

**Стандарти захисту прав людини,
вироблені практикою ЄСПЛ,
при здійсненні правосуддя
Вищим антикорупційним судом:
витяги з окремих рішень ЄСПЛ
щодо України**

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Національної школи суддів України (протокол №2 від 01.03.2019 року)

Стандарти захисту прав людини, вироблені практикою ЄСПЛ, при здійсненні правосуддя Вищим антикорупційним судом: витяги з окремих рішень ЄСПЛ щодо України

Укладачі:

Фулей Т.І., к.ю.н., начальник відділу науково-методичних досліджень проблем судочинства Національної школи суддів України

Кучів О.М., провідний науковий співробітник відділу науково-методичних досліджень проблем судочинства Національної школи суддів України

Збірник витягів з рішень ЄСПЛ щодо України, які висвітлюють ключові питання та вимоги до національної правової системи та судової практики у кримінальних провадженнях, що актуальними для опрацювання та використання при здійсненні правосуддя судьями Вищого антикорупційного суду

ЗМІСТ

Гарантії статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	7
Справа «Фельдман проти України» (№2), заява № 42921/09, рішення від 12 січня 2012 року..7	
Справа «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України», заява № 12451/04, рішення від 30 вересня 2010 року	9
Справа «Ратушна проти України», заява № 17318/06, рішення від 2 грудня 2010 року.....	10
Справа «Багієва проти України», заява № 41085/05, рішення від 28 квітня 2016 року	11
Справа «Белоусов проти України», заява № 4494/07, рішення від 7 листопада 2013 року	13
Гарантії статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)	14
Справа «Зосимов проти України», заява № 4322/06, рішення від 7 липня 2016 року.....	14
Гарантії статті 3 Конвенції (заборона катування)	16
Справа «Гуцанови проти Болгарії», заява № 34529/10, від 15 жовтня 2013 року.....	16
Справа «Охріменко проти України», заява № 53896/07, рішення від 15 жовтня 2009 року....	20
Справа «Луценко проти України» (№ 2), заява № 29334/11, рішення від 11 червня 2015 року	25
Гарантії статті 6 Конвенції (право на справедливий суд)	28
Презумпція невинуватості (пункт 2 статті 6 Конвенції)	28
Справа «Пантелеєнко проти України», заява № 11901/02, рішення від 29 червня 2006 року	28
Справа «Грабчук проти України», заява № 8599/02, рішення від 21 вересня 2006 року	29
Справа «Шагін проти України», заява № 20437/05, рішення від 10 грудня 2009 року	30
Справа «Паскал проти України», заява № 24652/04, рішення від 15 вересня 2011 року.....	33
Право на захист (пункт 3(с) статті 6 Конвенції)	35
Справа «Єрохіна проти України», заява № 12167/04, рішення від 15 листопада 2012 року....	35
Справа «Веренцов проти України», заява № 20372/11, рішення від 11 квітня 2013 року.....	37
Справа «Юрій Волков проти України», заява № 45872/06, рішення від 19 грудня 2013 року .	40
Справа «Джулай проти України», заява № 24439/06, рішення від 3 липня 2014 року.....	42
Справа «А.В. проти України», заява № 65032/09, рішення від 29 січня 2015 року	44
Справа «Яременко проти України» (№ 2), заява № 66338/09, рішення від 30 квітня 2015 року	46
Справа «Ушаков та Ушакова проти України», заява № 10705/12, рішення від 18 червня 2015 року	49
Справа «Саранчов проти України», заява № 2308/06, рішення від 9 червня 2016 року	52
Справа «Сітневський та Чайковський проти України», заяви № 48016/06 та № 7817/07, рішення від 10 листопада 2016 року	56

Справа «Грабовський проти України», заява № 4442/07, рішення від 29 листопада 2018 року	59
Право на допит свідків (3(d) статті 6 Конвенції)	65
Справа «Жогло проти України», заява № 17988/02, рішення від 24 квітня 2008 року	65
Справа «Корнев та Карпенко проти України», заява № 17444/04, рішення від 21 жовтня 2010 року	66
Справа «Жуковський проти України», заява № 31240/03, рішення від 3 березня 2011 року ..	68
Справа «Боєць проти України», заява № 20963/08, рішення від 30 січня 2018 року	71
Гарантії статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)	76
Справа «Луценко проти України», заява № 6492/11, рішення від 3 липня 2012 року	76
Справа «Гарькавий проти України», заява № 25978/07, рішення від 18 лютого 2010 року	85

Вступне слово

Належна професійна підготовка суддів є неодмінною умовою здійснення правосуддя та важливим елементом забезпечення незалежності суддів. Компетентність судді також є передумовою поважного ставлення суспільства до судової влади. Особливо значення це набуває щодо новостворених інституцій, зокрема, Вищого антикорупційного суду.

Однією із законодавчих гарантій діяльності суддів Вищого антикорупційного суду є підвищення рівня професійної компетентності. Статтею 12 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»¹ від 7 червня 2018 року № 2447-VIII на Національну школу суддів України покладено завдання щодо створення необхідних умов для реалізації цієї законодавчої гарантії. Так, частиною 3 статті 12 Закону України передбачено, що Національна школа суддів України систематично організовує навчання суддів Вищого антикорупційного суду для закріплення та оновлення необхідних знань, вмінь та навичок, тренінги з вивчення новітнього міжнародного досвіду судочинства у сфері протидії та боротьби з корупцією, у тому числі із залученням представників міжнародних організацій, іноземних навчальних закладів.

Одним із перших навчальних заходів для суддів Вищого антикорупційного суду, розроблених Національною школою суддів України у співпраці з проектом Європейського Союзу «Антикорупційна ініціатива» (European Union Anti-corruption Initiative), є тренінг на тему «Стандарти захисту прав людини, вироблені практикою ЄСПЛ, при здійсненні правосуддя Вищим антикорупційним судом». Тренінг покликаний полегшити опанування судьями європейських стандартів здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях із застосування положень та гарантій Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тренінг розроблявся відповідно до вимог Національної концепції стандартів суддівської освіти² із дотриманням сукупності вимог до змісту, методики розробки та викладання.

Під час створення навчального контенту тренінгу враховувалися визначені статтями 3 та 4 Закону України № 2447-VIII завдання та повноваження Вищого антикорупційного суду, які зумовлюють необхідність оволодіння судьями знань та вироблення умінь і навичок застосування конвенційного механізму захисту прав у кримінальних провадженнях.

Ключовими темами тренінгу є дотримання таких конвенційних прав у кримінальному провадженні:

- права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції, гарантованого статтею 8 Конвенції, та співвідношення із гарантіями статті 3 Конвенції щодо заборони катування та статті 1 Першого протоколу до Конвенції щодо захисту права власності,

¹ Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року, № 2447-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 24, ст.212. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>

² Концепція національних стандартів суддівської освіти, схвалено Науково-методичною радою Національної школи суддів України, протокол від 23.12.2014 № 5. Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/ua/about/symbols/>

- права свободу та особисту недоторканність, передбаченого статтею 5 Конвенції,
- права на справедливий суд у світлі вимог статті 6 Конвенції (кримінальний аспект) та ін.

На жаль, практика Європейського суду з прав людини щодо України з питань дотримання зазначених конвенційних вимог є надзвичайно широкою та не може бути повністю висвітлена у межах тренінгу.

Це зумовило створення цього збірника витягів з рішень ЄСПЛ щодо України, які висвітлюють ключові питання та вимоги до національної правової системи та судової практики у кримінальних провадженнях, що актуальними для опрацювання та використання при здійсненні правосуддя суддями Вищого антикорупційного суду задля запобігання помилок у майбутньому та ефективного захисту прав людини у контексті вимог Конвенції та практики ЄСПЛ.

Гарантії статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)

Справа «Фельдман проти України» (№2), заява № 42921/09, рішення від 12 січня 2012 року

1. Відмова у задоволенні клопотання про побачення з родиною

19. У встановлений строк заявник не надав зауважень щодо цього питання.

20. Уряд визнав, що мало місце втручання у сімейне життя заявника. Проте, Уряд вважав, що таке втручання було виправданим. Уряд стверджував, що питання надання дозволу на побачення регулювалося національним законодавством, а саме – статтею 162 Кримінально-процесуального кодексу України [1960 року]. Відмова у наданні дозволу на такі побачення на стадії досудового слідства була в інтересах національної та громадської безпеки та була необхідною у демократичному суспільстві.

а. Чи мало місце втручання

21. Суд вважає, і це не заперечується сторонами, що мало місце «втручання органу державної влади» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції у право заявника на сімейне життя, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції.

б. Чи було втручання виправданим

22. При цьому постає кардинальне питання щодо того, чи було вищезазначене втручання виправданим відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції. Зокрема, аби не суперечити статті 8 Конвенції, втручання повинно здійснюватися «згідно із законом», переслідувати легітимну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети (див. рішення у справі «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (*Silver and Others v. the United Kingdom*), від 25 березня 1993 року, Series A № 61, п. 84, та рішення у справі «Петра проти Румунії» (*Petra v. Romania*), від 23 вересня 1998 року, Reports 1998-VII, п. 36).

23. Спочатку Суд повинен встановити, чи здійснювалося втручання «згідно із законом». Цей вираз, по-перше, вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться, вимагаючи, щоб він був доступний для зацікавленої особи, яка, окрім того, повинна мати можливість передбачити наслідки його дії щодо себе, та відповідав принципів верховенства права (див. рішення у справах «Круслен проти Франції» (*Kruslin v. France*) від 24 квітня 1990 року, Series A № 176-A, п. 27, та «Ювіг проти Франції» (*Huvig v. France*), Series A № 176-B, п. 26).

24. Стверджуючи, що ці умови були дотримані, Уряд у своїх письмових зауваженнях посилався на положення статті 162 Кримінально-процесуального кодексу України та на частину 1 статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, в яких передбачається, що під час попереднього ув'язнення особі, яка тримається під вартою, може бути дозволено побачення з родичами. Уряд також посилався на Правила поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту, і засуджених, затверджені 20 вересня 2000 року.

25. По-перше, Суд зазначає, що скарга заявника стосується подій, які відбулися у травні – серпні 2000 року, тобто до того, як були затверджені Правила від 20 вересня 2000 року. Отже, Суд вважає, що ці правила не мають відношення до цієї заяви.

26. Суд також зазначає, що стаття 162 Кримінально-процесуального кодексу України та частина 1 статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року передбачають, що під час попереднього ув'язнення дозвіл на побачення з родичами може бути наданий слідчим або суддею, але ці положення не зазначають з достатньою чіткістю межі та спосіб

здійснення дискреційних повноважень, наданих органам державної влади щодо обмеження спілкування осіб, що тримаються під вартою, з їхніми сім'ями. Так, вищезазначені положення не вимагають від цих органів наведення будь-якого обґрунтування їхнім дискреційним рішенням та навіть ухвалення будь-яких формальних рішень, які можна було б оскаржити, а отже вони не містять будь-яких гарантій проти свавілля та зловживань. У справі заявника слідчий просто зауважив, що побачення, щодо яких були подані клопотання, можуть перешкодити встановленню істини у справі.

27. Суд вважає, що за цих обставин не можна говорити про те, що втручання у право заявника на повагу до його сімейного життя здійснювалося «згідно із законом», як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Шалімов проти України» (*Shalimov v. Ukraine*), пп. 88 та 89).

28. З огляду на вищезазначене, Суд не вважає за необхідне розглядати питання, чи було втручання у цій справі необхідним у демократичному суспільстві задля досягнення однієї із легітимних цілей у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

29. Отже, у цьому відношенні мало місце порушення статті 8 Конвенції.

2. Відмова у наданні заявникові дозволу взяти участь у похороні його батька

30. У встановлений строк заявник не надав зауважень щодо цього питання.

31. Уряд зазначив, що слідчий відмовив у задоволенні клопотання заявника щодо етапування його до м. Дніпропетровська для взяття участі у похороні його батька, оскільки національне законодавство не передбачало супроводження підозрюваних для таких цілей. Уряд дійшов висновку, що згідно з національним законодавством національні органи не могли забезпечити заявникові можливість відвідати похорон його батька.

а. Чи мало місце втручання

32. Що стосується цієї скарги, Уряд не висловив своєї позиції щодо питання, чи мало місце «втручання органу державної влади» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції у право заявника на повагу до його сімейного життя, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції. Суд уже констатував, що відмова у задоволенні клопотання особи, яка тримається під вартою, на взяття участі у похороні родича становила втручання у право на повагу до сімейного життя (див. рішення у справі «Шемкампер проти Франції» (*Schemkamper v. France*), заява № 75833/01, п. 31, від 18 жовтня 2005 року; вищезазначені ухвали щодо прийнятності у справі «Санніно проти Італії» (*Sannino v. Italy*) та у справі «Плоський проти Польщі» (*Ploski v. Poland*), п. 32). У цій справі Суд не вбачає підстав відступати від своєї практики. Відповідно відмова в забезпеченні етапування заявника для того, щоб він відвідав похорон свого батька, становила втручання у право заявника за статтею 8 Конвенції.

б. Чи було втручання виправданим

33. Суд повторює, що будь-яке втручання у право особи на повагу до її приватного та сімейного життя становитиме порушення статті 8 Конвенції, якщо воно не здійснювалося «згідно із законом», не переслідувало легітимну ціль або цілі згідно з пунктом 2 та було «необхідним у демократичному суспільстві» у тому сенсі, що воно було пропорційним цілям, які мали бути досягнуті (див., серед інших джерел, рішення у справі «Ельсхольц проти Німеччини» (*Elsholz v. Germany*) [ВП], заява № 25735/94, п. 45, ECHR 2000-VIII).

34. Згідно з практикою Суду, стаття 8 Конвенції не гарантує особі, яка тримається під вартою, безумовне право на отримання дозволу відвідати похорон родича. У той же час Суд наголошує на тому, що навіть якщо природа становища особи, яка тримається під вартою, передбачає застосування різноманітних обмежень прав і свобод, кожне з таких обмежень, тим не менш, повинно бути виправдане як необхідне у демократичному суспільстві (див. вище

рішення у справі «Лінд проти Росії» (*Lind v. Russia*), п. 94). Держава може відмовити особі у праві взяти участь у похороні її батьків тільки якщо для цього існують вагомі підстави та якщо неможливо знайти альтернативне рішення (див. вище рішення у справі «Плоський проти Польщі» (*Ploski v. Poland*), п. 37).

35. У цій справі особисте становище заявника взагалі не оцінювалося національними органами, і він був позбавлений права взяти участь у похороні свого батька тільки на тій підставі, що національне законодавство не передбачало такої можливості. На думку Суду, така не обмежена будь-якими умовами відмова заявникові у тимчасовому звільненні за сімейними обставинами та відсутність будь-якого іншого рішення, яке б надало йому змогу відвідати похорон його батька, не відповідає обов'язку держави оцінити кожне окреме клопотання по суті та довести, що обмеження права особи на відвідання похорону родича було «необхідним у демократичному суспільстві».

36. У світлі вищезазначеного Суд доходить висновку, що у цьому відношенні також мало місце порушення статті 8 Конвенції.

Справа «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України», заява № 12451/04, рішення від 30 вересня 2010 року

43. Суд вважає, що обшук, про який ідеться, становив втручання у право заявниці на повагу до її приватного життя та її житла. Залишається вирішити питання, чи було це втручання виправданим з точки зору пункту 2 статті 8 Конвенції і, зокрема, чи було воно — для цілей цього пункту — здійснене «згідно із законом».

44. Суд повторює, що словосполучення «згідно із законом» у пункті 2 статті 8 Конвенції, по суті, стосується національного законодавства і встановлює обов'язок забезпечувати дотримання матеріальних та процесуальних норм (див. рішення від 29 червня 2006 року у справі «Пантелеєнко проти України» (*Panteleyenko v. Ukraine*), заява № 11901/02, п. 49).

45. У справі, що розглядається, Суд зазначає, що факт незаконності проведення обшуку двічі встановлювався національними органами, а саме — обласною прокуратурою Токмацьким районним судом (див. пункти 12 і 13 вище). Хоча згодом відповідне рішення Токмацького районного суду було скасовано, суди вищого рівня не поставили під сумнів суть його висновків. До того ж результати перевірки, проведеної обласною прокуратурою стосовно незаконності обшуку, ніколи не оспоровалися. Суд не бачить підстав відходити від цих висновків національних органів і визнає, що обшук проводився всупереч вимогам національного законодавства.

46. Суд також зазначає, що, хоча національні органи визнали обшук незаконним і притягли працівників міліції до дисциплінарної відповідальності, вони не запропонували заявниці жодного відшкодування. Однак вбачається, що обшук проводився в присутності заявниці і гостей, запрошених на святкування дня народження сина заявників.

47. Беручи до уваги ці конкретні обставини, Суд вважає, що втрата заявницею статусу жертви вирішальною мірою залежала від відшкодування, якого заявниця безуспішно вимагала. Тому Суд вважає, що, оскільки заявниці не було присуджено відшкодування шкоди, вона може й далі вважати себе жертвою порушення статті 8 Конвенції.

48. Суд також визнає, що, оскільки зазначене втручання суперечило національному законодавству, як це встановили національні органи, таке втручання не відповідало вимозі законності, передбаченій статтею 8 Конвенції. З цього випливає, що мало місце порушення цього положення.

Справа «Ратушна проти України», заява № 17318/06, рішення від 2 грудня 2010 року

69. Сторони погодились, що оскаржуваний обшук призвів до втручання у право заявниці на повагу до її житла і Суд не вбачає жодних підстав вважати інакше.

70. Суд зазначає, що обшук мав юридичну основу в національному законодавстві, ґрунтуючись на статті 177 Кримінально-процесуального кодексу України (див. пункти 7 та 41 рішення).

71. Суд також зазначає, що обшук, про який йдеться, був призначений в рамках кримінального розслідування крадіжки. Таким чином, обшук слугував легітимній меті, а саме запобіганню злочину. Залишається розглянути, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві».

72. Суд нагадує, що коли держави вважають за необхідне вдаватися до таких заходів, як обшуки житлових приміщень, з метою отримання доказів факту вчинення правопорушень, Суд буде оцінювати, чи були підстави, наведені для виправдання таких заходів, відповідними та чи було дотримано принцип пропорційності. Суд також буде вивчати наявність у національному законодавстві ефективних гарантій від зловживань та свавілля та перевіряти, як ці гарантії працюють в окремому випадку, який розглядається. Критерії, які слід брати до уваги в цьому контексті (але не обмежуватись ними), - це спосіб та обставини, за яких було ухвалено постанову про проведення обшуку, інші докази, доступні на той час, а також зміст та обсяг постанови. При цьому особлива увага має приділятися гарантіям, застосованим з метою обмежити розумними рамками вплив цього заходу (див. вищезазначене рішення у справі «Бак проти Німеччини» (*Buck v. Germany*), пункти 44-45).

73. Повертаючись до справи, яка розглядається, Суд зазначає, що обшук житла заявниці був проведений на підставі постанови, прийнятої Тростянецьким судом, і, таким чином, була предметом судового контролю. Проте лише цей факт сам по собі не обов'язково призведе до наявності достатніх гарантій від зловживань (див. вищезазначену ухвалу у справі «Кронін проти Сполученого Королівства» (*Cronin v. United Kingdom*). Оцінюючи, чи було втручання з боку держави пропорційним, Суд має розглядати особливі обставини кожної справи (див., наприклад, рішення від 16 грудня 1997 року у справі «Камензінд проти Швейцарії» (*Camenzind v. Switzerland*), пункт 45, Reports of Judgments and Decisions 1997-VIII).

74. Оскаржуваний обшук проводився в рамках розслідування крадіжки в місцевому продуктовому магазині, у вчиненні якої міліція підозрювала дорослого сина заявниці. Суд визнає, що завдання виявлення доказів злочину може потребувати проведення обшуку в приміщеннях третьої сторони (див. для порівняння «Бак проти Німеччини» (*Buck v. Germany*), заява № 41604/98, пункт 48, ECHR 2005-IV). Однак, цей фактор слід враховувати при застосуванні оцінки пропорційності.

75. Суд зазначає, що для санкціонування проведення обшуку житла чи іншої власності закон вимагає, аби суди України були переконані у наявності достатніх підстав вважати, що речі, які розшукуються, можуть бути знайдені там (див. вище пункт 41).

76. Як вбачається із фактів, пов'язаних з подальшим розслідуванням кримінальної скарги заявниці стосовно обшуку, про який йдеться, Тростянецький суд мав деякі докази того, що син заявниці пан Р. міг бути причетний до розслідуваної крадіжки і що фактично він проживав, постійно або значний період часу, в будинку заявниці (див. вище пункт 22). Так, були наявні показання свідка, відповідно до яких автомобіль, схожий на автомобіль сина заявниці, був помічений поруч магазину в ніч, коли сталась крадіжка. Крім того, пан Р. був безробітним і були наявні відомості про те, що він мав дружні стосунки з крадієм, який у минулому мав судимість. Насамкінець, хоча були показання свідків про те, що син заявниці на

час подій проживав в іншому місці, були також наявні фактичні докази та показання свідків, що він проживав разом із заявницею в її будинку.

77. Суд зазначає, що вищезазначені докази могли породити думку про те, що вкрадені речі могли б зберігатись у домогосподарстві заявниці. Необхідно наголосити, що факти, які породжують таку підозру, не повинні бути на однаковому рівні з тими, що необхідні для виправдання засудження чи навіть для пред'явлення обвинувачення та з'являються на подальшому етапі кримінального розслідування (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Хільдебрант проти Німеччини» (*Hildebrand v. Germany*), заява № 31513/96, від 6 квітня 1998 року).

78. Далі Суд зазначає, що перед тим, як винести постанову про проведення обшуку, Тростянецький суд вивчив матеріали, отримані в ході оперативно-розшукових заходів, та заслухав слідчого (див. вище пункт 7). Таким чином, в нього склалась обґрунтована думка про дійсну наявність відповідних та достатніх підстав для проведення обшуку.

79. Крім того, заявник не стверджував, і це не впливало з матеріалів справи, що суддя, який розглядав це питання, діяв недобросовісно чи з будь-яких інших причин адекватно не здійснив судовий контроль.

80. Що стосується обґрунтування, наведеного в постанові про проведення обшуку Суд зазначає, що підозра, зазначена в цій постанові, базувалась на інформації, отриманій в ході оперативно-розшукових заходів. Наведення більш детальної інформації щодо цих заходів та їх результатів могло правильно вважатися не виправданим з огляду на дуже ранню стадію розслідування, та, зокрема, той факт, що деякі суттєві докази (а саме, вкрадені речі) ще мали бути виявлені.

81. Суд також зазначає, що постанова про проведення обшуку була досить конкретною за змістом і містила чітко та детально описане посилання на розслідувану крадіжку із зазначенням викрадених речей та їхньої вартості (див. вище пункт 7).

82. Таким чином, Суд вважає, що обшук житла заявниці, на який вона скаржилась, ґрунтувався на відповідних та достатніх підставах і супроводжувався адекватними гарантіями від зловживань та свавілля. Таким чином, Суд не вважає його непропорційним переслідуваній меті.

83. Відповідно у цій справі не було порушення статті 8 Конвенції.

Справа «Багієва проти України», заява № 41085/05, рішення від 28 квітня 2016 року

46. Суд спочатку розгляне питання за статтею 8 Конвенції про те, чи становив обшук квартири заявниці втручання у її право на повагу до свого житла, та чи було це втручання обґрунтованим. По-друге, Суд розгляне питання, чи мала заявниця у своєму розпорядженні ефективний процесуальний порядок для виправлення стверджуваного порушення. Суд вважає за належне розглянути друге питання виключно за статтею 13 Конвенції.

(a) Стаття 8 Конвенції

(i) Чи мало місце втручання

47. Сторони погоджуються з тим, що проведення обшуку квартири заявниці правоохоронними органами становило втручання у її право на повагу до свого житла. Суд не вбачає жодних підстав вважати інакше.

(ii) Чи було втручання згідно із законом

48. Суд зазначає, що обшук проводився на підставі постанови суду, як це передбачено статтею 177 КПК. Отже, втручання, як доводив Уряд, відповідало вимогам національного законодавства. Питання щодо належного обґрунтування постанови про дозвіл на обшук та, у разі відсутності заявниці, точного застосування процедури, передбаченої національним законодавством, а саме статтями 181 та 183 КПК, слід розглянути нижче в ході розгляду питання необхідності та пропорційності втручання.

(iii) Чи переслідувало втручання законну мету

49. З огляду на обставини цієї справи Суд приймає твердження Уряду про те, що втручання мало на меті законне попередження злочину.

(iv) Чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві

50. Суд нагадує, що коли країни-учасниці вважають за необхідне вдаватися до таких заходів як проведення обшуків житлових приміщень з метою отримання доказів вчинення правопорушень, Суд оцінюватиме, чи були підстави, наведені для виправдання таких заходів, відповідними і достатніми, та чи було дотримано принцип пропорційності (див. рішення у справі «Бук проти Німеччини» (Виск v. Germany), заява № 41604/98, п. 45, ECHR 2005-IV). Суд також вивчить наявність у національному законодавстві ефективних гарантій від зловживань та свавілля, а також перевірить як ці гарантії використовували у справі, що розглядається (див. рішення у справі «Ілія Стефанов проти Болгарії» (Iliya Stefanov v. Bulgaria), заява № 65755/01, п. 38, від 22 травня 2008 року).

51. У квартирі заявниці обшук проводився на підставі постанови суду. Попереднє надання судом дозволу на проведення обшуку було важливою гарантією проти зловживання. Той факт, що дозвіл на проведення обшуку було надано за відсутності заявниці, сам по собі не є проблематичним, оскільки національний суд може ухвалити таке рішення без повідомлення іншої сторони (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Тамосіус проти Сполученого Королівства» (Tamosius v. the United Kingdom), заява № 62002/00, ECHR 2002-VIII, та рішення у справі «Аванесян проти Росії» (Avanesyan v. Russia), заява № 41152/06, п. 29, від 18 вересня 2014 року).

52. Суд зазначає, що при встановленні обсягу запропонованого обшуку, національний суд посилався на таке формулювання як «підроблені документи», а також «засоби та знаряддя для підроблення документів». Суд не вказав жодних деталей, навіть незважаючи на те, що міг це зробити з огляду на предмет доказування кримінального провадження, що стосувався документів, які належали колишньому чоловіку заявниці або були пов'язані з ним, а також стверджуваного підроблення документів. Слід також зауважити, що Суд раніше вже піддавав критиці розпливчастість та надмірну узагальненість формулювань в постановках про дозвіл на обшук, надаючи органу влади, який проводив обшук, нічим не обґрунтовану свободу розсуду при встановленні необхідного обсягу обшуку (див. рішення у справі «Смірнов проти Росії» (Smirnov v. Russia), заява № 71362/01, п. 47, від 7 червня 2007 року; згадані рішення у справах «Ілія Стефанов проти Болгарії» (Iliya Stefanov v. Bulgaria), п. 41; «Алексанян проти Росії» (Aleksanyan v. Russia), заява № 46468/06, п. 216, від 22 грудня 2008 року; та рішення у справі «Колесніченко проти Росії» (Kolesnichenko v. Russia), заява № 19856/04, п. 33, від 9 квітня 2009 року). Подібним чином, зважаючи на узагальнені формулювання в постанові про дозвіл на обшук цієї справи, Суд не вважає, що попередній судовий дозвіл на обшук став належною гарантією проти можливого зловживання владою під час його проведення.

53. Щодо способу втручання, то обшук проводився за відсутності заявниці, внаслідок чого виникла необхідність зламати двері її квартири. Сторони не можуть дійти згоди у питанні, чи була заявниця заздалегідь попереджена про обшук, чи ні. Суд вважає, що саме органи влади повинні були належним чином встановити, чи було заявницю заздалегідь попереджено про обшук. Проте Судові не було надано переконливих документів на підтвердження цього факту.

У зв'язку з цим Суд зазначає, що показання працівників міліції не можуть мати суто об'єктивний характер, які б підтверджували, що працівники міліції зателефонували заявниці перед тим як увійти до квартири, надаючи їй можливість запобігти пошкодженню свого майна та взяти участь у слідчій дії.

54. Крім того, додатково до наведеного вище висновку про те, що у постанові про дозвіл на обшук не були встановлені межі обшуку, варто зазначити, що працівники міліції вилучили низку речей, які навіть не входили до категорії розшукуваних речей, встановлених судом: мобільні телефони, скриня з готівкою, картина та ікона, - навряд чи відповідали обсягу обшуку, дозвіл на проведення якого було надано постановою суду, та стосувались кримінального провадження щодо підроблення посвідчення водія. Варто також зазначити, що органи влади згодом визнали, що вони вилучили мобільні телефони, які з самого початку не були включені до списку вилучених речей. Лише потім, із запізненням, вони повернули заявниці телефони та деякі інші речі, які не стосувалися кримінальної справи. У зв'язку з цим Суд зауважує, що поняті та представник житлово-експлуатаційної організації, запрошені міліцією для участі в проведенні обшуку, не пересвідчилися у правильності внесення до списку протоколу про проведення обшуку всіх вилучених речей, та у тому, чи відповідали вилучені речі обсягу обшуку, визначеному в постанові про дозвіл на обшук.

55. За цих обставин Суд вважає, що наявні гарантії національного законодавства виявилися недостатніми, а проведення обшуку квартирі заявниці становив втручання, яке не було пропорційним відповідній меті.

56. Суд доходить висновку, що було порушення статті 8 Конвенції.

Справа «Бєлоусов проти України», заява № 4494/07, рішення від 7 листопада 2013 року

103. Суд зауважує, що сторони погоджуються з тим, що огляд житла заявника, незалежно від його кваліфікації згідно з національним законодавством, становив втручання у права заявника, гарантовані статтею 8 Конвенції.

104. Суд нагадує, що будь-яке втручання згідно з пунктом 1 статті 8 Конвенції повинно бути виправданим у розумінні пункту 2 як таке, що здійснюється «згідно із законом» і є «необхідним у демократичному суспільстві» задля досягнення однієї або більше законних цілей, що в ньому наводяться (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (*Silver and Others v. the United Kingdom*), від 25 березня 1983 року, Series A № 61, с. 32, п. 84, та «Савіні проти України» (*Saviny v. Ukraine*), заява № 39948/06, п. 47, від 18 грудня 2008 року). Формулювання «згідно із законом» вимагає від оскаржуваного заходу як підґрунтя в національному законодавстві, так і його відповідності принципіві верховенства права (див. *S. і Марпер проти Сполученого Королівства* (*S. and Marper v. the United Kingdom*) [ВП], заяви №№ 30562/04 і 30566/04, п. 95, ЕCHR 2008). Головною метою статті 8 Конвенції є захист особи від свавільного втручання державних органів (див. серед багатьох інших джерел рішення від 27 жовтня 1994 року у справі «Кроон та інші проти Нідерландів» (*Kroon and Others v. the Netherlands*), п. 31, Series A № 297 C).

105. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд звертає увагу на аргумент Уряду про те, що втручання, щодо якого надійшла скарга, було здійснено «згідно із законом», оскільки ґрунтувалось на статті 190 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, чинного на час подій, якою регулювалась, зокрема, процедура, за допомогою якої державні органи, що розслідують кримінальні злочини, можуть оглядати житлові приміщення. Суд також зазначає, що це положення, за винятком обмеженої кількості невідкладних випадків, коли ці вимоги не діють, зобов'язувало державні органи отримати або постанову суду, або письмову згоду

володільця в якості передумови для огляду житлових приміщень (див. відповідні положення статті 190 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року у пункті 42). У контексті цієї справи огляд здійснювався на підставі письмової згоди, наданої заявником працівникам міліції.

106. Суд також зауважує, що згідно з наявними документами вищезазначений дозвіл був підписаний заявником у другій половині дня 18 липня 2005 року. Як встановлено вище, впродовж цього строку заявник тримався під вартою у відділенні міліції, що не підтверджено документально, та був підданий жорстокому поводженню з боку міліції. Також вбачається, що заявника було доправлено для участі в огляді під щільним наглядом кількох працівників міліції, яких заявник вважав винними у жорстокому поводженні з ним, та що впродовж усієї процедури він залишався в наручниках (див. пункти 9-10, 17, 75 і 83). Отже, працівники міліції отримали дозвіл заявника на огляд його житла за обставин, в яких були відсутні процесуальні гарантії, що захищають його здатність висловлювати свою справжню думку. За цих обставин Суд вважає правдоподібним, що заявник відчував, що його примушують надати дозвіл, про який йдеться. Отже, цей оскаржуваний огляд не здійснювався на підставі справжнього дозволу заявника, а отже, умов для застосування статті 190 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року явно не було дотримано.

107. Цього висновку достатньо, щоб дійти висновку, що огляд працівниками міліції житла заявника 18 липня 2005 року не проводився згідно із законом.

108. Отже, було порушення статті 8 Конвенції.

Гарантії статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)

Справа «Зосимов проти України», заява № 4322/06, рішення від 7 липня 2016 року

64. Заявник також скаржився на незаконне вилучення та утримання свого майна працівниками міліції. Він посилався на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції ...

[...]

В. Суть

69. У своїй заяві заявник скаржився, що його комп'ютерне обладнання, носії інформації та інше майно (див. додаткові відомості у п. 8) були свавільно вилучені та зберігалися правоохоронними органами в якості речових доказів у штучно порушеній кримінальній справі, яку не збиралися передавати до суду.

70. Уряд не надав коментарів по суті скарг заявника.

71. Суд зазначає, що у цій справі не оспорується той факт, що майно, вилучене працівниками міліції з офісу, автомобіля і гаража заявника та долучене в якості речових доказів до матеріалів кримінальної справи, становило його майно у розумінні статті 1 Першого протоколу.

72. Суд вважає, що оскаржувані заходи становили втручання, яке охоплюється сферою застосування другого абзацу статті 1 Першого протоколу щодо здійснення «контролю за користуванням майном» (див., наприклад, рішення у справі «Плахтеєв та Плахтеєва проти України» (Plakhteyev and Plakhteyeva v. Ukraine), заява № 20347/03, п. 530, від 12 березня

2009 року; та вищезгадане рішення у справі «East/West Alliance Limited» (East West Alliance Limited), п. 185).

73. У зв'язку з цим Суд повторює, що найважливішою вимогою статті 1 Першого протоколу є те, що будь-яке втручання органу державної влади у мирне володіння майном має бути законним (див. рішення у справі «Іатрідіс проти Греції» (Iatridis v. Greece) [ВП], заява № 31107/96, п. 58, ECHR 1999-II). Вимога щодо законності для цілей статті 1 Першого протоколу, як і для обговорених вище цілей статті 8, передбачає дотримання відповідних положень національного законодавства та відповідності принципу верховенства права, що включає в себе свободу від свавілля (див., серед інших джерел, рішення у справі «Смірнов проти Росії» (Smirnov v. Russia), заява № 71362/01, пп. 55-56, від 7 червня 2007 року, та рішення у справі «Коваль та інші проти України» (Koval and Others v. Ukraine), заява № 22429/05, п. 125, від 15 листопада 2012 року).

74. Суд зазначає, що у матеріалах справи відсутні документи, на основі яких можна встановити юридичну підставу вилучення майна заявника. Суд вважає, що вищевикладені міркування (див. п. 61), на основі яких Суд дійшов висновку, що огляд офісу, автомобіля та гаража заявника був незаконним у розумінні статті 8, рівною мірою стосуються і цієї скарги. Відповідно Суд вважає, що вилучення майна заявника було незаконним для цілей статті 1 Першого протоколу.

75. Що стосується подальшого зберігання правоохоронними органами вилученого майна в якості речових доказів у кримінальному провадженні, то з матеріалів справи вбачається, що цей захід передбачався статтею 81 КПК (див. п. 46).

76. У різних попередніх рішеннях Суд доходив до висновку, що зберігання майна в якості речових доказів у кримінальному провадженні може бути необхідним в інтересах належного відправлення судочинства, що є легітимною метою в «загальних інтересах» суспільства (див. вищезгадані рішення у справах Смірнов (Smirnov), п. 57, та «East West Alliance Limited», п. 188). При цьому має існувати розумне пропорційне співвідношення між використаними засобами та метою, яку прагнуть досягти будь-якими заходами, що застосовуються державою, у тому числі тими, що призначені для здійснення контролю за користуванням майном особи. Ця вимога виражена у визначенні «справедливого балансу» між загальним інтересом суспільства та захистом основних прав конкретної особи (див., наприклад, рішення у справі «Едвардс проти Мальти» (Edwards v. Malta), № 17647/04, п. 69, від 24 жовтня 2006 року, з подальшими посиланнями, та вищезгадане рішення у справі Смірнов (Smirnov)).

77. З наявних матеріалів вбачається, що для того, щоб повернути своє майно, заявник мав чекати вирішення кримінального провадження, в рамках якого воно зберігалось, та яке, по суті, залишалось без руху без жодних перспектив прогресу протягом більше чотирьох років на дату подання цієї заяви до Суду. Національне законодавство, розтлумачене компетентними судовими органами, не надавало заявнику будь-яких засобів юридичного захисту для оскарження необхідності такого зберігання або на початковому етапі (наприклад, зберігання великої кількості пустих оптичних дисків), або зі впливом строку давності (наприклад, на підставі того, що провадження залишалось без руху, і що з вилученими речами не проводилося жодних слідчих дій).

78. Отже, зважаючи на висновки, наведені вище у пунктах 74 і 77, Суд доходить до висновку, що заявник не міг контролювати втручання та тривале зберігання його майна шляхом звернення до незалежного органу з метою своєчасної оцінки законності та пропорційності й надання йому необхідних процесуальних гарантій.

79. Відповідно у цій справі було порушення статті 1 Першого протоколу.

Гарантії статті 3 Конвенції (заборона катування)

Справа «Гуцанови проти Болгарії», заява № 34529/10, від 15 жовтня 2013 року

77. Заявники стверджують, що вторгнення поліції у їхнє помешкання завдало їм поведження, несумісного зі статтею 3 Конвенції ...

В. Щодо суті

1. Подання сторін

а) Заявники

78. Заявники стверджують, що спосіб, у який було проведено поліцейську операцію у їхньому помешканні, є несумісним зі статтею 3 Конвенції. 31 березня 2010 року, до сходу сонця, загін озброєних поліцейських у балаклавах потрапив шляхом злому до їхнього будинку, не отримавши на це попереднього дозволу. Спецпризначенці проникли до спальні пана і пані Гуцанові і навели зброю на їхніх малолітніх дочок. Пана Гуцанова, впливового і поважного політика, поставили на коліна і вдягнули на нього наручники.

79. Заявники вважають, що не було жодних підстав планувати і провадити у такий спосіб поліцейську операцію, оскільки пан і пані Гуцанові були поважними добре відомими в місті людьми. Вони не мали попередніх судимостей, і не було жодних підстав вважати, що вони чинитимуть опір правоохоронним органам. Обшук їхнього будинку не можна було вважати невідкладною слідчою дією, відповідно до статті 161, пункт 2, КПК. Як вважають заявники, усе наведене доводить дійсний намір залякати їх, принизити їхню гідність і породити в них відчуття безпомічності щодо дій правоохоронних органів.

80. Дії поліції мали негативний психологічний вплив на заявників. Зокрема, пані Гуцанова і її дочки п'яти і семи років зазнали значного психологічного тиску, засвідченого психіатром, який оглядав їх незабаром після згаданих подій. Пан Гуцанов, поважний політик, який належить до опозиційної політичної партії, став жертвою брутального арешту і розголосу у ЗМІ, що було складовою частиною, поряд з арештами інших політиків, пропагандистської кампанії, котру провадить чинний уряд країни. Психологічні наслідки оскаржуваного поведження були достатньо тяжкими, аби перевищити поріг, необхідний для застосування статті 3 і для кваліфікації цього поведження як «такого, що принижує гідність».

2. Оцінка Суду

а) Щодо встановлення фактів

81. Суд нагадує, що твердження про жорстоке поведження всупереч статті 3 Конвенції мають бути підтвержені перед ним належними доказами. Для встановлення таких фактів Суд використовує критерії доказів «поза будь-якими розумними сумнівами» (*Ірландія проти Сполученого Королівства*, 18 січня 1978 року, § 161 *in fine*, серія А № 25). У кожному випадку, такий доказ може слідувати із ряду вказівок або достатньо серйозних, точних і узгоджених неспростованих презумпцій (*Salman проти Туреччини*, цитоване, § 100).

82. Суд констатує, що факти відносно поліцейської операції у помешканні чотирьох заявників не були предметом жодного розгляду з боку національних судів. У таких випадках Суд здійснює власну оцінку фактів, дотримуючись правил, закріплених у його юриспруденції з цього питання (див., наприклад, *Sashov і Інші проти Болгарії*, № 14383/03, § 48, 7 січня 2010 року).

83. На підставі цих принципів Суд вважає належним взяти за вихідну точку свого аналізу ті обставини, які не викликають суперечок у сторін, а також надані сторонами елементи

доказів. Суд візьме також до уваги твердження сторін, які достатньо підтверджені неоспореними фактологічними елементами або наданими доказами.

84. Сторони не заперечують, що вторгнення поліції до помешкання заявників розпочалось після 6 г 30 хв вранці 31 березня 2010 року. Фрагменти запису з камер відеоспостереження, надані Суду, а також метеорологічний бюлетень Варни підтверджують твердження заявників, що операція здійснювалась до сходу сонця, а саме, в темряві (див. вище параграфи 20 і 21).

85. Сторони також згодні з тим, що поліцейський оперативний загін складався з працівників в уніформі, поліцейських в цивільному одязі і озброєних спецпризначенців у балаклавах. Надані заявниками відеодокази (див. вище параграф 21) і надані Урядом рапорти (див. вище параграфи 22, 24 і 27) підтверджують ці твердження.

86. Наявність вогнепальної зброї і амуніції у помешканні заявника є також неоспорюваним фактом, підтвердженим протоколом обшуку. Із зауважень Уряду і наданих ним рапортів слідує, що керівництво попередило поліцію про наявність цієї зброї (див. вище параграфи 23 і 27).

87. Сторони також згодні з тим, що сторож на прохання поліцейських добровільно відчинив вхідні ворота до маєтку (див. вище параграфи 13 і 24). Окрім того, ця сцена була знята і зафіксована системою відеоспостереження будинку (див. вище параграф 21). Сторони згодні також з тим, що сторож повідомив поліції про присутніх в домі осіб і про те, що він не мав ключів до вхідних дверей будинку, і що ці двері були зламані спецпризначенцями, які проникли до будинку і заарештували пана Гуцанова (див. вище параграфи 13, 14, 24 і 25).

88. Жодна зі сторін не заперечує, що під час поліцейської операції заявники не були фізично поранені, а Уряд не оспорював довідки про психіатричний огляд пані Гуцанової і її дочок (див. вище параграфи 30 і 31).

89. Перша розбіжність між версіями сторін полягає у описі поведінки пана Гуцанова. Як стверджує Уряд, він двічі з'явився у вікні будинку, побачив поліцейських, почув їхні заклики, але не відчинив вхідні двері (див. вище параграф 25). Заявник, у свою чергу, стверджує, що зрозумів, що йдеться про поліцейську операцію лише тоді, коли спецпризначенці зайшли до будинку і почали підніматись сходами (див. вище параграф 16).

90. Наявні доказові елементи не дозволяють Суду встановити, чи заявник дійсно двічі з'явився у вікні будинку і чи він умисно відмовився відчинити двері поліцейським. Проте Суд зазначає, що ніхто не заперечує, що поліцейські стукали до воріт маєтку і голосно повідомили сторожеві про свою присутність. Вони далі стверджують, що стукали у вхідні двері будинку і кричали «Поліція. Відчиняйте!». Це твердження підтверджується заявами пана і пані Гуцанових, відповідно до яких їх розбудили крики і стукіт у двері їхнього будинку (див. вище параграф 15). Пан Гуцанов стверджує, що спускався на перший поверх будинку, щоб забрати дітей, і що потім повернувся до спальні на другому поверсі. Це твердження підтверджується версією поліцейських, які через вікна будинку помітили чоловіка (див. вище параграф 25).

91. Що стосується точного місця, де було затримано пана Гуцанова, то Суд зазначає, що він сам у своїй заяві зазначає, що у той момент, коли поліція зламувала двері і словесно попереджала його, він побіг до спальні на другому поверсі, де знаходились його діти і дружина (див. вище параграф 16). Суд не має можливості встановити, чи пана Гуцанова було заарештовано всередині самої спальні на другому поверсі будинку, як він стверджує, чи на сходах другого поверху, після того, як він добровільно вийшов зі спальні, як стверджує Уряд. Не встановлено також поза всяким розумним сумнівом, що поліцейські говорили до пані Гуцанової і казали їй сховати дітей під ковдру. Як би не було, Суд зазначає, що, відповідно до повідомлень спецпризначенців (див. вище параграфи 25 і 27), вони бачили дітей і дружину пані Гуцанова всередині спальні, коли піднялись на другий поверх будинку, переслідуючи

пана Гуцанова. Суд погоджується, що пані Гуцанова і її дочки також бачили озброєних чоловіків у балаклавах, хоча б і через двері своєї кімнати.

92. Суд не вважає доведеним поза всяким розумним сумнівом твердження пана Гуцанова, що його змусили стати на коліна, щоб поліцейські могли одягнути йому наручники. Щодо носіння наручників, то не оспорується те, що спецпризначенці вдягнули їх на пана Гуцанова на нижньому поверсі будинку (див. вище параграф 16). Проте Суд зазначає, що жодна зі сторін не уточнює, скільки часу заявник залишався у наручниках. Як би не було, треба констатувати, що жоден документ у справі не показує, що заявник з'явився у наручниках перед об'єктами журналістів, які того дня зібрались перед входом до маєтку. Зокрема, фотографія, зроблена у момент виходу заявника із будинку, приблизно о 13 годині, жодним чином не показує заявника у наручниках (...) Тому Суд вважає, що у цьому моменті дану справу слід розрізняти із цитованою справою *Miroslaw Garlicki*, § 75, у якій заявника арештували на місці роботи, вдягнули на нього наручники і зазнали перед колегами і пацієнтами.

б) Щодо дотримання у даній справі статті 3

93. Суд нагадує, що для того, аби потрапити під дію статті 3, погане поводження має досягти мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімального рівня жорстокості відносна; вона залежить від обставин справи, таких як тривалість такого поводження, його фізичні і психічні наслідки і, у деяких випадках, стать, вік і стан здоров'я потерпілого. Поводження визначається Судом «нелюдським», оскільки, *inter alia*, воно було умисним, тривало протягом багатьох годин і спричинило або наявні тілесні ушкодження, або сильне фізичне чи психічне страждання. Поводження вважається «таким, що принижує гідність», якщо воно спричинило у потерпілих відчуття страху, муки і неповноцінності, здатні принизити і образити їх (див. *Labita проти Італії* [ВП], № 26772/95, § 120, CEDH 2000-IV). Психологічне страждання може бути наслідком становища, коли представники держави умисно викликають у потерпілого відчуття страху, погрожуючи смертю чи жорстоким поводженням (див. цитоване *Hristovi*, § 80).

94. Стаття 3 не забороняє застосування сили працівниками поліції під час затримання. Проте, застосування сили має бути пропорційним і абсолютно необхідним з огляду на обставини справи (див. поміж багатьма іншими, *Rehbock проти Словенії*, № 29462/95, § 76, CEDH 2000-XII; *Altay проти Туреччини*, № 22279/93, § 54, 22 травня 2001 року). З огляду на це важливо, наприклад, знати, чи є підстави думати, що зацікавлена особа чинитиме опір арешту або намагатиметься втекти, завдати поранень або шкоди, або ж знищити докази (*Raninen проти Фінляндії*, 16 грудня 1997 року, § 56, *Recueil* 1997-VIII). Суд нагадує, зокрема, що будь-яке застосування фізичної сили представниками держави щодо особи, яке не є суворо необхідним з огляду на її поведінку, принижує її людську гідність і тому становить порушення прав, гарантованих статтею 3 Конвенції (див. *Rachwalski і Ferenc проти Польщі*, № 47709/99, § 59, 28 липня 2009 року). Цей критерій суворої пропорційності також застосовується Судом у ситуаціях, коли певні особи вже перебували під контролем правоохоронних органів (див. поміж іншими *Klaas проти Німеччини*, 22 вересня 1993 року, § 30, серія А № 269; *Rehbock*, цитовано, §§ 68-78; *Milan проти Франції*, № 7549/03, §§ 52-65, 24 січня 2008 року).

95. Повертаючись до обставин даної справи, Суд зазначає, що операція переслідувала законну мету – здійснити арешт, обшук і виїмку, а також мету, що мала громадський інтерес – переслідування правопорушень. Суд має переконатись, що за обставин справи було дотримано справедливої рівноваги між вимогами загального інтересу суспільства і охороною основоположних інтересів особи. Суд вважає, що хоча четверо заявників і не зазнали фізичних поранень під час оспорюваного вторгнення поліції, воно необхідно передбачало певне застосування фізичної сили: вхідні двері будинка були зламані загоном спеціального призначення, пана Гуцанова знерухомили озброєні поліцейські у балаклавах, силоміць вивели

на нижній поверх будинку і вдягнули на нього наручники. Тож Суд має встановити, чи застосування фізичної сили було пропорційним і абсолютно необхідним за даних обставин.

96. Метою поліцейського вторгнення у помешкання заявників того дня було затримання пана Гуцанова, який був підозрюваним у кримінальній справі із зловживання державними коштами, а також проведення обшуку будинку для пошуку матеріальних і документарних доказів у межах того ж кримінального розслідування. З матеріалів справи зрозуміло, що дана кримінальна справа була порушена п'ятьма місяцями раніше, що у цій справі було багато підозрюваних і що влада підозрювала існування злочинної організації (див. вище параграф 9). Тож вочевидь не йшлося про групу осіб, підозрюваних у скоєнні насильницьких злочинів.

97. Що стосується особи пана Гуцанова, то Суд зазначає, що він був відомим у Варні політиком: на час подій він обіймав посаду голови міської ради цього міста. Також жоден елемент справи не дозволяє зробити висновок, що він мав злочинне минуле і міг становити загрозу для поліцейських, які мали діяти у його помешканні.

98. Дійсно, пан Гуцанов легально тримав вдома вогнепальну зброю і боеприпаси. Про це було відомо службам поліції і було особливо згадано під час інструктування загону поліції, яке відбулось перед початком операції (див. вище параграф 23). Без сумніву, це був вагомий фактор, який поліцейські мали брати до уваги під час вторгнення до помешкання заявників. Проте Суд вважає, що наявність зброї у помешканні заявників саме по собі не було достатнім ані для залучення загону спеціального призначення, ані для застосування такого обсягу сили, який було здійснено у даній справі.

99. З матеріалів справи видно, що очевидна присутність малолітніх дітей і пані Гуцанової ніколи не бралась до уваги під час планування і проведення поліцейської операції. Про цей факт не згадувалось під час інструктування загону поліції, яке відбулось перед початком операції (див. вище параграф 23), а поліцейські вочевидь не взяли до уваги попередження сторожа про присутність у будинку малолітніх дітей (див. вище параграф 24).

100. Звичайно, Суд не заходитиме так далеко, щоб зобов'язувати правоохоронні органи не арештовувати підозрюваних у скоєнні кримінальних правопорушень у їхніх помешканнях у випадках, коли там знаходяться їхні діти або подружжя. Проте Суд вважає, що очевидна присутність членів родини підозрюваного на місці арешту є обставиною, яку слід брати до уваги під час планування і проведення поліцейської операції такого виду. У даному випадку це не було зроблено, і правоохоронні органи не передбачили інших способів проведення операції у помешканні заявників, таких як, наприклад, змінити час вторгнення, або ж у інакший спосіб застосовувати різних поліцейських, залучених до операції. Врахування у даній справі законних інтересів трьох заявниць було тим більш необхідне, що пані Гуцанова не підозрювалась у причетності до кримінальних правопорушень, у яких підозрювався її чоловік, а їхні дочки були психологічно уразливими з огляду на їхній ранній вік (п'ять і сім років).

101. Суд також зазначає, що відсутність попередньої судової перевірки необхідності і законності згаданого обшуку залишила планування операції цілковито на розсуд поліцейських і слідчих органів і не дозволила врахувати законні права й інтереси пані Гуцанової і її малолітніх дочок. Суд вважає, що за особливих обставин справи така попередня судова перевірка дозволила б збалансувати їхні законні інтереси і мету загального інтересу затримати осіб, підозрюваних у скоєнні кримінального правопорушення.

102. Що стосується психологічного впливу на заявників поліцейського вторгнення, то Суд нагадує, що поліцейські операції, які передбачають вторгнення у помешкання і арешт підозрюваного, неодмінно спричиняють негативні емоції у осіб, на яких спрямовані ці заходи. Проте у даному випадку існують конкретні і неспростовані доказові елементи, які доводять, що пані Гуцанова і її малолітні дочки зазнали дуже глибокого впливу від згаданих подій. Пані Гуцанова двічі консультувалась у психіатра зі скаргами на безсоння і глибокий страх, їй

прописали заспокійливі препарати (див. вище параграф 31). Двох дівчаток також оглядав психіатр, який констатував, що на нагадування про ці події вони реагують плачем або глибоким страхом (див. вище параграф 30). Пані Гуцанова стверджує, що її молодша дочка, Б., знову почала затинатись (див. вище параграф 28). Що стосується старшої дочки, С., то заяви її тітки і шкільного вчителя засвідчують, що на неї глибоко вплинуло втручання у поліції у її помешкання і арешт батька (див. вище параграф 29). Суд також вважає, що вранішня година поліцейського вторгнення і участь у ній спецпризначенців у балаклавах, яких бачили пані Гуцанова і її дочки, спричинили поглиблення в них почуття страху і неспокою такою мірою, що завдане їм поводження перевищило поріг тяжкості, необхідний для застосування статті 3 Конвенції. Тому Суд вважає, що троє заявниць зазнали такого, що принижує гідність поводження.

103. Що стосується згубного психологічного впливу поліцейського втручання на пана Гуцанова, то слід зазначити, що стосовно цього заявник не надав медичних доказів. Проте він стверджує, що приниження і неспокій, яких він зазнав під час силового арешту в присутності членів родини були достатньо сильними, щоб спричинити застосування щодо нього статті 3 (див. вище параграф 107).

104. Суд нагадує про свої висновки, відповідно до яких дана поліцейська операція була спланована і проведена без врахування багатьох важливих обставин, таких як характер кримінальних правопорушень, у яких підозрювали пана Гуцанова, відсутність у нього злочинного минулого, очевидна присутність у родинному помешканні його дочок і дружини. Саме ці елементи чітко вказували на надмірний характер залучення поліцейських і застосування спеціальних процедур для арешту заявника і для забезпечення доступу поліції до його помешкання. Суд вважає, що у світлі цих обставин спосіб, у який було проведено арешт пана Гуцанова, а саме, дуже рано вранці, зі зломом вхідних дверей, багатьма озброєними поліцейськими у балаклавах і на очах переляканих дружини і двох малолітніх дочок, спричинив у заявника сильні почуття страху, неспокою і безсилля, здатні принизити і образити його у власних очах і в очах близьких. Суд вважає, що інтенсивність цих почуттів перевищила поріг тяжкості, необхідний для застосування статті 3, і тому через це пан Гуцанов також зазнав такого, що принижує гідність поводження.

105. У підсумку, взявши до уваги всі важливі обставини справи, Суд вважає, що поліцейська операція у помешканні заявників не була спланована і проведена у спосіб, який забезпечив би сувору необхідність вжитих засобів для досягнення остаточних цілей, а саме, арешту особи, підозрюваної у скоєнні кримінальних правопорушень, і збору доказів в межах кримінального розслідування. Четверо заявників зазнали психологічного випробування, яке спричинило у них сильні почуття страху, неспокою і безсилля, які, через свої згубні наслідки, становлять таке, що принижує гідність поводження, у розумінні статті 3. Тож у даній справі було порушення цього положення Конвенції.

Справа «Охріменко проти України», заява № 53896/07, рішення від 15 жовтня 2009 року

62. Заявник скаржився, що з 23 березня до 10 грудня 2007 року йому не надавали в СІЗО належного лікування і що умови, в яких його доправляли до суду для участі в судових засіданнях, становили катування, якщо враховувати стан його здоров'я. Заявник також скаржився, що ін'єкції морфіну, які йому призначали, призвели до відновлення у нього наркотичної залежності, оскільки з 1997 року до свого затримання та взяття під варту він мав наркотичну залежність. Крім того, заявник скаржився на застосування до нього наручників у лікарні.

...

69. Суд уже неодноразово наголошував на необхідності вжиття належних заходів для охорони здоров'я осіб під вартою (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (Kudła v. Poland), [GC], № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI). Проте Суд також визнав, що статтю 3 Конвенції не можна тлумачити як таку, що гарантує кожній особі, взятій під варту, медичну допомогу на такому самому рівні, як у «найкращих цивільних медичних закладах» (див. ухвалу у справі «Мірілашвілі проти Росії» (Mirilashvili v. Russia), № 6293/04, від 10 липня 2007 року). Суд також зазначав, що «готовий визнати, що в принципі ресурси медичних підрозділів пенітенціарної системи обмежені порівняно з ресурсами цивільних медичних закладів» (див. рішення у справі «Гришин проти Росії» (Grishin v. Russia), № 30983/02, п. 76, від 15 листопада 2007 року). Загалом Суд залишає за собою достатню свободу розсуду у визначенні того, який саме рівень медичного обслуговування потребувався в тій чи іншій справі, беручи до уваги конкретні обставини справи. Такий рівень має бути «сумісним з людською гідністю» особи, яку тримають під вартою, але також має враховувати «практичні вимоги ув'язнення» (див. рішення у справі «Алексанян проти Росії» (Aleksanyan v. Russia), № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року).

70. У справі, що розглядається, заявника було затримано 14 березня 2007 року. Наступного дня його госпіталізували до міської клінічної лікарні м. Харкова, де він перебував до 28 березня 2007 року; цей факт підтверджують медичні документи. Коли згодом він прибув до СІЗО, виявилось, що він має різноманітні проблеми зі здоров'ям, та через деякі з них його помістили до медичної установи, а пізніше — в цивільний медичний заклад. Усупереч твердженням заявника, що він заперечував проти взяття його під варту в березні 2007 року, посиляючись на онкологічне захворювання, медичні документи свідчать про те, що рак у нього було діагностовано лише у квітні 2007 року, коли він перебував у міській клінічній лікарні м. Харкова, і цей діагноз було підтверджено згодом під час його обстеження в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері. Заявника повернули до СІЗО 20 квітня 2007 року, тому на адміністрацію СІЗО не можна покласти відповідальність за лікування заявника у період з 15 до 28 березня та з 2 до 20 квітня 2007 року, коли він перебував у цивільних медичних закладах.

71. Після повернення до СІЗО заявник перебував здебільшого в медичній частині установи та проходив симптоматичне лікування, призначене йому при виписці з цивільних медичних закладів. Суд зазначає, що заявник скаржився на неадекватність такого лікування, яке передбачало, головним чином, застосування знеболювальних препаратів, дози яких заявник також вважав недостатніми. З цього приводу Суд зауважує, що немає ніяких свідчень недотримання медичними працівниками СІЗО рекомендацій їхніх колег із цивільного медичного закладу, а сам Суд не в змозі робити припущення щодо належного лікування, яке призначали заявникові в цивільних медичних закладах, особливо якщо враховувати характер його хвороби.

72. Суд також зазначає, що згідно з висновками лікаря від 12 квітня 2007 року на той час заявника не можна було оперувати (див. пункт 27). Навіть якщо припустити, що з часом стан заявника змінився, фактом є те, що він відмовився від подальшого діагностичного обстеження та натомість просив збільшити дозу наркотичних знеболювальних препаратів. Документи, подані Урядом, чітко свідчать про те, що заявник постійно відмовлявся від діагностичного обстеження та лікування в СІЗО, і пізніше — в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері. Заявник цього факту не заперечує.

73. Зважаючи на обставини цієї справи, Суд вважає, що адміністрація СІЗО вжила достатніх заходів для забезпечення захисту здоров'я заявника і що його лікування під час перебування під вартою відповідало вимогам статті 3 Конвенції.

74. Отже, Суд визнає, що порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з лікуванням заявника під час тримання його під вартою допущено не було.

В. Умови транспортування

1. Щодо прийнятності

75. Посилаючись на статтю 55 Конституції України, Уряд доводив, що заявник повинен був звернутися до національного суду з відповідною скаргою щодо працівників СІЗО, але не зробив цього.

76. Заявник стверджував, що він та його адвокат неодноразово зверталися зі скаргами на те, у який спосіб заявника доправляли на засідання суду. Хоча копій таких скарг надано не було, заявник доводив, що це підтверджується тим, що суд першої інстанції неодноразово звертався із запитом про стан його здоров'я. Заявник також акцентував увагу на тому, що Уряд не довів, яким чином оскарження, на яке посилався Уряд, могло привести до поліпшення умов, у яких перевозили заявника.

77. Суд повторює, що вичерпанню підлягають лише ті засоби юридичного захисту, які є ефективними. Саме на Уряд, який стверджує про невичерпання засобів юридичного захисту, покладено обов'язок довести Суду, що відповідний засіб юридичного захисту був на час подій, про які йдеться, ефективним як з теоретичного, так і практичного погляду. У разі якщо вимогу тягаря доведення виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що згаданий Урядом засіб юридичного захисту було фактично вичерпано, або ж він з якихось причин був неадекватним і неефективним за існуючих обставин справи, або існували особливі обставини, які виправдовували недотримання ним цієї вимоги (див., наприклад, рішення у справі «Данькевич проти України» (*Dankevich v. Ukraine*), № 40679/98, п. 107, від 29 квітня 2003 року).

78. Суд зазначає, що, крім загального посилання на положення Конституції України, Уряд не надав інших уточнень щодо стверджуваної ефективності пропонованого засобу юридичного захисту за обставин цієї справи і не продемонстрував, яким чином такий засіб міг би забезпечити відповідну сатисфакцію заявників. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

79. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

2. Щодо суті

80. Заявник спростовував твердження Уряду про те, що під час поїздок на судові засідання заявника супроводжували медичні працівники. Заявник доводив, що, оскільки в СІЗО не було онколога, лікарі цієї установи не були компетентними оцінювати здатність заявника брати участь у засіданнях суду. Заявник також стверджував, що у зв'язку з погіршенням здоров'я йому майже щоразу після поїздки до суду викликали швидку медичну допомогу і викликані лікарі вказували на незадовільний стан його здоров'я та необхідність термінового спеціалізованого лікування.

81. Уряд зазначав, що у травні — грудні 2007 року заявник взяв участь у дев'яти судових засіданнях. При призначенні слухань у справі суд періодично перевіряв здатність заявника брати участь у судовому засіданні. Під час поїздки до суду для участі в засіданні заявника супроводжував медичний працівник. Уряд також привертав увагу до того факту, що заявник наполіг на своїй участі в засіданні суду 5 жовтня 2007 року. До того ж він відмовився від того, щоб його оглянув лікар під час судового засідання 5 листопада 2007 року. Отже, Уряд вважав, що умови, в яких заявника доправляли в судові засідання, не свідчили про поводження, що досягло відповідного мінімального рівня жорстокості, який вимагає застосування статті 3 Конвенції.

82. Суд повторює, що твердження про погане поводження мають підкріплюватися відповідними доказами. При оцінюванні доказів Суд, як правило, послуговується критерієм

доведення «поза розумним сумнівом». Але така доведеність може впливати із співіснування досить вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростовних фактичних презумпцій (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [GC], № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

83. Суд звертає увагу на те, що в цій справі заявник стверджував, начебто умови, в яких його доправляли на судові засідання, становили, з огляду на незадовільний стан його здоров'я, катування. З цього приводу Суд зазначає, що єдиним свідченням про умови, в яких заявника доправляли із СІЗО до суду, є версія заявника, яку не підкріплюють жодні інші докази. Суд повторює, що в такому конвенційному провадженні, яким є розгляд цієї справи, не завжди можливе неухильне застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести своє твердження), оскільки в деяких випадках лише Уряд-відповідач має доступ до інформації, яка може підтвердити або спростувати відповідні твердження. Ненадання Урядом такої інформації без переконливого пояснення може служити підставою для відповідного висновку про обґрунтованість тверджень заявника (див. справу «Ахмет Озкан та інші проти Туреччини» (*Ahmet Özkan and Others v. Turkey*), № 21689/93, п. 426, від 6 квітня 2004 року).

84. Втім, у справі, що розглядається, умови транспортування, про які розповів заявник, не можуть самі по собі служити достатньою підставою для висновку про нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження. Тому Суд має визначити, чи можна вважати ці умови такими, що з огляду на незадовільний стан здоров'я заявника свідчили про перевищення мінімального рівня жорстокості поводження на порушення статті 3 Конвенції.

85. У цьому зв'язку Суд зазначає, що стан заявника регулярно перевіряли лікарі СІЗО та лікарі цивільних медичних закладів, які визнавали відсутність протипоказань щодо його перевезення.

Хоча в СІЗО не було онколога, визначення здатності заявника брати участь у засіданнях суду не потребувало, на думку Суду, спеціальних знань. До того ж, як уже зазначалося, іноді було важко точно оцінити стан заявника, оскільки він відмовлявся від діагностичних обстежень. Зокрема, заявник відмовився від того, щоб його оглянув лікар, якого викликали на судові засідання 5 листопада 2007 року. Крім того, заявник не подав доказів на підтримку свого твердження про те, що після кожної поїздки до суду стан його здоров'я значно погіршувався.

86. Отже, Суд визнає, що поводження, пов'язане з перевезенням заявника до суду та в зворотному напрямку, не перевищило мінімального рівня жорстокості, який би вимагав застосування статті 3 Конвенції. Відповідно порушення статті 3 Конвенції в цій частині не було.

С. Застосування наркотичних препаратів

87. Заявник скаржився, що застосування морфіну не було належним медичним заходом, а навпаки, призвело до відновлення у нього наркотичної залежності. Адже з 1997 року в нього була така залежність, хоча невдовзі після затримання і взяття під варту він позбувся її. Заявник вважав, що таке лікування становило катування.

88. Суд зазначає, що ін'єкції морфіну заявникові призначали лікарі цивільних медичних закладів на його власне прохання. Суд не в змозі оцінити необхідність і відповідність лікування, призначеного заявникові лікарями цивільних медичних закладів. Так само немає доказів і того, що ін'єкції морфіну спричиняли заявникові страждання, які б свідчили про досягнення мінімального рівня жорстокості у значенні статті 3 Конвенції. Отже, виходить, що ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

D. Застосування наручників у лікарні

1. Щодо прийнятності

89. Уряд повторив свій аргумент про те, що заявник не звернувся до національного суду з відповідною скаргою на працівників СІЗО на підставі статті 55 Конституції України.

90. Заявник стверджував, що після того як його помістили в Харківський обласний клінічний онко логічний диспансер, він не мав можливості консультуватися зі своїм представником, п. Крістенком, або звернутися до суду з позовом, тимчасом як п. Крістенко не мав належним чином оформленого доручення, щоб учинити такий позов від імені заявника. Крім того, провадження у кримінальній справі заявника було зупинено.

91. Як Суд уже зазначив вище (див. пп. 77, 78), Уряд не продемонстрував, яким чином запропонований засіб юридичного захисту змінив би ситуацію заявника. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

92. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнаною прийнятною.

2. Щодо суті

93. Заявник стверджував, що з 11 грудня 2007 року і принаймні до 19 вересня 2008 року, коли він перебував у лікарні, він постійно був прикутий наручниками до свого ліжка: удень — однією рукою, а вночі — двома руками. Він також повідомив, що його постійно охороняли троє працівників СІЗО, хоча вікно в його палаті було з ґратами, а це суттєво зменшувало ймовірність його втечі.

До того ж ані в СІЗО, ані в лікарні заявник не намагався втекти і не поведився агресивно. Отже, на думку заявника, такий захід, як приковування його наручниками до ліжка, не був виправданим і становив нелюдське поводження на порушення статті 3 Конвенції.

94. Уряд пояснював, що наручники в лікарні застосували для того, щоб убезпечити персонал і не допустити втечі заявника. Уряд також зазначав, що заявник мав можливість вільно пересуватися і харчуватися без будь-яких труднощів. Тому Уряд заявляв, що поганого поводження із заявником не було.

95. Суд повторює, що погане поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції лише в разі, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімального рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психологічні наслідки, а в деяких випадках враховуються стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справах «Кудла проти Польщі» [GC], № 30210/96, п. 91, ECHR 2000-XI, та «Пірс проти Греції» (Peers v. Greece), № 28524/95, п. 67, ECHR 2001-III).

96. Мета такого поводження є чинником, який слід урахувати, з'ясовуючи, зокрема, чи був намір принизити або образити потерпілого. Однак відсутність такої мети не може неминуче приводити до висновку про те, що порушення статті 3 не було (див. згадане вище рішення у справі «Пірс проти Греції», п. 74).

97. Як правило, застосування наручників не дає підстав для порушення питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід здійснювався у зв'язку із законним затриманням, без застосування сили і без його публічної демонстрації, а також у межах того, що обґрунтовано вважалось необхідним. При цьому важливо враховувати, наприклад, ризик втечі даної особи або спричинення нею тілесного ушкодження або шкоди (див. рішення у справах «Ранінен проти Фінляндії» (Raninen v. Finland) від 16 грудня 1997 року, п. 56, Reports of Judgments and

Decisions 1997-VIII, та «Енаф проти Франції» (Henaf v. France), № 65436/01, пп. 50–53, ECHR 2003-XI).

98. У справі, що розглядається, Суд зазначає, що, хоча заявник відмовився від обстеження та лікування і вживав нецензурні лайки стосовно працівників лікарні, немає жодних свідчень, щоб він коли-небудь поведився агресивно або намагався втекти. Крім того, той факт, що заявника постійно охороняли троє працівників СІЗО, не був предметом спору між сторонами. До того ж на момент госпіталізації заявник хворів на рак у запущеній стадії, а після операції та подальшого курсу радіотерапії був ослаблений. Отже, Суд вважає, що застосування до заявника наручників з міркувань безпеки не могло бути виправданням і, враховуючи поганий стан його здоров'я, таке поводження слід розглядати як нелюдське і таке, що принижує гідність. Таким чином, статтю 3 Конвенції було порушено.

Справа «Луценко проти України» (№ 2), заява № 29334/11, рішення від 11 червня 2015 року

ІІІ. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ У ДНІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ З ОГЛЯДУ НА СТАН ЙОГО ЗДОРОВ'Я

140. Заявник також скаржився на умови тримання його під вартою під час судових засідань, зокрема що в очікуванні судових засідань він перебував у маленькій та погано вентильованій кімнаті та що його не забезпечували питною водою або їжею і що у нього не було можливості відпочити.

[...]

2. Оцінка Суду

154. Суд перш за все зазначає, що заявник у своїй первинній заяві стверджував про судові засідання 23 травня 2011 року. Більше того, в межах процедури за правилом 39 Регламенту Суду він подав додаткові скарги щодо судових засідань, які проводились з 17 по 19 січня 2012 року і під час яких йому не було надано належної допомоги у зв'язку з його захворюваннями (див. пункт 96). Проте Суд не залишає поза увагою те, що загалом заявник взяв участь у сімдесяти дев'яти засіданнях Печерського суду (див. пункт 90), що стан здоров'я заявника погіршився після голодування, чого Уряд не заперечує (див. пункт 130), та що з дати проведення першого засідання 23 травня 2011 року до січня 2012 року, коли було проведено три судові засідання, минуло майже вісім місяців, впродовж яких заявник страждав на різні хвороби, що потребували тривалого лікування (див. пункти 38-76). На додаток, у матеріалах справи відсутні свідчення того, що умови тримання заявника під вартою під час судових засідань було відповідним чином змінено.

155. Як вже зазначалося вище, держава повинна забезпечити тримання особи в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання заходу не повинні завдавати їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний ув'язненню, і щоб здоров'я і самопочуття особи були належним чином забезпечені з огляду на практичні потреби ув'язнення (див. пункт 116). Суд вважає, що ці принципи також стосуються умов перевезення осіб, які перебувають під вартою, з пенітенціарної установи до суду і назад, а також їх тримання у будівлі суду, включаючи забезпечення належним харчуванням (див. рішення у справах «Євгеній Богданов проти Росії» (Yevgeniy Bogdanov v. Russia), заява №22405/04, пп. 101-105, від 26 лютого 2015; «Романова проти Росії» (Romanova v. Russia), заява № 23215/02, пп. 88-92, від 11 жовтня 2011 року; «Ковальова проти Росії» (Kovaleva v. Russia), заява № 7782/04,

пп. 62-65, від 2 грудня 2010 року; «Яковенко проти України» (Yakovenko v. Ukraine), заява № 15825/06, пп. 103-113, від 25 жовтня 2007 року).

156. У цій справі Суд зауважує, що у дні проведення судових засідань заявника, як правило, вивозили з СІЗО з 7 до 8 год., зазвичай доставляючи його до суду за 20-30 хвилин. Хоча Уряд не надав інформації щодо часу, коли заявника переводили з автомобіля до кімнати для тримання підсудних (засуджених), у розпорядженні Суду знаходиться інформація стосовно часу його прибуття до будівлі суду і часу початку засідань. Отже, Суд виходитиме з припущення, що заявник очікував початку засідання або в автомобілі, або у кімнаті для тримання підсудних (засуджених). Як випливає з документів, наданих Урядом, та свідчень заявника, видається, що кімната для тримання підсудних (засуджених) була маленькою камерою з ґратами та лавою.

157. Аналізуючи все провадження загалом (див. пункт 154), Суд доходить висновку, що 23 травня 2011 року, а також 17, 18 та 19 січня 2012 року заявник перебував у найбільш тяжкому становищі. Суд у зв'язку з цим зауважує, що 23 травня 2011 року заявник провів у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) три години та сорок чотири хвилини в очікуванні початку засідання, яке тривало чотири години і чотири хвилини без оголошення будь-яких перерв, хоча було відомо, що він голодує і це голодування суттєво впливало на стан його здоров'я (див. пункти 33 та 136).

Врешті-решт заявника, який до цього взяв участь у п'ятдесяти дев'яти засіданнях, останнє з яких мало місце 16 січня 2012 року, було перевезено для участі у наступному засіданні, яке проводилося 17 січня 2012 року і тривало вісім годин і сорок шість хвилин з двома перервами на 11 та 16 хвилин відповідно, а також перервою на обід. До початку засідання заявник мав перебувати у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) впродовж тридцяти дев'яти хвилин.

Наступного дня він провів у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) до початку засідання, яке тривало п'ять годин та три хвилини, одну годину та дві хвилини. Суд зазначає, що всупереч інформації Уряду (див. пункт 147) з протоколу засідання випливає, що суд оголосив десятихвилинну технічну перерву, але не оголошував перерви на відпочинок і обід.

Насамкінець Суд зауважує, що 19 січня 2012 року заявник провів у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) п'ятдесят чотири хвилини і взяв участь у засіданні, яке, розпочавшись о 9 год. 19 хв., тривало тринадцять годин та п'ятдесят сім хвилин. Під час засідання чотири рази викликали лікарів для надання заявникові медичної допомоги. На початку другої половини дня Печерський суд оголосив перерву для відпочинку. Проте, як видається, впродовж усієї перерви заявник перебував у металевій клітці (див. пункт 149). Більше того, пізніше того дня суд не задовольнив клопотання захисників заявника про перенесення засідання та оголошення перерви для прийому їжі і продовжив засідання до 23 год. 16 хв., призначивши наступне засідання на 8 год. 05 хв. наступного дня.

158. Також вбачається, що у чотири зазначені дні, коли його доправляли до суду, заявник не отримував повноцінного харчування, яке б відповідало стану його здоров'я. Враховуючи наявні у нього документи, Суд не переконаний доводами Уряду про те, що заявник міг брати з собою харчові продукти, які йому передавала родина. У будь-якому разі Суд вважає, що дозвіл брати з собою їжу не може замінити відповідні заходи із забезпечення харчування, оскільки саме держава перш за все несе відповідальність за самопочуття осіб, позбавлених свободи. До того ж Суд взагалі не вважає реалістичними припущення про те, що заявник міг вживати їжу під час перебування у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) або у металевій клітці перед засіданнями або впродовж них.

159. Суд раніше встановлював порушення статті 3 Конвенції у багатьох справах, що стосувалися тримання заявників в умовах обмеженого простору у приміщеннях для тримання під вартою у будівлях суду та відсутності належного харчування у дні судових

засідань (див., наприклад, рішення у справах «Власов проти Росії» (Vlasov v. Russia), заява № 78146/01, п. 96, від 12 червня 2008 року; «Салманов проти Росії» (Salmanov v. Russia), заява № 3522/04, п. 64, від 31 липня 2008 року, та «Старокадомський проти Росії» (Starokadomskiy v. Russia), заява № 42239/02, п. 58, від 31 липня 2008 року).

160. Зважаючи на вищезазначене, Суд вважає, що за обставин цієї справи сукупний вплив неналежного харчування та стану здоров'я заявника під час судових засідань, які проводилися 23 травня 2011 року та 17, 18 і 19 січня 2012 року, був достатнім для посилення фізичних страждань та психічного виснаження заявника. Це ще більше обтяжувалося тим, що зазначене вище поведження мало місце під час судового розгляду справи заявника - у той час, коли йому найбільше були потрібні концентрація та розумова активність. Тому Суд доходить висновку, що заявника було піддано нелюдському та такому, що принижує гідність, поведженню всупереч положенням статті 3 Конвенції (див. подібне мотивування в рішенні у зазначеній вище справі «Стрелець проти Росії» (Strelets v. Russia), п. 62).

161. Отже, було порушення статті 3 Конвенції.

Гарантії статті 6 Конвенції (право на справедливий суд)

Презумпція невинуватості (пункт 2 статті 6 Конвенції)

Справа «Пантелеєнко проти України», заява № 11901/02, рішення від 29 червня 2006 року

63. Заявник скаржився на те, що відмова в задоволенні його позову «про відшкодування шкоди, завданої незаконним кримінальним переслідуванням» суперечила принципу презумпції невинуватості. Він посилався на пункт 2 статті 6 Конвенції

...

64. Уряд стверджував, що не було порушення пункту 2 статті 6 Конвенції, оскільки рішення прокуратури закрити справу з nereабілітуючих обставин було переглянуто і врешті-решт залишено судами без зміни. Заявник не погодився.

65. Суд нагадує, що Конвенцію треба тлумачити таким чином, щоб гарантувати права, здійснення яких буде практичним і результативним, а не теоретичним та ілюзорним (див., наприклад, рішення від 10 липня 2003 р. у справі «Мультиплекс проти Хорватії» (*Multiplex v. Croatia*), заява № 58112/00, п. 44.); це також стосується права, закріпленого у пункті 2 статті 6 (див. рішення від 10 лютого 1995 р. у справі «Альне де Рібемон проти Франції» (*Allenet de Ribemont v. France*), Series A, № 308, п. 35).

66. Суд нагадує, що відповідно до його практики ані пункт 2 статті 6, ані жодна інша стаття Конвенції не надає особі, «обвинуваченій у вчиненні кримінального правопорушення», право на відшкодування її витрат або право на компенсацію за законне тримання під вартою у випадку, коли провадження проти неї було закрито (див., ухвалу щодо прийнятності від 23 березня 2000 р. у справі «Наркісо Дінарес Пенальвер проти Іспанії» (*Narciso Dinares Peñalver v. Spain*), заява № 44301/98; а також рішення від 25 серпня 1987 р. у справі «Енглерт проти Німеччини» (*Englert v. Germany*), Series A, № 123-B, п. 36, і від 25 серпня 1993 р. у справі «Секаніна проти Австрії» (*Sekanina v. Austria*), Series A, № 266-A, п. 25). Відмова надати відшкодування сама по собі не порушує принцип презумпції невинуватості (див. з відповідними змінами рішення від 25 серпня 1987 р. у справі «Ньолькенбокгоф проти Німеччини» (*Nölkenbockhoff v. Germany*), Series A № 123-C, п. 36, і від 25 березня 1983 р. у справі «Мінеллі проти Швейцарії» (*Minelli v. Switzerland*), Series A № 62, пункти 34, 35).

67. Однак практика Суду також встановлює, що принцип презумпції невинуватості порушено, коли судові рішення стосовно особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про те, що вона винна, без доведення її вини у відповідності до закону. Навіть без формального висновку про винуватість, достатньо наявності будь-якого висловлювання, з якого вбачається, що суд вважає особу винною. Крім того, пункт 2 статті 6 не обмежується кримінальними провадженнями, що тривають, але поширюється також на судові рішення, прийняті після того, як кримінальне провадження було припинене (див. зазначені вище рішення в справах «Мінеллі проти Швейцарії», «Енглерт проти Німеччини» та «Ньолькенбокгоф проти Німеччини»; і рішення в справі «Капо проти Бельгії» (*Carpeau v. Belgium*), заява № 42914/98, п. 25, ECHR 2005-I), чи після ухвалення виправдувального вироку (див., зокрема, раніше зазначене рішення у справі «Секаніна проти Австрії»; рішення: від 21 березня 2000 р. у справі «Рушіті проти Австрії» (*Rushiti v. Austria*), заява № 28389/95; від 10 липня 2001 р. у справі «Ламанна проти Австрії» (*Lamanna v. Austria*), заява № 28923/95; у справі «О. проти Норвегії» (*O. v. Norway*), заява № 29327/98, ECHR 2003-II; і від 11 лютого 2003 р. у справі «Хаммерн проти Норвегії» (*Hammern v. Norway*), заява № 30287/96).

68. Отже Суд повинен визначити, чи в цій справі результат кримінального провадження щодо заявника та подальша відмова у задоволенні його позову про відшкодування шкоди, завданої незаконним переслідуванням, ставить під сумнів невинуватість заявника, хоча його вину не було доведено.

69. Суд зазначає, що справу заявника було закрито на досудовому етапі слідчими органами на тій підставі, що малозначність злочину, вчиненого заявником, робить його кримінальне переслідування недоцільним. Національні суди, переглянувши це рішення, погодилися з тим, що (ненаведені) докази, які містяться у матеріалах справи, є достатніми для доведення вчинення злочину заявником, а також малозначності злочину.

70. Дійсно, оголошення підозр стосовно невинуватості обвинуваченого можливе, доки в результаті закінчення кримінального провадження не ухвалено рішення по суті справи (див. зазначене вище рішення в справі «Секаніна проти Австрії», п. 30). Однак своїм рішенням від 26 грудня 2001 року Новозаводський районний суд відмовив у задоволенні позову заявника про відшкодування шкоди, пославшись на те, що кримінальну справу щодо нього було закрито з nereабілітуючих підстав (див. п. 28 вище). Апеляційний суд залишив це рішення без зміни після того, як скаргу заявника на постанову про закриття кримінальної справи з nereабілітуючих підстав було врешті-решт відхилено (див. п. 19 вище). Суд не вважає за потрібне визначити в цій справі, чи в принципі відмова надати відшкодування на підставі того, що кримінальну справу було закрито з nereабілітуючих підстав, як така, порушує презумпцію невинуватості. Суд зазначає, що в цій справі судові рішення стосовно закриття кримінальної справи щодо заявника було викладено у формулюваннях, які не залишають сумніву щодо того, що посадові особи вважали заявника винним у вчиненні інкримінованого йому злочину. Зокрема, Деснянський районний суд зазначив, що матеріали справи містять достатньо доказів підтвердження заявником нотаріального документа та вчинення недійсної нотаріальної дії і єдиною причиною для закриття справи є недоцільність переслідування у зв'язку з малозначністю злочину. Це рішення було залишено без зміни апеляційним судом, і Верховний Суд України не знайшов підстав для задоволення касаційної скарги заявника на нього. На думку Суду, самих формулювань, які використано Деснянським районним судом, було достатньо для порушення презумпції невинуватості. Той факт, що заявникові було відмовлено у задоволенні позову про відшкодування шкоди на підставі висновків, зроблених у ході кримінального провадження, тільки загострив ситуацію. Хоча Деснянський районний суд ухвалив своє рішення після розгляду, проведеного в присутності заявника, характер цього провадження не був кримінальним і йому бракувало багатьох елементів, зазвичай властивих процесу розгляду кримінальної справи по суті. У зв'язку з цим не можна вважати, що судовий розгляд справи у цьому суді закінчився чи повинен був закінчитися «доведенням вини заявника в законному порядку». За таких обставин, Суд вважає, що мотиви рішення Деснянського районного суду, які було залишено без зміни після його перегляду в апеляційному порядку, а також відмова у задоволенні позову заявника про відшкодування шкоди з тих самих підстав становлять порушення принципу презумпції невинуватості.

71. Отже, було порушення пункту 2 статті 6 Конвенції.

Справа «Грабчук проти України», заява № 8599/02, рішення від 21 вересня 2006 року

40. Суд повторює, що Конвенція має бути інтерпретована у такий спосіб, щоб гарантувати права, здійснення яких буде практичним та результативним, а не теоретичним та таким, що вводить в оману (e.g., *Multiplex v. Croatia*, заява N 58112/00, п. 44, від 10 липня 2003 року); це також застосовується до права, висвітленого у п. 2 ст. 6 Конвенції (див. *Allenet de Ribemont v. France*, рішення від 10 лютого 1995 року, Series A no. 308, п. 35).

41. Суд нагадує, що ні п. 2 ст. 6, ні жодне інше положення Конвенції не дає особі, "обвинуваченій у вчиненні злочину", право на відшкодування її витрат або право на компенсацію за законне утримання під вартою у випадку, коли провадження проти неї було закрито (див., серед інших, *Sarreau v. Belgium*, no. 42914/98, п. 23, ECHR 2005-I).

42. Практика Суду встановлює, що презумпція невинуватості порушена, якщо твердження посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, відображає думку, що особа винна, коли цього не було встановлено відповідно до закону. Цього достатньо, навіть за відсутності жодного формального висновку, що існує деяка підстава припустити, що посадова особа вважає цю особу винною (див. *Daktaras v. Lithuania*, заява N 42095/98, п. 41, ECHR 2000-X; *A.L. v. Germany*, заява N 72758/01, п. 31, від 28 квітня 2005 року). Питання, чи порушує твердження посадової особи принцип презумпції невинуватості, має бути з'ясоване у контексті тих фактичних обставин, у яких це твердження було зроблене (див. *Daktaras*, цитоване вище, п. 43). Межі п. 2 ст. 6 Конвенції не обмежуються порушенням кримінальної справи, а поширюються на судові рішення, прийняті після того, як переслідування було припинено (див. *Nolkenbockhoff*, цитоване вище, п. 37; та *Sarreau*, цитоване вище п. 25) або після засудження (див., зокрема, *Sekanina v. Austria*, рішення від 25 серпня 1993, п. 30, Series A no. 266 A; та *O. v. Norway*, заява N 29327/98, ECHR 2003-II).

43. Від Суду, таким чином, вимагається встановити, чи результат кримінального провадження проти заявниці у цій справі дозволяв сумніватись у невинуватості заявниці, хоча винуватість її доведено не було.

44. Суд зазначає, що справу заявниці було закрито слідчими органами на досудовій стадії частково через відсутність доказів у вчиненні злочину та частково з підстав закінчення строків давності притягнення заявниці до відповідальності за халатність. Рішення слідчого було підтримане Володимир-Волинським місцевим судом.

45. Дійсно, оголошення підозр стосовно невинуватості обвинуваченого є припустимим, доки, в результаті закінчення кримінальних проваджень, не було винесено рішення по суті справи (див. *Sekanina*, цитоване вище, п. 30). Суд зазначає, що у цій справі рішення про закриття кримінальної справи проти заявниці були сформульовані у термінах, які не залишають сумніву щодо погляду на те, що заявниця вчинила злочин. Зокрема, у рішенні від 4 грудня 2000 року (див. п. 17) слідчий використав слова: "в діях [заявниці] є склад злочину" та "моменту, коли [заявниця] вчинила злочин", а Володимир-Волинський суд зазначив, що в діяннях заявниці "вбачаються ознаки злочину, передбаченого ст. 167 Кримінального кодексу України". Провадження у Володимир-Волинському суді, результатом якого стало рішення від 26 квітня 2001 року (див. п. 19 вище), не було кримінальним за суттю, і йому не вистачало ряду ключових елементів, які зазвичай характеризують судові кримінальні провадження. За цих обставин Суд вважає, що мотиви, використані слідчим та Володимир-Волинським судом, становлять порушення презумпції невинуватості.

46. Отже, відбулося порушення п. 2 ст. 6 Конвенції.

Справа «Шагін проти України», заява № 20437/05, рішення від 10 грудня 2009 року

56. Суд повторює, що забезпечення відкритості судового розгляду становить основоположний принцип, закріплений у пункті 1 статті 6. Такий публічний характер судового розгляду гарантує сторонам у справі, що правосуддя не здійснюватиметься таємно, без публічного контролю; це також один із засобів підтримання довіри до судів. Здійснення правосуддя і, зокрема, судовий процес набувають легітимності завдяки гласності. Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, гласність, таким чином, сприяє реалізації мети пункту 1 статті 6, а саме - справедливому судовому розгляду, забезпечення якого є одним

з основоположних принципів демократичного суспільства у значенні Конвенції (див. рішення у справі "Белашев проти Росії" (Belashev v. Russia), N 28617/03, п. 79, від 4 грудня 2008 року, з наведеними посиланнями).

57. Водночас Суд зазначає, що існують винятки з вимоги забезпечення відкритості судового розгляду. Це випливає з тексту самого пункту 1 статті 6, який передбачає, що "преса і громадськість можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах... національної безпеки в демократичному суспільстві,... або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною,- коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя". Отже, за статтею 6 іноді може виявитися необхідним обмежити відкритість і публічність процесу для того, щоб, наприклад, забезпечити безпеку свідків чи нерозголошення відомостей про них або сприяти вільному обміну інформацією та думками при здійсненні судочинства (див. рішення у справі "Б. і П. проти Сполученого Королівства" (B. and P. v. the United Kingdom), NN 36337/97 і 35974/97, п. 37, ECHR 2001-III, з наведеними посиланнями).

58. Суд також зауважує, що, незважаючи на супутні проблеми безпеки у звичайному кримінальному процесі, який, звісно, може стосуватися небезпечних злочинців, існує високий рівень сподівань на гласність такого судочинства (див. рішення у справі "Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства" (Campbell and Fell v. the United Kingdom) від 28 червня 1984 року, п. 87, серія А, N 80). Крім того, хоча проблеми безпеки і є загальною рисою багатьох кримінальних процесів, вони рідко виправдовують недопущення громадськості на судові засідання (див. рішення у справі "Ріпан проти Австрії" (Riepan v. Austria), N 35115/97, п. 34, ECHR 2000-XII).

59. Суд також наголошує на важливості відкритого судового розгляду кримінальної справи в суді першої інстанції, оскільки розгляд справи по суті апеляційним судом є обмеженим. Отже, навіть якщо розгляд справи в апеляційному порядку буде відкритим, це не обов'язково компенсує ту недостатність гласності, яка мала місце під час розгляду справи в суді першої інстанції (див. згадане вище рішення у справі Ріпана (Riepan), п. 37).

60. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що на початку Київський апеляційний суд вжив виняткових заходів, щоб забезпечити присутність преси і громадськості, було орендовано великий зал, у якому відкриті засідання проходили протягом перших шести місяців, доки 23 травня 2003 року було вирішено розглядати справу в закритому засіданні. Надалі судовий розгляд відбувався в закритому режимі протягом майже десяти місяців.

61. У цій справі Суд має перш за все встановити, чи було недопущення громадськості на засідання Київського апеляційного суду при розгляді ним справи в першій інстанції правомірним заходом з погляду того чи іншого положення, яке передбачає виняток із принципу відкритості судового розгляду, закріпленого в пункті 1 статті 6 Конвенції. Якщо підстав вважати такий захід правомірним не виявиться, потрібно буде з'ясувати, чи можна було закритість судового розгляду справи в суді першої інстанції компенсувати відкритістю її розгляду у Верховному Суді.

[...]

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 2 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

68. Заявник скаржився, що заяви про його вину, зроблені в засобах масової інформації посадовими особами державних органів до того, як його було засуджено судом, вплинули на громадську думку та наперед визначили результат вирішення справи. Він посилався на пункт 2 статті 6 Конвенції, який передбачає:

"Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку". . Щодо прийнятності I. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

69. Уряд стверджував, що заявник повинен був учинити проти відповідних державних посадових осіб цивільний позов про відшкодування шкоди, заподіяної стверджуваним наклепом, що, на думку Уряду, було ефективним засобом юридичного захисту, яким треба було скористатися за тих обставин.

70. Заявник спростовував цей аргумент.

71. Суд повторює, що презумпція невинуватості - як і гарантії пункту 3 статті 6 - вважається окремою гарантією справедливого судового розгляду кримінальної справи, порушеної щодо особи (див. пункт 81 нижче). Суд зауважує, що в цій справі заявник мав можливість звернутися з такою скаргою до судів, які розглядали його кримінальну справу, і він зробив це (див. обставини справи в пункті 29 вище; для порівняння див. ухвали у справах "Ксенцов проти Росії" (*Ksenzov v. Russia*), N 75386/01, від 27 січня 2005 року, і "Коваль проти України" (*Koval v. Ukraine*), N 65550/01, від 10 грудня 2002 року).

72. Суд не виключає, що засіб юридичного захисту, на який послався Уряд, можливо, міг би виявитися ефективним. Втім, якщо доступними є кілька засобів юридичного захисту, заявник не зобов'язаний використовувати більш як один засіб (див. рішення у справі "Каракко проти Угорщини" (*Karako v. Hungary*), N 39311/05, п. 14, від 28 квітня 2009 року, з наведеними посиланнями).

73. Отже, цю скаргу не можна оголосити непринятною на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту.

В. Щодо суті

79. Висунувши наведені вище заперечення проти прийнятності цієї скарги, Уряд не подавав доводів щодо її суті.

80. Заявник відстоював свою позицію щодо скарги.

81. Суд повторює, що принцип презумпції невинуватості, закріплений у пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним з аспектів права на справедливий судовий розгляд кримінальної справи, гарантованого пунктом 1 статті 6 (див. рішення у справі "Альне де Рібемон проти Франції" (*Allenet de Ribemont v. France*) від 10 лютого 1995 року, п. 35, серія А, N 308). Цей принцип не лише забороняє передчасне висловлення думки самим судом про те, що особа, "яку обвинувачено у вчиненні злочину", є винною, тоді як це ще не доведено відповідно до закону, а й поширюється на заяви, що їх роблять інші державні посадові особи стосовно проваджень, що тривають, у кримінальних справах і які спонукають громадськість до думки про вину підозрюваного та визначають наперед оцінку фактів компетентним судовим органом (див. висновки з відповідної практики Суду, наприклад, в рішенні у справі "Хужин та інші проти Росії" (*Khuzhin and Others v. Russia*), N 13470/02, п. 93, від 23 жовтня 2008 року). Достатньо мати - навіть за відсутності будь-якого формального висновку - певні підстави припускати, що відповідна посадова особа вважає обвинуваченого винним (див. рішення у справі "Бюмер проти Німеччини" (*Bohmer v. Germany*), N 37568/97, п. 54, від 3 жовтня 2002 року). У цьому зв'язку Суд наголосив на тому, як важливо державним посадовим особам добирати слова, оприлюднюючи свої заяви ще до судового розгляду справи, порушеної проти особи, та визнання її винною в тому чи іншому злочині (див. рішення у справі "Дактарас проти Литви" (*Daktaras v. Lithuania*), N 42095/98, п. 41, ECHR 2000-X). Таким чином, слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось лише підозрюють у вчиненні злочину, та чітку заяву, зроблену за відсутності остаточного вироку, про те, що особа вчинила злочин (див. рішення у справі "Ісмоїлов та інші проти Росії" (*Ismoilov and Others v. Russia*), N 2947/06, п.

166, від 24 квітня 2008 року). Чи порушує заява державної посадової особи принцип презумпції невинуватості - слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких було зроблено таку заяву (див. згадане вище рішення у справі Дактараса (Dektaras), п. 43).

82. Крім того, з'ясовуючи, чи становить оскаржувана заява державної посадової особи порушення пункту 2 статті 6, Суд не надає вирішальної ваги характерові чи результатам подальшого судового процесу. Наприклад, Суд визнав наявність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції навіть у кримінальних справах, у яких національні суди закрили провадження у зв'язку із закінченням строку давності, заявника виправдали, а вирішувати питання вини взагалі не було потреби (див. згадане вище рішення у справі Альне де Рібемона (Allenet de Ribemont), п. 35).

83. Суд наголошує, що пункт 2 статті 6 Конвенції не може завадити відповідним органам інформувати громадськість про перебіг розслідування в кримінальних справах, адже це суперечило б праву на свободу вираження поглядів, проголошеному статтею 10 Конвенції. Однак він зобов'язує робити це з усією необхідною обережністю та обачністю, щоб дотримати принцип презумпції невинуватості (див. згадане вище рішення у справі Альне де Рібемона (Allenet de Ribemont), п. 38). Водночас слідчі та правоохоронні органи не несуть відповідальності за дії засобів масової інформації (див. рішення у справі "Ю.Б. та інші проти Туреччини" (Y.B. and Others v. Turkey), NN 48173/99 і 48319/99, п. 48, від 28 жовтня 2004 року).

84. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зауважує, що деякі високі посадові особи прокуратури, міліції та податкової адміністрації зробили заяви стосовно порушеної проти заявника кримінальної справи на самому початку провадження та в контексті, не пов'язаному з ним, а саме - на прес-конференції, організованій прокуратурою м. Києва.

85. Оцінюючи зміст оскаржуваних заяв, Суд, за відсутності пояснень Уряду, може спиратися лише на низку публікацій у пресі, оскільки не має у воєму розпорядженні ані стенограми згаданої вище прес-конференції, ані прес-релізів, які, можливо, були видані організаторами. Щоб уникнути помилкового прийняття журналістських інтерпретацій за автентичні слова відповідних посадових осіб державних органів, Суд обмежить оцінку заяви першого заступника прокурора Києва В.С, яку однаково процитували три різні газети (див. пункти 34, 36 і 37 вище). Її зміст такий: "За нашими підрахунками, усього за виконання "замовлень" кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів... Фактичним керівником цієї групи був Шагін. Його розпорядження [вбивати] мали систематичний характер".

86. На думку Суду, зазначена заява свідчить про те, що той, хто її озвучив, вважав установленим фактом те, що заявник замовляв і оплачував убивства, хоч єдине, у чому він був не таким упевненим, - це точна сума, сплачена за вбивства. Отже, ця заява, яку було зроблено задовго до складання обвинувального висновку у справі заявника, стосовно винуватості заявника у вчиненні злочинів, по-перше, спонукала громадськість до думки про його вину і, по-друге, визначала наперед оцінку фактів відповідним судовим органом.

87. Таким чином, мало місце порушення пункту 2 статті 6 Конвенції.

Справа «Паскал проти України», заява № 24652/04, рішення від 15 вересня 2011 року

ІV. СТВЕРДЖУВАНА НЕБЕЗСТОРОННІСТЬ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ ТА ПОРУШЕННЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ

63. Заявник також скаржився на публікацію інтерв'ю судді Ш. у газеті «Прапор Батьківщини». Він доводив, що, по-перше, публікація свідчила про небезсторонність судді

Ш. Крім того, публікація порушила його право вважатись невинуватим. В контексті цієї скарги заявник посилався на пункти 1 і 2 статті 6.

...

В. Суть

1. Стверджувана небезсторонність судді Ш.

68. Уряд стверджував, що суддя Ш. не давала інтерв'ю газеті «Прапор Батьківщини» та що вона повідомила про це заявника під час судового розгляду. Як тільки А.К. звернувся з вимогою розглянути статтю під час засідання, вона негайно звернулася до прокуратури АРК щодо розслідування цієї ситуації. Оскільки газета належала Чорноморському флоту Російської Федерації, прокуратура АРК, у свою чергу, звернулася по допомогу до своїх російських колег. Отже, державні органи зробили те, що від них можна було розумно очікувати у відповідь на зазначену ситуацію. Вони не можуть нести відповідальність за те, що не отримали відповіді від російської прокуратури.

69. Вивчаючи факти цієї справи у світлі своєї практики (див., наприклад, рішення у справах [«Лавентс проти Латвії»](#) (Lavents v. Latvia), заява № 58442/00, пункти 117-118, від 28 листопада 2002 року, та [«Мироненко і Мартенко проти України»](#) (Mironenko та Martenko v. Ukraine), заява № 4785/02, пп. 66-67 та 69-70, від 10 грудня 2009 року), Суд вважає, що формулювання інтерв'ю, даного, як стверджується, суддею Ш. газеті «Прапор Батьківщини» у перші тижні судового розгляду справи заявника (див. вище [пункт 18](#)), створив сильне враження, що особа, яка давала інтерв'ю, була переконана у винуватості заявника. Суд зазначає, що суддя заперечувала, що будь-коли давала інтерв'ю цій газеті та намагалася дистанціюватися від вказаної публікації, вимагаючи втручання прокуратури. Проте, оскільки стосовно її звернення не було ефективного розслідування, обставини публікації прояснено ніколи не було та не було усунуто ознак небезсторонності судді. Більше того, Верховний Суд у своєму рішенні не надав жодних міркувань з приводу причин відхилення чіткої скарги заявника, викладеної у його касації, щодо небезсторонності судді Ш.

70. Суд доходить висновку, що за цих обставин залишається видимість того, що суддя Ш. недвозначно висловила думку щодо винуватості заявника на самому початку судового розгляду. Отже, на думку Суду, побоювання заявника щодо небезсторонності судді Ш. можуть вважатись об'єктивно виправданими.

71. Відповідно було порушення пункту 1 статті 6 [Конвенції](#).

2. Стверджуване порушення презумпції невинуватості

72. Уряд доводив, що публікація в газеті «Прапор Батьківщини» не може вважатися такою, що порушує презумпції невинуватості заявника.

73. Суд зазначає, що характер тверджень, що приписувалися газетою судді Ш., був ключовим у обґрунтуванні висновку, що заявник не мав справедливого розгляду безстороннім судом (див. вище пункти 69-71). Отже, Суд не вважає за необхідне окремо розглядати це питання у контексті цієї скарги.

Право на захист (пункт 3(с) статті 6 Конвенції)

Справа «Єрохіна проти України», заява № 12167/04, рішення від 15 листопада 2012 року

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

56. Заявниця скаржилась за [пунктом 1 статті 6 Конвенції](#) на те, що на початковому етапі кримінального провадження щодо неї їй не було надано доступ до захисника та що це вплинуло на справедливість вищезазначеного провадження.

[...]

2. Оцінка Суду

60. Суд зауважує, що заявниця подавала цю скаргу не тільки до прокуратури, але також і до судів, що розглядали її кримінальну справу. Зокрема, вона подала цю скаргу до апеляційного суду та до Верховного Суду України (див. пункти 39 та 42 вище). Немає підстав вважати, що заявниця мала також використати ще один засіб юридичного захисту, запропонований Урядом, який, окрім того, вже був нещодавно підданий Судом критиці в іншій справі (див. рішення від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (Kaverzin v. Ukraine), заява № 23893/03, пп. 93-98). Так само у цій справі не постає питання за правилом шестимісячного строку подання заяви. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду у цьому зв'язку.

61. Суд також зазначає, що скарга порушує серйозні питання, які вимагають розгляду по суті. Отже, всупереч доводам Уряду ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

62. Уряд стверджував, що не було порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, наполягаючи на тому, що скарга про відсутність доступу до захисника є неприйнятною.

63. Заявниця стверджувала, що слідчими органами не було забезпечено її право на захист. Зокрема, незважаючи на той факт, що 5 листопада 2001 року прокуратура отримала ордер юридичної консультації від захисника заявниці, перше побачення заявниці з ним відбулося тільки 7 листопада 2001 року - тобто вже після того, як вона надала визнавальні показання.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

64. Суд повторює, що пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб доступ до захисника надавався, як правило, з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи буде продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Проте, навіть коли вагомі підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незважаючи на його підстави, не повинно порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні показання, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до

захисника, використовуватимуться з метою засудження (див. рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Сальдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey) [ВП], заява № 36391/02, п. 55).

65. Відмова від гарантованих Конвенцією прав у тій мірі, в якій вона дозволяється, не повинна суперечити жодному важливому суспільному інтересу, має бути встановлена у спосіб, що не допускає двозначності, та супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними з важливістю такої відмови (див. рішення у справах «Сейдовіч проти Італії» (Sejdovic v. Italy) [ВП], заява № 56581/00, п. 86, ECHR 2006-II, та «Ермі проти Італії» (Hermi v. Italy) [ВП], заява № 18114/02, п. 73, ECHR 2006-XII). Крім того, перед тим, як вважати обвинуваченого таким, що відмовився від важливого права за статтею 6 Конвенції, з огляду на непрямі ознаки його поведінки слід переконатися, що він міг розумно передбачити наслідки своєї поведінки (див. рішення у справі «Талат Тунч проти Туреччини» (<...>), заява № 32432/96, п. 59, 27 березня 2007 року, та ухвалу щодо прийнятності у справі «Джонс проти Сполученого Королівства» (Jones v. the United Kingdom), заява № 30900/02, від 9 вересня 2003 року).

(b) Застосування вищезазначених принципів у цій справі

66. Суд зазначає, що між 11:10 та 15:15 3 листопада 2001 року заявниця допитувалась в якості підозрюваної у справі. Перед допитом заявниці було роз'яснено, що за статтею 63 Конституції України вона має право не давати показань щодо себе. Проте, про право на захист її повідомлено не було та допит проводився за відсутності захисника. До 15:30 того дня заявниця не підписувала відмову від юридичної допомоги.

67. Крім того, 5 та 6 листопада 2001 року слідчі органи отримали від заявниці, яка все ще не мала захисника, визнавальні показання. При цьому слідчі органи посилались на той факт, що о 15:30 3 листопада 2001 року заявниця відмовилась від свого права на отримання юридичної допомоги та після цього її не вимагала.

(i) Чи відмовилась заявниця від свого права на захист 5 та 6 листопада 2001 року

68. Суд зазначає, що відмова заявниці від 3 листопада 2001 року була обмеженою у часі: заявниця зазначила, що вона відмовляється від послуг захисника «на даний момент». Відповідно слідчі органи не мали законних підстав посилатися на цю відмову при проведенні слідчих дій 5 та 6 листопада 2001 року та були зобов'язані переконатися, чи заявниця все ще відмовляється від юридичної допомоги.

69. Тим не менш, 5 та 6 листопада 2001 року заявниця не була повідомлена про своє право на юридичну допомогу, та її стверджувана відмова від юридичної допомоги у ці дні задокументована не була. Крім того, заявницю не було повідомлено про те, що її друг найняв для неї захисника та що останній намагається отримати допуск до справи з 5 листопада 2001 року, що могло б змінити її позицію.

70. З цих причин Суд доходить висновку, що 5 та 6 листопада 2001 року не було відмови від права на захисника.

(ii) Виправдання відсутності захисника у зазначений період

71. Суд не вбачає будь-якої вагомої причини, на підставі якої право заявниці на доступ до захисника у зазначений період могло бути обмежене. Варто зазначити, що, хоча захисник заявниці прибув до прокуратури 5 листопада 2001 року, повідомив про свій намір бути допущеним до справи та надав ордер юридичної консультації, його не допускали до справи до 7 листопада 2001 року.

72. Суд також зазначає, що визнавальні показання, отримані за відсутності захисника, були покладені судами в основу обвинувального вироку (див. пункти 38 та 40 вище). За цих обставин права заявниці на захист були невиправно порушені.

73. У світлі міркувань, наведених вище, Суд констатує, що було порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з незабезпеченням державними органами права заявниці на доступ до захисника на початковому етапі тримання її під вартою.

Справа «Веренцов проти України», заява № 20372/11, рішення від 11 квітня 2013 року

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТИВ 1 І 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

68. Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник скаржився на те, що рішення судів у його справі були необґрунтованими та що суди не відреагували на його відповідні аргументи. Більш того, у нього не було часу на підготовку свого захисту та можливості допитати свідків або скористатися допомогою захисника, відповідні права на що гарантуються підпунктами «b», «c» та «d» пункту 3 статті 6 Конвенції: ...

[...]

72. Суд повторює, що вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції мають розглядатися як окремі аспекти права на справедливий суд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції. Тому суд розглядатиме відповідні скарги за обома положеннями, взятими разом (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Ф.К.Б. проти Італії» (*F.C.B. v. Italy*), від 28 серпня 1991 року, п. 29, Series A № 208-B та «Пуатрімоль проти Франції» (*Poitrimol v. France*), від 23 листопада 1993 року, п. 29, Series A № 277-A).

1. Право мати адекватні час та засоби для підготовки захисту

73. Заявник стверджував, що протоколи про адміністративні правопорушення були складені лише за декілька годин до судового засідання і йому не дозволили ознайомитися з будь-якими іншими матеріалами справи перед цим судовим засіданням.

74. Уряд не надав жодних зауважень щодо суті.

75. Суд нагадує, що підпункт «b» пункту 3 статті 6 гарантує обвинуваченому «адекватний час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а, отже, ця гарантія означає, що підготовка захисту по суті головних обвинувачень може включати проведення з його боку всіх «необхідних заходів». Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без перешкод можливості викласти суду, який розглядає справу, всі необхідні аргументи захисту і таким чином вплинути на результат провадження (див. рішення від 30 вересня 1985 року у справі «Кан проти Австрії» (*Can v. Austria*), п. 53, Series A № 96; ухвалу щодо прийнятності від 26 червня 1996 року у справі «Коннолі проти Сполученого Королівства» (*Connolly v. the United Kingdom*), заява № [27245/95](#) та рішення від 20 січня 2005 року у справі «Майзіт проти Росії» (*Mayzit v. Russia*), заява № [63378/00](#), п. 78). Більш того, засоби, доступні кожному, хто обвинувачується у кримінальному правопорушенні, мають включати в себе можливість ознайомитися з результатами розслідування, що проводилося впродовж провадження, з метою підготовки свого захисту (див. ухвалу щодо прийнятності від 15 січня 1997 року у справі «К.Г.П. проти Нідерландів» (*C.G.P. v. the Netherlands*), заява № [29835/96](#) та рішення від 18 березня 1997 року у справі «Фуше проти Франції» (*Foucher v. France*), пп. 26-38, Reports 1997-II). Питання адекватності часу та засобів, наданих обвинуваченому, повинно оцінюватися з огляду на обставини кожної конкретної справи.

76. У цій справі Суд зазначає, що, незважаючи на відсутність чіткого зазначення точного проміжку часу між складанням протоколів про адміністративні правопорушення та розглядом справи заявника, очевидним є те, що він не перевищував кілька годин. Навіть якщо допустити, що справа заявника не була складною, Суд сумнівається в тому, що обставини, за яких проводився розгляд справи заявника, були такими, що надавали йому можливість належним

чином ознайомитися з обвинуваченням та доказами проти нього, адекватно оцінити їх і розробити ефективну юридичну стратегію свого захисту. Подальше апеляційне оскарження не могло виправити ситуацію з огляду на те, що на той час, коли апеляційний суд розглянув справу, заявник вже відбув строк свого адміністративного арешту. Більш того, апеляційний суд не відповів на скаргу заявника з цього питання. Отже, Суд доходить висновку, що заявникові не було надано адекватні час та засоби для підготовки його захисту.

77. Відповідно, було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у поєднанні з підпунктом «b» пункту 3 статті 6 Конвенції.

2. Право на юридичну допомогу за власним вибором

78. Суд наголошує, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі (див. рішення у справі «*Кромбах проти Франції*» (*Krombach v. France*), заява № [29731/96](#), п. 89, ECHR 2001-II). Сам факт обмеженого доступу затриманого підозрюваного до захисника може порушити права захисту, навіть якщо в результаті цього визнавальних показань отримано не було (див., наприклад, рішення від 13 жовтня 2009 року у справі «*Даянан проти Туреччини*» (*Dayanan v. Turkey*), заява № [7377/03](#), пп. 32-33).

79. У цій справі право на юридичне представництво гарантувалося заявникові Кодексом України про адміністративні правопорушення і заявник прямо звертався з клопотанням щодо забезпечення представництва адвокатом за його власним вибором. Проте, національний суд відмовив йому у задоволенні його клопотання на тій підставі, що заявник сам був правозахисником. Цей факт, тим не менш, не обов'язково означає, що кожен правозахисник є адвокатом та, навіть якщо така особа і є адвокатом, як це має місце у випадку заявника, що він не був вразливим або не потребував підтримки у своєму процесуальному статусі підозрюваного. Якщо заявник вважав, що він потребує юридичної допомоги і національне законодавство гарантує йому право на захисника незалежно від його власної обізнаності в юридичних питаннях, відмова національних органів задовольнити його клопотання про юридичне представництво виглядає незаконною та свавільною. Подальше апеляційне провадження, під час якого заявника представляв захисник, не могло виправити ситуацію з огляду на те, що на час, коли апеляційний суд розглянув справу, заявник вже відбув строк його адміністративного арешту. Більш того, апеляційний суд також не відреагував на скаргу заявника з цього питання.

80. За цих обставин Суд доходить висновку, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у поєднанні з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

3. Право допитувати свідків або вимагати їх допиту

81. Суд повторює, що усі свідчення зазвичай повинні надаватися під час відкритих засідань, за присутності обвинуваченого, з метою забезпечення змагальності процесу. Існують винятки з цього принципу, але вони не повинні порушувати права захисту. За певних обставин може виявитися необхідним звернутися до свідчень, наданих на етапі слідства. Якщо обвинуваченому було надано адекватну та належну можливість оскаржити такі свідчення, чи то під час їх надання, чи то на більш пізній стадії, їх включення до доказової бази саме по собі не становитиме порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції. Проте, наслідком цього є те, що засудження обвинуваченого не повинно базуватися виключно або значною мірою на свідченнях, які він не міг оскаржити (див. рішення у справах «*Жогло проти України*» (*Zhoglo v. Ukraine*), заява № [17988/02](#), пп. 38-40, від 24 квітня 2008 року, з подальшими посиланнями та «*Аль-Хаваджа та Тагері проти Сполученого Королівства*» (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*) [ВП], заяви № [26766/05](#) та № [22228/06](#), пп. 118-119, ECHR 2011).

82. З обставин цієї справи вбачається, що заявник був єдиною особою, яку допитував суд. Іншими словами, висновки суду базувалися виключно на письмових свідченнях, головним чином протоколах працівників міліції. Ані власне працівники міліції, ані учасники демонстрації, які були свідками подій 12 жовтня 2010 року та вели їхню зйомку, не викликалися та не допитувалися судом, незважаючи на клопотання заявника щодо їх виклику. Апеляційне провадження, в якому брали участь заявник та його захисник, не могло виправити ситуацію, з огляду на те, що на час, коли апеляційний суд розглянув справу, заявник вже відбув строк його адміністративного арешту. Більш того, апеляційний суд не викликав жодного свідка та не відреагував на скаргу заявника з цього питання.

83. Відповідно, Суд доходить висновку, що у цій справі також було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у поєднанні з підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

4. Обґрунтування, наведене національними судами у справі заявника

84. Суд зазначає, що відповідно до його усталеної практики, яка відображає принцип, пов'язаний з належним відправленням правосуддя, рішення судів мають адекватно вказувати підстави, на яких вони ґрунтуються. Ступінь застосування цього обов'язку наводити підстави може змінюватися залежно від характеру рішення та повинен визначатися з огляду на обставини справи (див. рішення у справі «Гарсія Руїс проти Іспанії» (*García Ruiz v. Spain* [ВП], заява № [30544/96](#), п. 26, ECHR 1999-I, з подальшими посиланнями).

85. Суд також повторює, що за статтею 19 Конвенції до його обов'язків належить забезпечувати дотримання зобов'язань, взятих на себе Договірними Сторонами Конвенції. Зокрема, до його функцій не належить розгляд помилок у питаннях фактів або права, які, як стверджується, допущені національним судом, якщо тільки вони не могли порушити права та свободи, що охороняються Конвенцією, та тільки тією мірою, якою це мало місце (див. рішення у справах «Шенк проти Швейцарії» (*Schenk v. Switzerland*), від 12 липня 1988 року, п. 45-46, Series A № 140, та «Тейшеїра де Каїтру проти Португалії» (*Teixeira de Castro v. Portugal*), від 9 червня 1998 року, п. 34, Reports 1998-IV).

86. У цьому контексті слід звернути увагу, зокрема, на те, чи було заявникові надано можливість оскаржити достовірність доказів та протидіяти їхньому використанню. Враховується також якість доказів, включаючи те, чи не ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їхню надійність та точність (див. рішення у справі «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) [ВП], заява № [54810/00](#), п. 96, ECHR 2006-IX).

87. У цій справі доводи заявника, подані до зазначених судів, стосувалися як фактичних, так і юридичних питань його справи. Зокрема, у своїй апеляційній скарзі він висунув низку юридичних аргументів стосовно законодавчого регулювання порядку проведення мирних демонстрацій, здебільшого скаржачись на те, що він був обвинувачений у проведенні такої демонстрації без дозволу, навіть незважаючи на те, що такий дозвіл законодавством не вимагався. На думку Суду, ці доводи були не тільки важливими, але й слушними. Крім того, законодавчі положення, що стосуються здійснення права на свободу зібрань в Україні, ретельно розглянуті у цій справі, чітко демонструють, що відповіді на його доводи не були явними та очевидними. Проте, національні суди, включаючи апеляційний суд, які вивчали письмові доводи заявника з цього питання, цілком проігнорували їх, просто зазначивши, що вони спростовуються незазначеними матеріалами справи та сукупністю доказів у справі. Суд також не надав відповіді на скарги заявника про порушення його процесуальних прав, гарантованих пунктом 1 та підпунктами «b»-«d» пункту 3 статті 6 Конвенції (див. пункти 76, 79 та 82 вище).

88. Розглядаючи питання справедливості провадження у кримінальній справі Суд уже визнавав, що ігноруючи конкретний, доречний і важливий аргумент обвинуваченого національні суди не виконують своїх зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. рішення

від 21 квітня 2011 року у справі «*Нечипорук і Йонкало проти України*» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № [42310/04](#), п. 280). Суд вбачає у цій справі подібний приклад невиконання зазначеного зобов'язання.

89. З огляду на вищенаведені міркування Суд доходить висновку, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю в рішеннях національних судів належного мотивування.

Справа «Юрій Волков проти України», заява № 45872/06, рішення від 19 грудня 2013 року

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 У ПОСІДАННІ З ПУНКТОМ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

55. Заявник скаржився за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що він був примушений надати визнавальні покази за відсутності юридичної допомоги. Відповідні частини зазначених положень передбачають таке:

[...]

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

60. Суд нагадує, що навіть якщо першочерговою метою статті 6 Конвенції в частині її застосування до кримінального провадження є забезпечення справедливого розгляду «судом», уповноваженим встановлювати обґрунтованість «будь-якого висунутого кримінального обвинувачення», з цього не випливає, що стаття не застосовується до досудового провадження. Так стаття 6 Конвенції, особливо її пункт 3, може бути актуальною ще до передачі справи до суду, якщо та настільки, наскільки справедливості судового розгляду може бути нанесено серйозної шкоди первісним недотриманням положень цієї статті (див. рішення у справі «*Імбріосіа проти Швейцарії*» (*Imbrioscia v. Switzerland*), від 24 листопада 1993 року, п. 36, Series A № 275; «*Оджалан проти Туреччини*» (*Ocalan v. Turkey*) [ВП], заява № 46221/99, п. 131, ECHR 2005-IV, та «*Сальдуз проти Туреччини*» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 50, ECHR 2008). Суд також нагадує, що гарантії підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції є конкретними аспектами права на справедливий судовий розгляд, закріпленого пунктом 1 цього положення, яке повинно враховуватися при будь-якій оцінці справедливості провадження (див. рішення від 30 травня 2013 року у справі «*Мартін проти Естонії*» (*Martin v. Estonia*), заява № 35985/09, п. 94). Крім того, першочерговим завданням Суду за пунктом 1 статті 6 Конвенції є оцінка загальної справедливості кримінального провадження (див. в якості нещодавніх прикладів рішення у справах «*Таске проти Бельгії*» (*Taxquet v. Belgium*) [ВП], заява № 926/05, п. 84, ECHR 2010, з його подальшими посиланнями; «*Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства*» (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*) [ВП], заяви №№ 26766/05 та 22228/06, ECHR 2011, та «*Мартін проти Естонії*» (*Martin v. Estonia*), там само).

61. Суд наголошує, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який за потреби призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі «*Кромбах проти Франції*» (*Krombach v. France*), заява № 29731/96, п. 89, ECHR 2001-II). Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права (див. вищезазначене рішення у справі «*Сальдуз проти Туреччини*» (*Salduz v. Turkey*), п. 55). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні показання, отримані від

особи під час допиту правоохоронними органами без забезпечення їй доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. там само).

62. Суд, відмічаючи особливу вразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він потрапляє у стресову ситуацію і одночасно має справу з дедалі складнішими положеннями кримінального законодавства, послідовно вказував, що забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення жорстокого поводження. Усі винятки з реалізації цього права повинні бути чітко визначеними, а їхня дія має бути суворо обмежена в часі. Ці принципи є особливо актуальними у випадках серйозних обвинувачень, бо саме тоді, коли особі загрожує найсуворіше покарання, її право на справедливий судовий розгляд має забезпечуватися максимально можливою мірою в демократичному суспільстві (див. вищезазначене рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 54).

63. Вищезазначені принципи права на захист і права не свідчити проти себе відповідають загальновизнаним міжнародним стандартам прав людини, які є основними складовими поняття справедливого судового розгляду та раціональна суть яких пов'язана, зокрема, із захистом обвинуваченого від свавільного тиску з боку органів влади. Вони також сприяють попередженню помилок при здійсненні правосуддя та досягненню цілей статті 6 Конвенції, зокрема дотриманню принципу рівності між органами слідства чи прокуратури та обвинуваченим (див. вищезазначене рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 53; рішення у справах «Биков проти Росії» (*Bykov v. Russia*) [ВП], заява № 4378/02, п. 92, від 10 березня 2009 року, і «Піщальніков проти Росії» (*Pishchalnikov v. Russia*), заява № 7025/04, п. 68, від 24 вересня 2009 року). Право не свідчити проти себе передбачає, зокрема, що сторона обвинувачення в кримінальній справі повинна довести обвинувачення, не вдаючись до використання доказів, отриманих за допомогою методів примусу або тиску всупереч волі обвинуваченого (див. рішення у справі «Яллох проти Німеччини» (*Jatloh v. Germany*) [ВП], заява № 54810/00, п. 100, ECHR 2006-IX, з подальшими посиланнями).

(b) Застосування вищезазначених принципів до цієї справи

64. Суд з самого початку зазначає, що всупереч доводам заявника він не вважає, що його право на юридичну допомогу було обмежено під час його допиту у присутності одного з його захисників, оскільки згідно з матеріалами справи вищезазначений захисник не був призначений слідчим, а був запрошений матір'ю заявника, і заявник не мав проти нього заперечень (див. виклад фактів у пункті 12 та практику Суду для порівняння у рішенні від 15 листопада 2012 року у справі «Гріненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), п. 97).

65. Проте Суд насправді вважає, що права заявника не свідчити проти себе та на юридичну допомогу було обмежено раніше, під час його первісного допиту міліцією.

66. Суд зауважує, що 1 грудня 2003 року слідчий надав міліції вказівку забезпечити явку заявника для допиту його в якості підозрюваного у вчиненні розбійного нападу на пані Д. та її вбивстві. У результаті 6 грудня 2003 року заявника було доправлено до відділу міліції та допитано у зв'язку з вищезазначеними злочинами. Свідчень того, що навіть перед допитом органи влади поводитись із заявником якимось інакше, ніж як із підозрюваним, немає (див. в якості схожого прикладу вищезазначене рішення у справі «Хайров проти України» (*Khayrov v. Ukraine*), п. 74, та рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Замфереско проти України» (*Zamferesko v. Ukraine*), заява № 30075/06, п. 61, а в якості протилежного прикладу - рішення від 19 січня 2012 року у справі «Смолик проти України» (*Smolik v. Ukraine*), заява № 11778/05, п. 54).

67. Згідно з принципами практики Суду заявник мав право на допомогу захисника з моменту першого його допиту в міліції. Проте він був допитаний та зізнався у вчиненні

злочинів, не маючи юридичної допомоги. Отже, Суд вважає, що у зв'язку з цим його право на юридичну допомогу було обмежено.

68. Суд зазначає, що первісні визнавальні показання заявника у формі «явки з повинною» становили частину доказів, висунутих проти нього - з огляду на те, що суд першої інстанції прямо посилався на них при визнанні заявника винним та його засудженні (див. пункт 38). Треба зазначити, що неприйнятність скарги заявника у зв'язку із цим за статтею 3 Конвенції не заважає Суду розглянути його пов'язану скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції про стверджуване свідчення проти себе (див. рішення у справах «Колу проти Туреччини» (Kolu v. Turkey), заява №35811/97, п. 54, від 2 серпня 2005 року, та «Лопата проти Росії» (Lopata v. Russia), заява № 72250/01, п. 140, від 13 липня 2010 року).

69. Проте хоча обставини, за яких заявник надав свої первісні визнавальні показання, ставили під сумнів їхню достовірність, національні суди їх не розглядали. Суд у зв'язку з цим зауважує, що заявник впродовж усього судового провадження наполягав на тому, що він був затриманий та допитаний 6 грудня 2003 року та що він неправомірно, без юридичної допомоги, тримався під вартою впродовж сімнадцяти годин після його затримання у відділі міліції, а не в прокуратурі, де, як очікувалося, його мали допитувати. Його виклад подій був підтверджений окремою ухвалою апеляційного суду АРК від 19 листопада 2004 року, яка у свою чергу ґрунтувалася на процесуальних документах, наданих слідчими органами. Із цього часу доводи заявника залишалися без оцінки або навіть коментарів: як суд першої інстанції, так і Верховний Суд України обмежили своє мотивування у зв'язку із цим зауваженням, що заявник був затриманий та допитаний у присутності захисника 7 грудня 2003 року. Відтак Суд доходить висновку, що національні суди переконливо не встановили, що первісні визнавальні показання заявника були надані цілком добровільно.

70. Отже, Суд вважає, що права заявника не свідчити проти себе та на юридичну допомогу були не виправдано обмежені під час його первісного допиту в міліції та що це обмеження не було виправлено під час судового провадження у його справі.

71. Цього достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку, що було порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Справа «Джулай проти України», заява № 24439/06, рішення від 3 липня 2014 року

75. Заявник скаржився за статтею 6 Конвенції на те, що судовий розгляд його справи та його засудження були незаконними. Зокрема, він скаржився на те, що під час проведення пред'явлення для впізнання його захисник був відсутній.

76. Відповідними положеннями статті 6 Конвенції передбачено таке: ...

В. Суть

79. Заявник повторив свої скарги.

80. Уряд зазначив, що захисника заявника було повідомлено про проведення пред'явлення для впізнання 12 травня 2003 року, проте він не з'явився. Заявника та членів його сім'ї було повідомлено про можливість призначити іншого захисника, але вони відмовились. Пред'явлення для впізнання було проведено відповідно до норм законодавства, і заявник не висунув жодних скарг.

81. Уряд також стверджував, що суд при встановленні вини заявника ґрунтувався на таких доказах: М., М.Л. та М.Г. впізнали заявника під час пред'явлення для впізнання, оскільки він тремтів так само, як і зловмисник під час нападу. Вони також впізнали його за зростом і

голосом. Грабіжники перебували у будинку потерпілих близько двох годин, а тому потерпілі мали достатньо часу для того, щоб запам'ятати їхні прикмети.

82. Отже, як доводив Уряд, докази, вивчені національними судами у справі заявника, були законними та відповідними, а заявник погодився з проведенням пред'явлення для впізнання за відсутності захисника. Уряд стверджував, що у цій справі не було порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

83. Суд нагадує, що навіть якщо першочерговою метою статті 6 Конвенції щодо кримінального провадження є забезпечення справедливого розгляду «судом», уповноваженим встановлювати обґрунтованість «будь-якого висунутого кримінального обвинувачення», це не означає незастосовності цієї статті до досудового провадження. Так, стаття 6 Конвенції – особливо її пункт 3 – може бути актуальною ще до того, як справу передано до суду, якщо та настільки, наскільки справедливості судового розгляду може бути завдано серйозної шкоди первісним недотриманням її положень (див. рішення у справах: «Імбріюшія проти Швейцарії» (*Imbrioscia v. Switzerland*), від 24 листопада 1993 року, п. 36, Series A № 275; «Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*) [ВП], заява № 46221/99, п. 131, ECHR 2005-IV; «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 50, ECHR 2008). Суд також нагадує, що гарантії підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції є конкретними аспектами права на справедливий судовий розгляд, закріпленого у пункті 1 цього положення, яке повинно враховуватися під час будь-якої оцінки справедливості провадження (див. рішення від 30 травня 2013 року у справі «Мартін проти Естонії» (*Martin v. Estonia*), заява № 35985/09, п. 94). Крім того, першочерговим завданням Суду за пунктом 1 статті 6 Конвенції є оцінка загальної справедливості кримінального провадження (див. в якості нещодавніх прикладів рішення у справах: «Таске проти Бельгії» (*Taxquet v. Belgium*) [ВП], заява № 926/05, п. 84, ECHR 2010 з подальшими посиланнями; «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*) [ВП], заяви №№ 26766/05 та 22228/06, ECHR 2011; «Мартін проти Естонії» (*Martin v. Estonia*), там само).

84. Звертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що заявник скаржився на відсутність свого захисника під час проведення пред'явлення для впізнання (див. пункт 12).

85. Суд зауважує, що інтереси заявника з 11 травня 2003 року представляв захисник Ма. З матеріалів справи не зрозуміло, чи захисник заявника був повідомлений про те, що пред'явлення для впізнання заявника відбудеться 12 травня 2003 року. З наявних документів вбачається, що Ма. приїхав до Пирятина з Києва 11 травня 2003 року для участі у невизначених слідчих діях. Оскільки того дня таких дій проведено не було, Ма. повернувся до Києва.

86. Наступного дня пред'явлення для впізнання було проведено за відсутності захисника. Уряд не надав жодних зауважень з приводу того, чи можна було відкласти зазначену слідчу дію. Заявник, з іншого боку, відмовившись від іншого адвоката, не подав клопотання про відкладення пред'явлення для впізнання та не скаржився на відсутність свого захисника (див. пункт 14) (див. в якості протилежного прикладу рішення від 20 квітня 2010 року у справі «Ласка і Ліка проти Албанії» (*Laska and Lika v. Albania*), заяви № [12315/04](#) та №17605/04).

87. Суд також зазначає, що хоча різниця зросту заявника та інших двох осіб, що брали участь у пред'явленні для впізнання, становила 8 і 13 сантиметрів, видається, що зріст був не єдиною прикметою, за якою заявника було впізнано. Зокрема, потерпілі чітко зазначали, як під час пред'явлення для впізнання, так і в судовому засіданні, що впізнали заявника за голосом та загалом за зовнішнім виглядом.

88. Насамкінець, Суд зазначає, що з наявних документів, що стосуються кримінального провадження у справі щодо заявника, вбачається, що захисник Ма. представляв інтереси заявника тільки три дні. З 14 травня 2003 року інтереси заявника представляв інший захисник.

Новий захисник заявника була присутня на судовому засіданні, коли допитували потерпілих, і мала можливість ставити їм запитання стосовно впізнання заявника. Суд також зазначає, що впізнання заявника під час пред'явлення для впізнання не було ані єдиним, ані вирішальним доказом, на якому ґрунтувалось визнання його винним (див. в якості протилежного прикладу вищезазначене рішення у справі «Ласка і Ліка проти Албанії» (*Laska and Lika v. Albania*)).

89. Вищезазначених міркувань достатньо для висновку Суду, що у цій справі не було порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Справа «А.В. проти України», заява № 65032/09, рішення від 29 січня 2015 року

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

54. Заявник скаржився, що він не мав доступу до захисника на початковому етапі провадження. Він посилався на пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції ...

1. Доводи сторін

56. Уряд стверджував, що право заявника мати захисника було забезпечено належним чином, та що у зв'язку з цим порушення Конвенції не було. Той факт, що захисник був відсутній під час допиту 29 грудня 2006 року, не вплинув на подальше розслідування та розгляд справи судами. Уряд також доводив, що суд першої інстанції не використав визнавальні покази заявника для обґрунтування своїх висновків.

57. Заявник не погодився та наполягав на тому, що у нього не було доступу до захисника у потрібний час і що відсутність захисника вплинула на його засудження.

2. Оцінка Суду

58. Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб, як правило, доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Та навіть якщо вагомі підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незважаючи на його підстави, не повинно незаконно порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Право на захист як таке буде непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами за відсутності захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року). Спосіб, в який пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції мають бути застосовані під час досудового розслідування, залежить від особливостей провадження, про яке йдеться, та від обставин справи. З метою встановлення того, чи було досягнуто мети статті 6 Конвенції – справедливого судового розгляду – необхідно враховувати всю повноту національного провадження у справі (див. рішення від 11 грудня 2008 року у справі «Пановітс проти Кіпру» (*Panovits v. Cyprus*), заява № 4268/04, п. 64).

(а) Чи було обмежено право на доступ до захисника

59. З матеріалів справи випливає, і сторони цього не заперечують, що 29 грудня 2006 року працівники міліції доправили заявника до районного управління міліції за підозрою у вчиненні правопорушення, пов'язаного з порушенням правил обігу наркотичних засобів. Дії заявника спочатку було кваліфіковано як адміністративне правопорушення. Незважаючи на те, чи була така початкова кваліфікація виправданою, чи ні, Суд зазначає, що провадження у справі про адміністративне правопорушення передбачало в якості можливого покарання

адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. З огляду на характер та тяжкість покарання Суд вважає, що дане провадження підпадає під сферу застосування статті 6 Конвенції (див. рішення у справах «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*), заява № 26986/03, пп. 58-60, 15 листопада 2007 року, та «Лучанінова проти України» (*Luchaninova v. Ukraine*), заява № 16347/02, п. 39, від 9 червня 2011 року). Крім того, ніщо не вказує на те, що за обставин цієї справи мають застосовуватися будь-які винятки з конкретної вимоги статті 6 Конвенції щодо забезпечення доступу до захисника, починаючи з першого допиту. Процесуальні заходи, вжиті на початку провадження у справі про адміністративне правопорушення, спричинили серйозні наслідки для заявника, особливо з огляду на покарання за адміністративне правопорушення, передбачене у вигляді адміністративного арешту. Крім того, з огляду на конкретний зв'язок між двома провадженнями на національному рівні важливість первинних слідчих дій неможна недооцінювати. Відмінність між початковими обвинуваченнями у вчиненні адміністративного правопорушення та подальшими обвинуваченнями у вчиненні злочину по суті полягала у кількості наркотичних засобів, яка спочатку могла бути неочевидною, а визнавальні покази заявника, отримані для пред'явлення обвинувачення у вчиненні адміністративного правопорушення, могли бути і фактично були повністю застосовними для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності, яка передбачала більш серйозне покарання.

60. Відповідно, заявник мав право на доступ до захисника під час допиту 29 грудня 2006 року з приводу обставин придбання ним наркотичних засобів. Існування цього права, встановленого Конвенцією, не залежало від того, чи подав заявник клопотання про надання йому юридичної допомоги. Проте заявник міг відмовитися від зазначеного права, оскільки стаття 6 Конвенції не забороняє особі за власним бажанням відмовитися від права на гарантію справедливого суду (див. рішення від 9 червня 2009 року у справі «Стжалковський проти Польщі» (*Strzałkowski v. Poland*), заява № 31509/02, п. 42). Проте відмова від цього права повинна, серед іншого, надаватися у недвозначний спосіб та супроводжується мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю (див. рішення у справі «Сейдович проти Італії» (*Sejdovic v. Italy*) [ВП], заява № 56581/00, п. 86, ECHR 2006-II). Необхідні гарантії права на юридичну допомогу, окрім іншого, опосередковано закріплюють обов'язок органів влади встановити, що особа не бажала скористатися цим правом у конкретний проміжок часу (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Єрохіна проти України» (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 68).

61. З фактів випливає, і сторони погоджуються, що 29 грудня 2006 року, коли заявник вперше надав визнавальні покази, він не мав доступу до захисника. Немає жодних свідчень того, що заявник відмовився від свого права на захисника, і питання щодо можливої відмови не було предметом розгляду Суду.

(b) Виправдання обмеження

62. Отже, питання полягає у тому, чи була відсутність захисника виправданою. З огляду на факти, Суд не вбачає жодної вагомій підстави обмеження права заявника на захисника на час подій.

63. Крім того, Суд вважає, що таке обмеження порушило право заявника на захист. Суд першої інстанції залишив без задоволення клопотання заявника про вилучення його визнавальних показів з матеріалів справи (див. пункт 30). Той факт, що суд згодом при обґрунтуванні вини заявника не зробив прямого посилання на ці визнавальні покази, не є вирішальним (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Хайров проти України» (*Khayrov v. Ukraine*), заява № 19157/06, п. 78). Так, апеляційний суд пізніше, залишаючи вирок

суду першої інстанції без змін, прямо послався на визнавальні покази заявника від 29 грудня 2006 року. Верховний Суд України, відхиляючи касаційну скаргу заявника, також посилався на його первинні визнавальні покази.

64. Отже, було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Справа «Яременко проти України» (№ 2), заява № 66338/09, рішення від 30 квітня 2015 року

52. Перш за все, Суд повторно зазначає, що згідно з його усталеною практикою пункт 1 статті 6 Конвенції не гарантує право на відновлення провадження (див., серед іншого, ухвалу щодо прийнятності у справі «Завадзький проти Польщі» (*Zawadzki v. Poland*), заява № 34158/96, від 6 липня 1999 року, та рішення у справі «Саблон проти Бельгії» (*Sablon v. Belgium*), заява № 36445/97, п. 86, від 10 квітня 2001 року) та зазвичай не є застосовною до скарг щодо відновлення в екстраординарному порядку провадження у завершених судових справах, якщо тільки природа, обсяги та специфічні риси провадження щодо певної скарги у відповідній правовій системі не є такими, що провадження за такою скаргою охоплюватиметься сферою застосування пункту 1 статті 6 Конвенції та гарантіями щодо справедливого суду, якими він наділяє сторони провадження (див. рішення у справі «Бочан проти України (№ 2)» (*Bochan v. Ukraine (№ 2)*) [ВП]), заява № 22251/08, п. 50, від 5 лютого 2015 року).

53. По-друге, роль Комітету міністрів, яка згідно з пунктом 2 статті 46 Конвенції полягає у здійсненні нагляду за виконанням рішень Суду, не означає, що вжиті державою-відповідачем заходи для виконання винесеного Судом рішення не можуть порушити нове питання, яке не розглядалось у рішенні Суду і, отже, може становити предмет нової заяви до Суду (див., серед іншого, рішення у справах «Мегемі проти Франції (№ 2)» (*Mehemi v. France (№ 2)*), заява № 53470/99, п. 43, ECHR 2003 -IV, та «Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)» проти Швейцарії (№ 2)» (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (№ 2)*) [ВП]), заява № 32772/02, п. 62, ECHR 2009). У цьому контексті було зроблено посилання на критерії, встановлені практикою Суду щодо підпункту «b» пункту 2 статті 35 Конвенції, згідно з яким заява визнається непринятною, якщо вона «за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом ... і якщо вона не містить нових фактів у справі» (див. вищенаведене рішення у справі «Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)» проти Швейцарії (№ 2)» (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (№ 2)*), п. 63).

54. Тому Суд має спочатку з'ясувати, чи містить ця заява відповідну нову інформацію, що може свідчити про нове порушення пункту 1 статті 6 Конвенції і яку Суд уповноважений розглядати з огляду на обставини, пов'язані з предметом спору (*ratione materiae*), чи вона стосується лише виконання рішення за попередньою заявою і не наводить жодних нових фактів.

55. Суд зазначає, що своєю ухвалою від 31 липня 2009 року Верховний Суд України частково задовольнив заяву про перегляд справи, подану заявником, та повністю задовольнив аналогічне подання прокуратури. У результаті він виключив деякі докази зі справи заявника та дійшов висновку, що решти доказів достатньо для доведення його вини. Верховний Суд України сам зазначив, що він дійшов цих висновків «при перегляді даної справи» (див. пункти 31 та 32). З огляду на ці факти неможна стверджувати, як пропонував Уряд, що ухвалою Верховного Суду України було лише відмовлено у перегляді справи. Цей перегляд справи Верховним Судом України також не можна вважати простою зміною тексту первинного вироку на виконання рішення Суду. Більше того, Верховний Суд України здійснив доволі критичну оцінку висновків Суду у попередній справі заявника (наведених у пункті 27), прийнявши лише один з висновків Суду за підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції (див. пункт 31) та не погодившись, прямо або непрямо, з рештою висновків (див. пункт 32). Суд

нагадує, що у своїй ухвалі щодо часткової прийнятності цієї справи Суд стверджував, що незгода з його висновками стосовно відсутності ефективності розслідування за скаргами заявника на жорстоке поводження була скоріше питанням нагляду за виконанням рішень, здійснюваного Комітетом міністрів (див. ухвалу щодо часткової прийнятності у справі «Яременко проти України (II)» (*Yaremenko v. Ukraine (II)*), заява № 66338/09, від 21 вересня 2010 року).

56. Суд звертає увагу на те, що стаття 6 Конвенції застосовується до провадження, в якому особа обвинувачується у вчиненні злочину, доки не буде остаточно встановлено обґрунтованість цього обвинувачення. Нове провадження після прийняття до розгляду заяви про перегляд справи може вважатися таким, що стосується встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення (див. рішення у справі «Ваньян проти Росії» (*Vanyan v. Russia*), заява № 53203/99, п. 56, від 15 грудня 2005 року, з подальшими посиланнями). Суд вважає, що оскільки Верховний Суд України виключив визнавальні покази, надані заявником за відсутності захисника, з переліку доказів на підставі попереднього рішення Суду, а також повторно оцінив решту доказів і дійшов висновку, що вирок щодо заявника залишається у силі, він, таким чином, здійснив новий розгляд справи заявника. Правове становище, у якому опинився заявник, є схожим на становище заявниці у справі «Бочан проти України (№ 2)» (*Bochan v. Ukraine (№ 2)*). У згаданій справі Суд дійшов висновку, що стаття 6 Конвенції є застосовною з огляду на те, що Верховний Суд України здійснив «повторний розгляд» вимог заявниці на нових підставах, пов'язаних з його тлумаченням рішення Суду, хоча й вирішив не змінювати результат провадження та, зокрема, не призначати новий розгляд справи нижчестоящим судом (див. наведене вище рішення у справі «Бочан проти України (№ 2)» (*Bochan v. Ukraine (№ 2)*) [ВП], п. 54). Таким чином, зазначене провадження стосувалося встановлення обґрунтованості вини заявника у вчиненні кримінального правопорушення у розумінні статті 6 Конвенції. Такий перегляд становить відповідну нову інформацію у контексті нової заяви, яку Суд може розглянути. Отже, заперечення Уряду щодо невідповідності критерію предмету розгляду (*ratione materiae*) мають бути відхилені.

...

В. Суть

1. Доводи сторін

58. Заявник доводив, що Верховний Суд України фактично переглянув його справу, незважаючи на те, що у порядку виключного провадження, передбаченого статтею 4004 Кримінально-процесуального кодексу України, не мав на це повноважень. Він неодноразово наголошував, що достатність доказів не може оцінюватися окремо і вимагає їх повної нової оцінки за критеріями належності, допустимості, достовірності і достатності. Він стверджував, що при здійсненні оцінки доказів у порядку виключного провадження Верховний Суд України вийшов за межі своїх повноважень, встановлених Кримінально-процесуальним кодексом України, а отже не міг вважатися «судом, встановленим законом» у розумінні статті 6 Конвенції.

59. Заявник також скаржився на те, що порядок перегляду його справи, обраний Верховним Судом України, не забезпечував процесуальних гарантій, встановлених підпунктами «а» - «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, а правове рішення Верховного Суду України з'явилося несподівано і не дозволило йому скористатися згаданими вище процесуальними правами.

60. Насамкінець, заявник скаржився, що Верховний Суд України неодноразово порушив його право не свідчити проти себе та право на захист, оскільки знову підтвердив його вину на основі доказів, які, відповідно до висновків Суду, були отримані у порушення статті 6 Конвенції (див. вищенаведене рішення у справі «Яременко проти України» (*Yaremenko v.*

Ukraine), пункти 79, 88 і 90, а також 27). Зокрема, заявник доводив, що Верховний Суд України поклав в основу визнання його вини покази, які він надав під час відтворення обстановки і обставин події та під час допиту в якості обвинуваченого, незважаючи на те, що ці покази були отримані за тих самих обставин, що й покази, виключені Верховним Судом України з доказової бази (там само).

61. Уряд стверджував, що згідно із законодавством щодо перегляду справи у порядку нагляду Верховний Суд України діяв відповідно до процедури, передбаченої для розгляду скарг у касаційному порядку. Верховний Суд України мав повноваження скасовувати вироки і рішення нижчестоящих судів та повертати справу на новий судовий розгляд. Такі повноваження, на думку Уряду, означають, що суд касаційної інстанції не має повноважень «оцінювати докази», оскільки така оцінка може здійснюватись тільки під час розгляду справи судом першої інстанції. Уряд знову наголосив, що скорочення доказової бази Верховним Судом України не може вважатися повторною оцінкою доказів з огляду на те, що кожен з цих доказів вже було оцінено під час первинного розгляду справи судом першої інстанції.

62. Уряд також доводив, що Верховний Суд України лише розглянув питання права і відсутність заявника на судовому засіданні не вплинула на його процесуальні права, оскільки національний суд повторно не оцінював докази. Більше того, інтереси заявника під час засідання захищав його представник, а отже було також забезпечено дотримання принципу рівності сторін провадження.

63. Насамкінець, Уряд доводив, що обвинувачення щодо заявника з моменту його засудження у 2001 році не змінилися та що доказову базу було зібрано під час первинного кримінального провадження, в якому заявник брав участь повною мірою, а тому виключне провадження у Верховному Суді України не могло порушити питання дотримання державою прав заявника за підпунктами «а» - «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

2. Оцінка Суду

64. Суд зазначає, що більшість доводів сторін щодо суті справи стосуються питань про те, чи можна вважати розгляд Верховним Судом України справи заявника новим судовим розглядом, та якщо це так, то чи відповідав такий новий судовий розгляд вимогам статті 6 Конвенції. Суд вже дійшов висновку, що розгляд справи Верховним Судом України у порядку виключного провадження стосувався встановлення вини заявника у вчиненні кримінального правопорушення у розумінні статті 6 Конвенції і призвів до повторної оцінки фактів справи, а у підсумку – до нового рішення у справі (див. пункт 56). Тепер Суд розгляне, чи відповідали виключне провадження та ухвалені за його результатами рішення у справі заявника гарантіям статті 6 Конвенції щодо справедливого судового розгляду, зокрема таким як право на мовчання, право на захист та право не свідчити проти себе (відповідні загальні принципи викладено у вищенаведеному рішенні у справі «Яременко проти України» (*Yaremenko v. Ukraine*), пп. 74-77 і 85, з подальшими посиланнями).

65. У зв'язку з цим Суд повторює свої головні висновки із рішення у справі «Яременко проти України» (*Yaremenko v. Ukraine*) (див. пункт 27), а саме що попередні рішення, якими заявника було засуджено за двома епізодами умисних вбивств, ґрунтувались на доказовій базі, отриманій у порушення права заявника на мовчання та його права на захист, а також за відсутності належного розслідування його тверджень про те, що його визнавальні покази було отримано у незаконний спосіб. Ці висновки стосувались не тільки первинного допиту заявника за відсутності захисника, під час якого він зізнався у вчиненні злочину 1998 року, але й також його наступних схожих визнавальних показів, наданих під час відтворення обстановки і обставин події та подальших допитів. Суд встановив, що після усунення захисника Х. від участі у справі інтереси заявника представляли два інших захисники, але їх послуги мали «символічний характер». Суд також дійшов висновку, що ступінь узгодженості показів заявника та іншого обвинуваченого у справі давали підстави для підозри, що їх версії

перебігу подій було ретельно скоординовано та що, незважаючи на це, національні суди використали їх як підставу для визнання заявника винним у вчиненні злочину 1998 року, не зважаючи на те, що він від них відмовився і що вони не підтверджувалися іншими доказами (див. наведене вище рішення у справі «Яременко проти України» (*Yaremenko v. Ukraine*), пункти 79, 88 і 90, а також 27).

66. Незважаючи на ці висновки, Верховний Суд України виключив тільки частину доказів, які, як встановлено, було отримано у порушення прав, гарантованих Конвенцією. Верховний Суд України, задовольнивши подання прокурора (див. пункт 30), вирішив, що первинні визнавальні покази заявника були єдиним порушенням у кримінальній справі щодо нього та що виключення цих доказів не вплине на переконливість решти доказів у справі. На думку Суду, це останнє питання саме по собі вимагає ретельного розгляду доказів у цій справі в межах повного нового розгляду, а не в рамках дуже обмеженого перегляду, здійсненого Верховним Судом України. Суд доходить висновку, що нове рішення, ухвалене у справі заявника, переважною мірою знову ґрунтувалося на тих самих доказах, отриманих у порушення процесуальних прав заявника, та при цьому існували серйозні твердження, які органи влади так і не спростували, що усі визнавальні покази було отримано під примусом, а отже вони були «плодом отруйного дерева» (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Гефген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], заява № 22978/05, п. 168, ЕСЧР 2010). Зокрема, як заявник, так і інший підсудний заперечували свою причетність до вчинення злочину 1998 року та скаржились, що визнали свою вину під примусом. Виключення первинних визнавальних показань заявника з переліку доказів істотно підірвало аргумент Верховного Суду України стосовно того, що його визнавальні покази та визнавальні покази іншого підсудного були послідовними і підтверджували одне одного. Більше того, обидва підсудних під час судового розгляду відмовилися від усіх своїх визнавальних показів. Решта доводів, наведених Верховним Судом України на підтвердження обвинувального вироку щодо заявника, зокрема ґрунтувались на результатах судових експертиз та єдиному речовому доказі (кейсі з ключами), посилання на які, як видається, не було вирішальним для результату провадження. Отже, визнання Верховним Судом України заявника винним здебільшого ґрунтувалось на використанні доказів, отриманих у порушення Конвенції, як було встановлено у попередньому рішенні у справі «Яременко проти України» (*Yaremenko v. Ukraine*).

67. Зважаючи на зазначені вище міркування, Суд вважає, що під час провадження з перегляду справи заявника Верховний Суд України лише закріпив порушення права заявника на справедливий судовий розгляд, його права на захист, права на мовчання та права не свідчити проти себе.

Відповідно, було порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Справа «Ушаков та Ушакова проти України», заява № 10705/12, рішення від 18 червня 2015 року

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ЗАЯВНИКА

96. Заявник скаржився за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що його визнавальні покази, отримані під примусом та за відсутності захисника, були використані для його засудження. у відповідній частині положень, на які посилався заявник, зазначено таке ...

[...]

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

100. Суд повторює, що вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції слід розглядати як особливі аспекти права на справедливий суд, гарантованого пунктом 1 цієї статті, а тому вони мають розглядатися спільно (див. рішення у справі «Ван Гейсегем проти Бельгії» (Van Geyselhem v. Belgium) [ВП], заява № 26103/95, п. 27, ECHR 1999-I). Суд має розглянути, чи було провадження загалом справедливим (див. рішення від 16 червня 2005 року у справі «Балліу проти Албанії» (Balliu v. Albania), заява № 74727/01, п. 25).

101. Суд наголошує, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основоположних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі «Кромбах проти Франції» (Krombach v. France), заява № 29731/96, п. 89, ECHR 2001-II). Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомні підстави для обмеження такого права (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою засудження особи (див. там само).

102. Суд послідовно розглядав забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах як процесуальну гарантію права не свідчити проти себе та як основоположну гарантію недопущення жорстокого поводження, відмічаючи особливу уразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він стикається зі стресовою ситуацією та з положеннями кримінального законодавства, що ускладнюються. Будь-який виняток щодо реалізації цього права має бути чітко визначено, а його застосування має бути строго обмежено в часі. Ці принципи є особливо актуальними у справах з обвинуваченнями у вчиненні тяжких злочинів, бо саме у випадку, коли особі загрожує найсуворіше покарання, демократичні суспільства мають максимально можливою мірою забезпечувати її право на справедливий судовий розгляд (див. згадане вище рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey), п. 54).

103. Вищезазначені принципи права на захист і права не свідчити проти себе відповідають загальновизнаним міжнародним стандартам прав людини, які є основними складовими поняття справедливого судового розгляду та раціональна суть яких пов'язана, зокрема, із захистом обвинуваченого від свавільного тиску органів влади. Вони також сприяють попередженню помилок при здійсненні правосуддя та досягненню цілей статті 6 Конвенції, особливо дотриманню принципу рівності між органами слідства чи прокуратури та обвинуваченим (див. згадане вище рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey), п. 53, рішення у справах «Биков проти Росії» (Bykov v. Russia) [ВП], заява № 4378/02, п. 92, 10 березня 2009 року, з подальшими посиланнями, і «Піщальніков проти Росії» (Pishchalnikov v. Russia), заява № 7025/04, п. 68, від 24 вересня 2009 року). Право не свідчити проти себе передбачає, зокрема, що у кримінальній справі сторона обвинувачення, намагаючись довести вину обвинуваченого, не може використовувати докази, здобуті всупереч волі обвинуваченого за допомогою методів примусу чи пригнічення (див. рішення у справі «Яллох проти Німеччини» (Jalloh v. Germany) [ВП], заява № 54810/00, п. 100, ECHR 2006-IX).

(b) Застосування зазначених вище принципів до цієї справи

104. Суд зазначає, що заявника фактично було затримано та допитано в якості підозрюваного у вчиненні вбивства пана Л. з 22 год. 27 червня до 20 год. 15 хв. 28 червня 2008 року. Хоча під час допиту 27 червня 2008 року він не надав будь-яких визнавальних показів, наступного дня він зізнався у вчиненні вбивства. Відповідно до принципів практики Суду заявник мав право на правову допомогу захисника з самого першого допиту в міліції в якості

підозрюваного. Проте, йому не було надано правову допомогу захисника до повторного допиту пізно ввечері 28 червня 2008 року. Тому Суд вважає, що у зв'язку з цим право заявника на правову допомогу було обмежено.

105. Суд також посилається на свій висновок про порушення статті 3 Конвенції щодо скарги заявника на жорстоке поводження (див. пункти 84 і 85). Отже, Суд вважає встановленим той факт, що заявник зазнав жорстокого поводження під час допиту 28 червня 2008 року, внаслідок чого надав визнавальні покази.

106. Поза увагою Суду не залишається той факт, що заявник підтримував його визнавальні покази у присутності призначеного йому захисника під час його повторного допиту, проведеного пізніше 28 червня 2008 року (вперше у якості підозрюваного у вчиненні злочину), та під час відтворення обстановки і обставин події 30 червня 2008 року. Проте слід зазначити, що його первинні визнавальні покази були частиною матеріалів справи. Таким чином, вони впливали на стратегію слідства та ними було встановлено межі, у яких мав будуватися подальший захист заявника.

107. Крім того, зважаючи на те, що заявника вперше було допитано у присутності захисника лише через кілька годин після жорстокого поводження з ним, Суд не вважає малоймовірним той факт, що заявник все ще знаходився під впливом цього жорстокого поводження. Таким же чином, події 1 липня 2008 року (а саме безперешкодне викрадення заявника працівниками міліції, які перед цим жорстоко поводитися з ним, безпосередньо з прокуратури) є для Суду свідченням того, що заявник залишався уразливим та мав підстави побоюватися подальшого жорстокого поводження. Це може пояснити той факт, що він продовжував підтримувати свої визнавальні покази 3 липня 2008 року.

108. Ще одним важливим питанням є можлива затримка конфіденційного спілкування заявника зі своїм захисником. Залишається нез'ясованим, коли воно відбулося. Той факт, що лише через сорок хвилин після завершення відтворення обстановки і обставин події, що відбулося 30 червня 2008 року, заявник відмовився від своїх визнавальних показів та вирішив подати скаргу на жорстоке з ним поводження, свідчить про те, що саме тоді він отримав можливість поговорити зі своїм захисником наодинці. У той же час сам захисник стверджував, що така розмова відбулася перед допитом заявника 28 червня 2008 року (див. пункт 22). Проте Суд не схиляється до того, щоб беззастережно прийняти це твердження, зважаючи на те, що кардинальна зміна позиції заявника 30 червня 2008 року залишається незрозумілою.

109. Суд також зазначає, що для засудження заявника національні суди покладалися на його визнавальні покази та на деякі інші докази. Проте суди не встановили переконливо, що ці визнавальні покази було надано абсолютно добровільно. Так, у своєму вирокі від 4 липня 2012 року суд першої інстанції відхилив скаргу заявника на жорстоке поводження, пославшись на постанову прокуратури про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції від 18 травня 2012 року. Якби суд намагався хоча б відстежити фактичні зміни з цього питання, він помітив би, що тим часом 11 червня 2012 року вищестоящою прокуратурою було зазначено, що походження тілесних ушкоджень заявника не було встановлено, а тому було призначено повторну судово-медичну експертизу щодо цього питання (див. пункти 53-55 і 65-66). Незважаючи на те, що Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ одного разу скасував вирок суду першої інстанції внаслідок неналежного розгляду скарги заявника на жорстоке поводження, у наступному вирокі відсутні жодні ознаки того, що у зв'язку з цим було вжито будь-яких подальших заходів.

110. З огляду на викладене вище, Суд вважає, що право заявника не свідчити проти себе та його право на правову допомогу були неналежним чином обмежені під час його первинних

допитів в міліції, та що ці обмеження не були виправлені під час судового розгляду його справи.

III. Цього достатньо, щоб Суд дійшов висновку, що було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо заявника.

Справа «Саранчов проти України», заява № 2308/06, рішення від 9 червня 2016 року

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

31. Заявник скаржився, зокрема, що його право на справедливий судовий розгляд було порушено, оскільки на жодному з етапів кримінального провадження йому не було надавалась безоплатна допомога захисника та що суд першої інстанції, який постановив обвинувальний вирок щодо нього, не був безстороннім, тому що значну частину судового розгляду було проведено за відсутності прокурора. Він посилався на статтю 6 Конвенції,

...

A. Доводи сторін

1. Щодо стверджуваної відсутності правової допомоги

32. Заявник вказував на невідповідність між протоколом про затримання, в якому заявник клопотав призначити йому захисника, та підписаною у той же час відмовою від цього права. З його точки зору ця суперечність відображає той факт, що він спочатку клопотав про призначення захисника, але згодом працівники міліції повідомили його, що не задовольняють його клопотання, та погрожували йому розправою, якщо він буде на ньому наполягати. Не бачачи жодних перспектив успіху та побоюючись жорстокого поводження, заявник був змушений підписувати всі подальші відмови від захисника, які йому надавались. Кожного разу, коли він подавав нові клопотання про призначення йому захисника, йому погрожували та чинили на нього тиск для того, щоб він підписав нову відмову. Національні суди не пересвідчилися у недвозначності відмов заявника від захисника, зокрема, з огляду на його уразливість та тяжкість покарання, яке йому загрожувало.

33. Незважаючи на те, що під час досудового слідства він не надав жодних визнавальних показів, його було позбавлено можливості обговорити стратегію свого захисту та, зокрема, наслідки зміни своєї позиції під час судового розгляду справи з повного заперечення своєї вини на визнання себе винним. Те, що він не поскаржився на це у своїй апеляційній скарзі, можна пояснити його бажанням зберегти призначене йому м'яке покарання. Більше того, коли він клопотав про призначення йому захисника на засіданні апеляційного суду, у задоволенні його клопотання було відмовлено. Так само і Верховний Суд України не відреагував на його скаргу про неможливість отримати правову допомогу захисника.

34. У світлі зазначених аргументів заявник стверджував, що у його справі було порушення пункту 1 і підпункту "с" пункту 3 статті 6 Конвенції.

35. Уряд доводив, що національне законодавство чітко передбачало право на безоплатну правову допомогу у разі, якщо заявнику не вистачає коштів, щоб найняти адвоката. Це право неодноразово йому роз'яснювалося. Навіть якби у протоколі затримання від 16 січня 2005 року заявник насправді клопотав про призначення захисника, він у недвозначний спосіб відмовився від цього права наступного ж дня, 17 січня 2005 року, перед своїм першим допитом. Після цього він неодноразово та послідовно впродовж усього провадження підтверджував свою відмову від захисника та не піддавав їй сумніву у своїх клопотаннях до апеляційного суду, у яких він також підтверджував, що судовий розгляд його справи був справедливим, та повторно визнавав свою вину. Інтереси правосуддя не вимагали присутності

захисника заявника на засіданні апеляційного суду, оскільки цей суд лише виправляв помилки суду першої інстанції при постановленні вироку.

36. У контексті цих доводів Уряд наполягав на тому, що порушення підпункту "с" пункту 3 статті 6 Конвенції щодо стверджуваного ненадання заявникові безоплатної допомоги захисника не було.

2. Щодо стверджуваної відсутності прокурора упродовж частини судового розгляду справи

37. Уряд доводив, що прокурор був відсутнім лише на початку судового засідання, і за його відсутності було заслухано лише одного свідка, а саме Б., на підставі клопотання, яке міститься в обвинувальному висновку. Як протокол судового засідання, так і заперечення заявника на апеляційну скаргу Б. свідчили про те, що він визнав себе винним у присутності прокурора та вважав вирок суду першої інстанції справедливим.

38. Заявник наполягав на тому, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю прокурора впродовж більшої частини судового розгляду справи заявника.

В. Оцінка Суду

1. Прийнятність

39. Суд вважає, що ці скарги порушують питання факту та права, що вимагає розгляду справи по суті. Отже, жодна з цих скарг не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту "а" пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Загальні принципи

40. Суд нагадує, що право обвинуваченого на ефективну участь у розгляді судом кримінальної справи включає у себе не лише право на присутність у ході такого розгляду, але, за необхідності, також і право на правову допомогу (див. рішення у справі "Лагерблум проти Швеції" (*Lagerblom v. Sweden*), заява № 26891/95, п. 49, від 14 січня 2003 року).

41. Крім того, навіть якщо першочерговою метою статті 6 Конвенції у тому, що стосується кримінального провадження, є забезпечення справедливого розгляду "судом", уповноваженим встановлювати обґрунтованість "будь-якого висунутого ... кримінального обвинувачення", це не означає, що стаття не застосовується до досудового провадження. Таким чином, стаття 6 Конвенції, особливо її пункт 3, може бути застосовним ще до того, як справу буде передано до суду, та тією мірою, якою справедливості судового розгляду може бути нанесена серйозна шкода первинним недотриманням її положень (див. рішення у справі "Сальдуз проти Туреччини" (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 50, ЕCHR 2008).

42. Суд також встановив, що для того, щоб скористатись своїм правом на захист, обвинуваченому зазвичай дозволяється повною мірою користуватися допомогою захисника з початкових стадій провадження, оскільки національне законодавство може передбачати наслідки поведінки обвинуваченого на початкових стадіях допитів у поліції, які відіграватимуть вирішальну роль для перспектив захисту на будь-яких пізніших стадіях кримінального провадження (див. згадане рішення у справі "Сальдуз проти Туреччини" (*Salduz v. Turkey*), п. 52). Суд визнає, що на цьому етапі провадження обвинувачений часто опиняється в особливо вразливому становищі та у більшості випадків це може бути належним чином компенсовано лише допомогою захисника, завдання якого, серед іншого, полягає у допомозі забезпеченню дотримання права обвинуваченого не свідчити проти себе. Суд наголошує на тому, що справедливість провадження насправді вимагає надання обвинуваченому можливості отримати весь інструментарій послуг, безпосередньо пов'язаних

з правовою допомогою (див. рішення у справі "Дворський проти Хорватії" (Dvorski v. Croatia) [ВП], заява № 25703/11, пп. 77 та 78, ECHR 2015, з подальшими посиланнями).

43. Більше того, обмеження доступу затриманого підозрюваного до захисника може порушити права захисту, навіть якщо в результаті цього визнавальних показань отримано не було (див. рішення у справах "Даянан проти Туреччини" (Dayanan v. Turkey), заява № 7377/03, пп. 32 та 33, від 13 жовтня 2009 року, та "Веренцов проти України" (Vyarentsov v. Ukraine), заява № 20372/11, п. 78, від 11 квітня 2013 року). Зокрема, систематичне обмеження права на доступ затриманого підозрюваного до правової допомоги на підставі положень національного законодавства само по собі є достатнім для встановлення порушення статті 6 Конвенції (див. згадане рішення у справі "Даянан проти Туреччини" (Dayanan v. Turkey), п. 33, та рішення у справі "А. Т. проти Люксембурга" (A. T. v. Luxembourg), заява № 30460/13, п. 65, від 9 квітня 2015 року).

44. Ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися, вголос або за мовчазною згодою, від права на гарантії справедливого судового розгляду. Проте для того, щоб відмова від цього права була визнана дійсною для цілей Конвенції, вона має надаватися у недвозначний спосіб та супроводжуватися хоча б мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю. Крім того, вона не повинна суперечити будь-якому важливому громадському інтересу (див. рішення у справі "Сейдович проти Італії" (Sejdovic v. Italy) [ВП], заява № 56581/00, п. 86, ECHR 2006-II). Зокрема, для того, щоб зазначена відмова була дієвою, має бути доведено, що заявник міг у розумних межах передбачити наслідки своєї поведінки (див., mutatis mutandis, рішення у справі "Ідалов проти Росії" (Idalov v. Russia) [ВП], заява № 5826/03, п. 173, від 22 травня 2012 року). Право мати захисника є основоположним правом серед тих, що становлять поняття справедливого суду та забезпечення ефективності решти гарантій, викладених у статті 6 Конвенції, що є яскравим прикладом прав, які вимагають особливого захисту норми "свідомої та розумної відмови", встановленої практикою Суду (див. згадане рішення у справі "Дворський проти Хорватії" (Dvorski v. Croatia), п. 101).

45. Вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції мають розглядатися як конкретні аспекти права на справедливий судовий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції. Таким чином, Суд розгляне скарги заявника за обома згаданими положеннями, взятими разом (див., наприклад, рішення "Сахновський проти Росії" (Sakhnovskiy v. Russia) [ВП], заява № 21272/03, п. 94, від 2 листопада 2010 року). При цьому Суд має розглянути провадження у цілому, включаючи рішення апеляційного суду (див., наприклад, рішення у справі "Едвардз проти Сполученого Королівства" (Edwards v. the United Kingdom), від 16 грудня 1992 року, п. 34, Series A № 247-B).

(b) Застосування наведених вище принципів у цій справі

46. Суд спершу зазначає, що на самому першому етапі залучення заявника до кримінального провадження у його справі в Україні він підписав два суперечливі документи, ймовірно, в один і той самий час та у ту саму дату. При тому, що в одному він клопотав про призначення йому захисника, в іншому він відмовився від цього права (див. пункти 10 та 11). На жодному етапі кримінального провадження щодо заявника державними органами або Урядом у його зауваженнях до Суду надано задовільного пояснення цій суперечності не було. Правдою є те, що після цієї відмови впродовж наступних десяти днів мали місце ще три відмови (див. пункти з 12 по 15). Проте з огляду на те, що перша відмова є сумнівною у зв'язку зі згаданою вище непоясненою суперечністю, а інші відмови з ідентичними формулюваннями з'являлись у швидкій послідовності у той час, коли заявник перебував під вартою, Суд не переконаний у тому, що відмова заявника від права на правову допомогу під час досудового слідства була висловлена у недвозначний спосіб.

47. Проте Суд не забуває про той факт, що до національних органів скарг саме щодо обмеження його права на правову допомогу на етапі досудового слідства заявник не подав

(див., для порівняння, справи "Тримбач проти України" (Trymbach v. Ukraine), заява № 44385/02, п. 64, від 12 січня 2012 року, та "Зінченко проти України" (Zinchenko v. Ukraine), заява № 63763/11, п. 89, від 13 березня 2014 року).

48. Суд вважає, що немає необхідності окремо розглядати частину скарги заявника щодо дійсності його відмов від правової допомоги впродовж досудового слідства з огляду на той факт, що позиція заявника повністю змінилася із заперечення будь-якої своєї вини на етапі досудового слідства на визнання себе винним під час судового розгляду справи та зважаючи на висновки Суду щодо права на правову допомогу під час судового розгляду.

49. Таким чином, фактом залишається те, що твердження заявника, що він відмовився від свого першого клопотання про призначення йому захисника через тиск з боку працівників міліції, не було переконливо спростовано Урядом та що суперечностям у документах, підписаних заявником у перший день його участі у розслідуванні, не було надано задовільного пояснення. Цей факт може також стати важливим при оцінці питання, чи була дійсною відмова заявника від свого права на правову допомогу на стадії судового розгляду справи.

50. При оцінці останнього питання, з огляду на суперечності між викладом заявником перебігу судового розгляду його справи та протоколом судового засідання, перед Судом постає питання, чи повністю зафіксовані у протоколі судового засідання усі відповідні події, які відбувалися у залі суду.

51. Звертаючись до цього питання, Суд зауважує, що у протоколі судового засідання зафіксовано, що відмова заявника від правової допомоги та визнання ним своєї вини були заявлені дуже швидко одне за одним на початку судового розгляду його справи та обидві ці події відбулися до появи прокурора у залі суду. Згідно з протоколом вони також були заявлені у присутності Б. Проте Суд не може не взяти до уваги, що доводи, які Б. надала у своїй апеляційній скарзі, прямо суперечать протоколу судового засідання у головному, а саме, у тому, що вона стверджувала, що заявник заперечив свою вину та поведився зухвало, в той час як у протоколі вказано, що він визнав себе винним та у її присутності поведився поступливо.

52. Ця суперечність, навіть коли на неї вказав заявник, національними органами пояснена так і не була ані в апеляційному провадженні, ані Урядом у зауваженнях до Суду. У будь-якому разі достовірність тверджень Б. у цьому конкретному випадку ніколи не піддавалась сумніву, незважаючи навіть на те, що заявник заперечував факт повноти протоколу судового засідання.

53. Зважаючи на цю непояснену суперечність та відсутність прокурора на цій частині засідання, Суд не повністю переконаний у тому, що протокол судового засідання повною мірою відображає усі події, які відбувалися у судовій залі до появи прокурора.

54. Для того, щоб бути остаточно впевненим, Суд потребує переконливих доказів, які б могли переконати його, що офіційний документ, яким є протокол судового засідання, є недостовірним (див. рішення у справі "Галстян проти Вірменії" (Galstyan v. Armenia), заява № 26986/03, п. 76, від 15 листопада 2007 року). Проте певні риси цієї справи, зокрема, неформальний спосіб, у який відбувався судовий розгляд справи, коли, окрім заявника, головуючого судді та працівника суду, жоден з учасників суду не був присутній впродовж усього засідання, не дають Судові повністю відхилити твердження заявника. За цих обставин Суд не може досягти остаточного висновку щодо достовірності твердження заявника про те, що протокол судового засідання не містив повного викладу усіх подій, які відбувалися у залі суду та внаслідок яких заявник відмовився від свого права на правову допомогу та визнав себе винним (див., для порівняння, ухвалу щодо прийнятності у справі "Холл проти Сполученого Королівства" (Hall v. The United Kingdom), заява № 65327/01, від 19 лютого 2002 року).

55. Суд зауважує, що присутність захисника або зазначення Верховним Судом України у тексті його рішення про те, що він розглянув твердження заявника та мав вагомі підстави відхилити їх, дозволили би Судові облишити усі сумніви щодо повноти протоколу судового засідання. Проте за наявності згаданих вище обставин ці сумніви залишаються.

56. Більше того, не маючи жодних спеціальних знань в юриспруденції (див., в якості протилежного прикладу, рішення у справі "Паскал проти України" (Paskal v. Ukraine), заява № 24652/04, пп. 77 та 78, від 15 вересня 2011 року), заявник не був у змозі належним чином оцінити наслідки відмови від свого права на правову допомогу під час судового розгляду його справи. Зокрема, обчислення початку строку відбуття покарання у справі заявника включало у себе питання застосування правил призначення покарання у міжнародному контексті, повне розуміння яких, без сумніву, вимагало професійних знань адвоката (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі "Каранта проти Швейцарії" (Quaranta v. Switzerland), від 24 травня 1991 року, п. 34, Series A по. 205). Ніщо не свідчить про те, що суд першої інстанції довів до відома заявника усю складність правових питань, до яких він був причетний, або що заявник сам був у змозі оцінити ці питання. Отже, не можна стверджувати, що відмова заявника від свого права на правову допомогу була зроблена за наявності повного усвідомлення її правових наслідків (див., в якості протилежного прикладу, рішення у справі "Нацвлішвілі та Тоголідзе проти Грузії" (Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia), заява № 9043/05, п. 92, ECHR 2014 (витяги)).

57. Насамкінець, зважаючи на свої висновки щодо відмови заявника від свого права на правову допомогу на етапі досудового слідства, Суд не може виключити, що відмова національних органів відреагувати на його первісне клопотання про призначення захисника під час досудового слідства могли позбавити його бажання вимагати забезпечення його права на захист під час судового розгляду його справи.

58. З урахуванням викладених вище міркувань та, зокрема, за відсутністю цілком достовірного запису протоколу судового засідання до моменту появи прокурора, Суд доходить висновку, що відмова заявника від свого права на правову допомогу під час судового розгляду справи не супроводжувалась мінімальними гарантіями, співмірними важливості цього права. Отже, вона не була дійсною у розумінні Конвенції.

59. Зважаючи на зазначене, Суд доходить висновку, що ненадання національними органами безоплатної правової допомоги заявнику під час судового розгляду його справи завдало шкоди справедливості усього кримінального провадження у його справі.

60. Відповідно було порушення пункту 1 та підпункту "с" пункту 3 статті 6 Конвенції.

61. З огляду на причини такого висновку Суд вважає, що немає необхідності розглядати скарги заявника щодо стверджуваної відмови у задоволенні його клопотання про призначення захисника на засіданні апеляційного суду та щодо відсутності прокурора впродовж частини судового розгляду (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі "Єшилкая проти Туреччини" (Yesilkaya v. Turkey), заява № 59780/00, п. 36, від 8 грудня 2009 року, та "Нечто проти Росії" (Nechto v. Russia), заява № 24893/05, п. 130, від 24 січня 2012 року).

Справа «Сітневський та Чайковський проти України», заяви № 48016/06 та № 7817/07, рішення від 10 листопада 2016 року

В. Стверджені порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо першого заявника

[...]

62. Під час комплексного дослідження провадження з метою оцінки впливу процесуальних недоліків на справедливість кримінального провадження в цілому необхідно брати до уваги наступний невичерпний перелік критеріїв з практики Суду:

(a) Особливо вразливе становище заявника, наприклад через його вік або психічний стан.

(b) Нормативно-правові акти, якими регулюється порядок здійснення досудового розслідування та допустимість доказів під час їх оцінки судом, а також дотримання положень зазначених нормативно-правових актів; у випадку застосування положення про недопустимість доказів, отриманих незаконним шляхом, скоріш за все провадження не буде справедливим в цілому.

(c) Наявність у заявника можливості оскаржити допустимість доказу або заперечувати його використання.

(d) Якість доказу, та чи не викликали обставини, за яких було отримано такий доказ, сумнівів у його допустимості та достовірності, з урахуванням ступеню та характеру застосування будь-якого примусу.

(e) Якщо доказ було отримано незаконним шляхом або незаконність, що розглядається, була спричинена порушенням іншої статті Конвенції - характер констатованого порушення.

(f) Якщо йдеться про показання - суть показань, та чи відмовився від них заявник або змінив їх у встановленому законом порядку.

(g) Спосіб використання доказу, а також, зокрема, чи став доказ невід'ємною або значною частиною доказової бази, на якій ґрунтувався обвинувальний вирок, а також сила інших доказів у справі.

(h) Чи була вина визнана професійними суддями або присяжними засідателями, а в останньому випадку - зміст будь-яких настанов присяжним засідателям.

(i) Ступінь громадського інтересу у розслідуванні та покаранні окремого злочину, який розглядається.

(j) Інші відповідні процесуальні гарантії, що передбачені національним законодавством та адміністративною практикою (там само, п. 274).

63. Ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися вголос або за мовчазною згодою від права на гарантії справедливого судового розгляду. Проте для того, щоб відмова від цього права була визнана дієвою щодо цілей Конвенції, вона має надаватися у недвозначний спосіб та супроводжуватися хоча б мінімальними гарантіями, співмірними її значущості. Крім того, вона не повинна суперечити будь-якому важливому суспільному інтересу (див. рішення у справі «Сейдовіч проти Італії» (Sejdovic v. Italy) [ВП], заява № 56581/00, п. 86, ECHR 2006-II). Для того, щоб відмова була дієвою, має бути доведено, що заявник міг у розумних межах передбачити наслідки своєї поведінки (див., mutatis mutandis, рішення у справі «Ідалов проти Росії» (Idalov v. Russia) [ВП], заява № 56581/00, п. 86, ECHR 2006-II). Право на захисника є основоположним серед тих прав, які складають поняття справедливого суду, та забезпечує ефективність решти гарантій, встановлених статтею 6 Конвенції, а також вимагає особливого захисту норми «свідомої та розумної відмови», встановленої практикою Суду (див. рішення у справі «Дворські проти Хорватії» (Dvorski v. Croatia) [ВП], № 25703/11, п.101, ECHR 2015).

(ii) Застосування наведених вище принципів у цій справі

(a) Питання відмови від захисника

[...]

72. Суд доходить висновку, що не можна виключати вплив показань, наданих заявником після відмови від правової допомоги, на визнання його винним у вчиненні вбивства, поєднаного з нападами на пана та пані Ва. і пана А.І., яке карається довічним позбавленням волі.

73. Відповідно до усталеної практики з цього питання у численних справах проти України Суд доходить висновку, що, беручи до уваги первинну кваліфікацію кримінальних обвинувачень, які було пред'явлено заявнику на початковому етапі розслідування, заявник відмовився від захисника, не усвідомлюючи всіх юридично значимих обставин. Відповідно ці відмови не супроводжувалися мінімальними гарантіями, співмірними з важливістю таких відмов (див., наприклад, рішення «Леонід Лазаренко проти України» (Leonid Lazarenko v. Ukraine), № 22313/04, пп. 54 та 56, від 28 жовтня 2010 року). З цього приводу Суд нагадує, що у справі «Балицький проти України» (Balitskiy v. Ukraine), заява № 12793/03, від 3 листопада 2011 року, він констатував проблему, яка постійно виникає у справах щодо України, та полягає у помилковій кваліфікації вбивств на початковому етапі досудового розслідування, що вимагає обов'язкового надання правової допомоги, ніж менш тяжкі злочини, у зв'язку з чим заявники позбавляються належної правової допомоги (там само, пп. 50 та 52).

74. Таким чином, відмови заявника не можна вважати дієвими з огляду на його засудження у зв'язку з нападами на пана та пані Ва. і пана А.І.

75. Повертаючись до вбивства, вчиненого у Луганській області, Суд зауважує, що 03 квітня 2002 року заявника допитали щодо цього злочину як свідка, а не як підозрюваного чи обвинуваченого. Проте його відмови від 04 та 11 лютого 2002 року стосувалися його прав як підозрюваного та обвинуваченого, крім того, на момент їх підписання йому офіційно було повідомлено лише про підозру у вчиненні розбою. Отже, Суд доходить висновку, що не можна вважати, що заявник недвозначно відмовився від захисника під час допиту 03 квітня 2002 року щодо вбивства у Луганській області.

(β) Наявність вагомих підстав для обмеження доступу до захисника

76. З огляду на те, що дієвої відмови від права на захисника у зв'язку з трьома вищезгаданими епізодами не було, постає питання, чи була відсутність захисника виправдана вагомими підставами. Відповідно до фактів справи Суд не вбачає таких підстав.

77. Отже, Суд має з особливою ретельністю визначити, чи підірвала відсутність захисника справедливості провадження (див. вищенаведене рішення у справі Ібрагім та інші (Ibrahim and Others), п. 265). Крім того, Уряд зобов'язаний переконливо довести, що за виняткових та конкретних обставин справи справедливості судового розгляду в цілому не було непоправно порушено (там само).

(γ) Загальна справедливості провадження

78. Оцінюючи загальну справедливості, Суд керується відповідними критеріями (див. рішення у справі Ібрагім (Ibrahim) п. 62 вище) з огляду на доцільність щодо обставин цієї справи.

79. Ураховуючи ці критерії, Суд перш за все наводить перелік аргументів на користь справедливості провадження: (i) становище заявника не було особливо вразливим; (ii) якість доказів - у розпорядженні Суду немає доказів застосування будь-якого примусу (див., зокрема, п. 138 нижче); (iii) докази у справі оцінювалися професійними суддями; та (iv) суспільний інтерес в розслідуванні злочинів, які інкримінуються заявнику - умисні вбивства з обтяжуючими обставинами, вчинені бандою - досить значний.

80. Проте інші фактори свідчать на користь висновку, що справедливості провадження було непоправно порушено.

81. Хоча органи державної влади формально дотрималися положень національного законодавства, які на той момент регулювали доступ до захисника під час досудового розслідування, спосіб застосування цих норм сам по собі був проявом практики, яку Суд визнав такою, що суперечить Конвенції (див. п. 73 вище). Крім того, формальна відповідність фактично визначила на практиці здатність заявника оскаржити використання доказів, отриманих від нього за відсутності захисника, оскільки національні суди вважали її достатньою для того, щоб дійти висновку про додержання норм національного законодавства (див. п. 41 вище).

82. Щодо використання доказу, як Суд уже констатував (див. п. 71 вище), національні суди безпосередньо посилалися на показання заявника, у яких він підтверджував участь у нападі на пана та пані Ва., і принаймні не відхиляли аналогічні показання щодо нападу на А.І.

83. Щодо вбивства у Луганській області, 03 квітня 2002 року та впродовж усього провадження заявник наполегливо заперечував будь-яку участь у його вчиненні (див. п. 44 вище). Проте під час першого допиту у вказану дату він стверджував, що вбивство було вчинено А.Б., і Суд не може залишити поза увагою той факт, що позицію, якої заявник дотримувався і під час судового розгляду, було використано судом першої інстанції як частину доказів вини заявника та інших підсудних у вчиненні цього злочину для їхнього засудження (див. епізод 2 у додатку). Слід звернути увагу, що, надавши такі показання на початкових етапах провадження за відсутності захисника, перший заявник, можливо, вважав, що зміна показань під час судового розгляду може зашкодити його інтересам. Відповідно ці заяви на початкових етапах провадження могли підірвати його захист щодо епізоду в цілому.

84. Ймовірно, такі первинні зізнання сформували підхід органів державної влади до розслідування, а отже, склали значну частину доказової бази проти заявника. Незважаючи на незначну роль кожного з них окремо у засудженні заявника, їхній сукупний результат підірвав загальний захист проти обвинувачень щодо вбивства у Луганській області та нападів на пана і пані Ва., а також А.І. (епізоди 2, 4 та 5 у додатку).

85. Дійсно, обсяг інших доказів вини заявника був значним. Проте, Суд має враховувати власний висновок, викладений нижче, що деякі докази щодо участі заявника в епізоді, вчиненому в Луганській області, та нападі на пана і пані Ва., були отримані з порушенням прав заявника, гарантованих пунктом 1 і підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції (див. пп. 113 та 126 нижче).

86. Суд доходить висновку, що Уряд не зміг переконливо довести, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість судового розгляду за цими обвинуваченнями не було непоправно порушено у зв'язку з обмеженням заявника в отриманні правової допомоги на стадії досудового розслідування.

87. Вищенаведені висновки є достатніми, щоб Суд дійшов висновку, що у цій справі було порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо першого заявника.

88. З огляду на цей висновок Суд не вважає за необхідне розглядати питання, чи було порушено право першого заявника на правову допомогу на інших етапах провадження (див., наприклад, рішення у справі «Хайров проти України» (Khayrov v. Ukraine), заява № 19157/06, п. 79, від 15 листопада 2012 року).

Справа «Грабовський проти України», заява № 4442/07, рішення від 29 листопада 2018 року

1. Доводи сторін

47. За підпунктом «b» пункту 3 статті 6 Конвенції заявник скаржився на недостатність наданого йому часу для ознайомлення з матеріалами справи під час провадження. За підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції заявник скаржився, що незважаючи на його клопотання, перед допитом працівниками міліції 22 липня 2005 року йому не був наданий захисник, що він відмовився від свого права на захисника під час судового розгляду через залякування працівниками міліції та що йому не був наданий захисник для підготовки його апеляційної скарги, незважаючи на його клопотання.

48. Уряд доводив, що заявник мав достатньо часу для ознайомлення з матеріалами справи. Щодо права на правову допомогу заявник ніколи не заперечував свого нападу на потерпілу. Національні суди посилалися на різні докази при визнанні його винним, проте наданих ним під час досудового слідства показань серед цих доказів не було. Відсутність у заявника захисника під час провадження у суді не перешкодила йому подати його першу апеляційну скаргу, яка була розглянута по суті. Отже, відсутність захисника не вплинула на його ситуацію.

2. Оцінка Суду

(а) Відповідні загальні принципи

49. Суд повторює, що право обвинуваченого на безоплатну правову допомогу, встановлене підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, є одним з елементів, притаманних поняттю справедливого судового розгляду. Це положення закріплює дві умови для цього права. Перша – «брак достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника», друга – «інтереси правосуддя», які можуть вимагати надання такої допомоги безоплатно (див. рішення у справі «Р.Д. проти Польщі» (*R.D. v. Poland*), заяви № 29692/96 та № 34612/97, пункт 43, від 18 грудня 2001 року, з подальшими посиланням).

50. Хоча спосіб застосування статті 6 Конвенції до судів апеляційної та касаційної інстанцій залежить від конкретних особливостей відповідного провадження, не може бути сумнівів, що держава, яка створила такі суди, повинна забезпечити, щоб особи, які відповідають перед законом, користувалися в цих судах основоположними гарантіями справедливого суду, які містяться у цій статті, у тому числі правом на безоплатну правову допомогу. Більше того, для виконання цього обов'язку держава має продемонструвати достатню старанність у забезпеченні цих осіб реальною та ефективною можливістю використання прав, гарантованих статтею 6 Конвенції (див., там само, пункт 44).

51. Ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися, вголос або за мовчазною згодою, від права на гарантії справедливого судового розгляду. Проте для того, щоб бути ефективною для цілей Конвенції така відмова повинна бути однозначно встановлена та супроводжуватися хоча б мінімальними гарантіями, співмірними її значущості. Така відмова не обов'язково має бути висловлена вголос, але вона повинна бути добровільною та становити свідому та розумну відмову від права. Для того, щоб можна було вважати, що обвинувачений опосередковано, через свою поведінку відмовився від значущого права, гарантованого статтею 6 Конвенції, має бути доведено, що він міг у розумних межах передбачити наслідки своєї поведінки. Крім того, відмова не повинна суперечити будь-якому важливому суспільному інтересу (див. рішення у справі «Сімеонові проти Болгарії» [ВП] (*Simeonovi v. Bulgaria*) [GC], заява № 21980/04, пункт 115, від 12 травня 2017 року, з подальшими посиланнями).

52. Невід'ємною частиною права не свідчити проти себе, права зберігати мовчання та права на правову допомогу є те, що для цілей статті 6 Конвенції особа «обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення» має право бути повідомленою про ці права (див. рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Ibrahim and Others v. the*

United Kingdom) [GC], заяви № 50541/08, № 50571/08, № 50573/08 та № 40351/09, пункт 272, ЄСПЛ 2016).

53. Суд повторює, що гарантії пункту 3 статті 6 Конвенції становлять конкретні аспекти загальної концепції справедливого судового розгляду, закріпленого у пункті 1. Тому Суд розгляне скарги заявника за обома положеннями у поєднанні (див. рішення у справі «Корреа де Матос проти Португалії» [ВП] (*Correia de Matos v. Portugal*) [GC], заява № 56402/12, пункт 119, від 04 квітня 2018 року).

(b) Застосування зазначених принципів у цій справі

54. Немає підстав ставити під сумнів дійсність відмов заявника від права на правову допомогу після надання йому 23 липня 2005 року офіційного статусу підозрюваного та під час судового розгляду (див. пункти 12 та 15).

55. Однак не виникало питання щодо відмови на стадії апеляційного провадження: заявник неодноразово клопотав про призначення захисника (див. пункт 20 та 21).

56. Той факт, що апеляційний суд звернувся до колегії адвокатів з проханням призначити заявнику захисника (див. пункт 22) свідчить, що він не мав сумнівів щодо наявності у заявника права на безоплатну правову допомогу та вважав, що заявник не міг самостійно представляти свою справу в апеляційній інстанції. Тому, незважаючи на відносну простоту справи (див., для порівняння, рішення у справах «Максвелл проти Сполученого Королівства» (*Maxwell v. the United Kingdom*), від 28 жовтня 1994 року, пункт 38, Серія А № 300-С, та «Шехов проти Росії» (*Shekhov v. Russia*), заява № 12440/04, пункт 45, від 19 червня 2014 року), Суд немає підстав для сумніву у неспроможності заявника належним чином представляти себе в апеляційній інстанції. Це доводить, що «інтереси правосуддя» вимагали надання йому безоплатного захисника (див. згадане рішення у справі «Р.Д. проти Польщі» (*R.D. v. Poland*), пункт 49).

57. Однак немає жодних ознак будь-яких подальших дій апеляційного суду. Усталеним принципом практики Суду є те, що Конвенція покликана гарантувати права, які є практичними та ефективними, а не теоретичними та ілюзорними (див. рішення у справі «Артіко проти Італії» (*Artico v. Italy*), від 13 травня 1980 року, пункт 33, Серія А № 37, та згадане рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 272). Надсилання листа без вжиття будь-яких спроб перевірити, чи був насправді заявнику наданий захисник, не відповідало цій вимозі.

58. Заявник був засуджений до восьми років позбавлення волі і апеляційний суд мав широкі повноваження для розгляду його апеляційної скарги (див. пункт 36 (ii) та для порівняння рішення у справах «Шулепов проти Росії» (*Shulepov v. Russia*), заява № 15435/03, пункт 34, від 26 червня 2008 року, та «Довженко проти України» (*Dovzhenko v. Ukraine*), заява № 36650/03, пункт 64, від 12 січня 2012 року). Тому для заявника це питання було важливим (див. згадане рішення у справі «Максвелл проти Сполученого Королівства» (*Maxwell v. the United Kingdom*), пункт 38, у якому позбавлення волі на строк п'ять років було визнане таким, що порушувало дуже важливе питання).

59. Дійсно, на відміну від деяких інших справ, у яких Суд встановлював порушення права на правову допомогу в апеляційній інстанції, ухвала апеляційного суду у цій справі не була остаточною (див., там само, пункт 38). Однак ситуація не змінилася на стадії касаційного провадження у Верховному Суді України, у якому заявник знову безуспішно клопотав про призначення захисника (див. пункт 24). Верховний Суд України не розглянув касаційну скаргу заявника по суті, вважаючи, що він порушив лише питання фактів та оцінки доказів, хоча насправді він висунув низку процесуальних питань, у тому числі щодо неспроможності апеляційного суду забезпечити призначення йому захисника (див. пункт 25).

60. Суд вже встановлював порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у подібних ситуаціях щодо права на правову допомогу на стадії апеляційного провадження в Україні (див. рішення у справі «Максименко проти України» (*Maksimenko v. Ukraine*), заява № 39488/07, пункти 26 – 32, від 20 грудня 2011 року; згадані рішення у справах «Довженко проти України» (*Dovzhenko v. Ukraine*), пункти 62 – 65; «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), пункти 70 – 73; та рішення у справі «Ніколаєнко проти України» (*Nikolayenko v. Ukraine*), заява № 39994/06, пункти 64 – 67, від 15 листопада 2012 року).

61. У цій справі заявник зрештою не був представлений захисником на жодній стадії провадження. Дійсно, як Суд дійшов висновку у пункті 54, з 23 липня 2005 року, початку офіційного кримінального провадження щодо заявника, до визнання його винним судом першої інстанції відсутність представника ґрунтувалася на дійсних відмовах.

62. Однак цього не можна сказати щодо часу, коли заявник вперше був допитаний працівниками міліції 22 липня 2005 року. З документів у матеріалах справи вбачається, що хоча до наступного дня, 23 липня, заявник не мав офіційного статусу підозрюваного, до закінчення допиту працівниками міліції 22 липня органи влади, вочевидь, вже мали достатні підстави підозрювати його у нападі на потерпілу (див., зокрема, відповідні частини вироку суду першої інстанції у пункті 18 (iii) та (v)). Тим не менш, працівники міліції продовжували допитувати його, не роз'яснивши йому його право на побачення із захисником. Суд усвідомлює, що надані тоді заявником показання не відіграли ролі у його засудженні та, незважаючи на надання їх на початковій стадії провадження, не вбачається, що вони надали органам влади опис того, що сталося, або визначили межі збирання доказів (див. рішення у справі «Артур Пархоменко проти України» (*Artur Parkhomenko v. Ukraine*), заява № 40464/05, пункт 87, від 16 лютого 2017 року, та для порівняння згадане рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 309). Більше того, заявник ніколи не відмовлявся від цього первинного викладу подій (див. для порівняння рішення у справі «Бандалетов проти України» (*Bandaletov v. Ukraine*), заява № 23180/06, пункт 67, від 31 жовтня 2013 року), а навпаки підтримував його протягом усього провадження (див. для порівняння рішення у справі «Жердев проти України» (*Zherdev v. Ukraine*), заява № 34015/07, пункт 167, від 27 квітня 2017 року). У будь-якому випадку, Суд не вважає за необхідне детально розглядати окремий вплив цих показань на загальну справедливість провадження. Цього для Суду достатнього, щоб зауважити, що це обмеження права заявника на правову допомогу на початковій стадії провадження має розглядатись у поєднанні з обмеженням того самого права на стадії апеляційного провадження. У жодній інстанції національні органи влади не вказали яких-небудь причин для таких обмежень.

63. З огляду на наведені причини Суд доходить висновку, що було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

64. У світлі зазначених висновків Суд вважає, що не виникає окремого питання щодо стверджуваного браку часу для ознайомлення з матеріалами справи (див. згадане рішення у справі «Довженко проти України» (*Dovzhenko v. Ukraine*), пункти 69 та 70).

III. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

65. Заявник скаржився на ненадання йому органами влади деяких документів для його заяви до Суду та переслідування його адміністрацією установи виконання покарань через подання заяви до Суду. Він посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

66. Уряд стверджував, що найнятий за договором від 28 січня 2008 року захисник заявника (див. пункт 32) ознайомився з матеріалами справи та міг надати заявнику та Суду копії всіх необхідних документів.

67. У своїх зауваженнях у відповідь на доводи Уряду заявник не посилався на документи, які за його твердженнями він не міг отримати (див. пункти 33 та 35). Натомість він стверджував, що не міг отримати від органів влади копій низки поданих ним у 2010 та 2011 роках скарг до різних державних органів, у тому числі Президенту України, Службі безпеки України та НУО із захисту прав людини, а також прийнятих у відповідь на деякі з них рішень.

68. Заявник не вказав предмету цих скарг (див. для порівняння рішення у справі «Корнаковс проти Латвії» (*Kornakovs v. Latvia*), заява № 61005/00, пункт 173, від 15 червня 2006 року). Вбачається, що більшість з них стосувалася його спроб довести свою невинуватість після закінчення кримінального провадження щодо нього. Вони були подані після подання заяви до Суду та, частково, після повідомлення Уряду про цю заяву. Незрозуміло, чому за таких обставин заявник не міг зберегти копії цих скарг та надати їх Суду самостійно (див. рішення у справі «Садков проти України» (*Sadkov v. Ukraine*), заява № 21987/05, пункт 143, від 06 липня 2017 року).

69. Незважаючи на те, що заявник, як вбачається, не підтримав свої первинні твердження, Суд вважає за доцільне прокоментувати їх, оскільки повага до статті 34 Конвенції стосується міркувань, які виходять за межі індивідуальних заяв та зосереджується на необхідності забезпечення належного функціонування конвенційної системи.

70. На відміну від рішень у справах «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*) (заява № 16474/03, пункт 64, від 14 жовтня 2010 року) та «Василь Іващенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*) (заява № 760/03, пункт 107, від 26 липня 2012 року), у яких затримані заявники без захисника подали свої заяви після закінчення кримінального провадження щодо них, заявник подав свою заяву, коли розгляд його справи тривав. Більше того, він подав свою заяву 18 грудня 2006 року, всього лише через два тижні після подання касаційної скарги 04 грудня 2006 року (див. пункт 25).

71. Це відрізняє цю справу від справи «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), у якій Суд встановив, що заявник не міг передбачити під час провадження у національних судах, коли він ще мав доступ до матеріалів справи, що пізніше після його закінчення він звернеться до Європейського суду з прав людини, коли вже не матиме такого доступу (див. пункт 67, та в якості протилежного прикладу рішення у справі «Умніков проти України» (*Umnikov v. Ukraine*), заява № 42684/06, пункт 69, від 19 травня 2016 року, в якій провадження на національному рівні тривало після подання заяви і частково на підставі цього було встановлено відсутність порушення статті 34 Конвенції).

72. Крім того, заявник не пояснив, чому він не міг отримати документи з матеріалів кримінальної справи через найнятого ним у 2008 році захисника (див. пункт 32 та, *mutatis mutandis*, рішення у справі «Пальчик проти України» (*Palchik v. Ukraine*), заява № 16980/06, пункт 60, від 02 березня 2017 року). Той факт, що у відповідний момент, тобто у період між закінченням провадження щодо заявника та наймом захисника, заявник міг мати деякі труднощі з отриманням документів не є вирішальним для загальної оцінки (див. рішення у справі «Третьяков проти України» (*Tretyakov v. Ukraine*), заява № 16698/05, пункт 84, від 29 вересня 2011 року).

73. Щодо твердження заявника про переслідування його адміністрацією установи виконання покарань у зв'язку з поданням ним заяви до Суду, то вони є неконкретними та цілком необґрунтованими.

74. Суд доходить висновку, що держава-відповідач дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції

Право на допит свідків (3(d) статті 6 Конвенції)

Справа «Жогло проти України», заява № 17988/02, рішення від 24 квітня 2008 року

29. Щодо скарг заявника про порушення його права на захист Суд зазначає, що з наступного дня після затримання у заявника був захисник, який був обраний його матір'ю. Суд нагадує, що держава не може нести відповідальність за кожні недоліки, допущені адвокатом, призначеним для надання правової допомоги, а пункт 3 (с) статті 6 Конвенції вимагає від компетентних національних органів втручання лише у тому випадку, коли нездатність захисника ефективно представляти інтереси підзахисного є очевидною або у достатній мірі доведена до їх відома якимось іншим способом (див. рішення у справі "Камазінські проти Австрії" (Kamasinski v. Austria) від 19 грудня 1989 року, Серія А, N 168). Більше того, заявник не скаржився на те, що він був позбавлений можливості запросити іншого адвоката, чого він ніколи не робив (див. "Железов проти Росії" (Zhelezov v. Russia) (ухвала), N 48040/99 від 23 квітня 2002 року). Таким чином, ці твердження заявника не мають ознак порушення його прав за статтею 6 Конвенції.

б. Оцінка Суду

37. Оскільки вимоги пункту 3 статті 6 слід розглядати як конкретний аспект права на справедливий судовий розгляд, гарантований пунктом 1 статті 6, Суд розгляне скарги за пунктами 1 та 3 (d) статті 6, взятими разом (див., серед багатьох інших, "Ван Мехелен та інші проти Нідерландів" (Van Mechelen and Others v. the Netherlands), рішення від 23 квітня 1997 року, Reports of Judgments and Decisions 1997-III, с. 711, п. 49).

38. Усі докази зазвичай мають бути представлені у відкритому слуханні справи в присутності обвинуваченого для забезпечення можливості надати аргументи іншій стороні. Існують винятки з цього правила, але вони не повинні порушувати права захисту. Як загальне правило, пункти 1 та 3 (d) статті 6 вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечити, а також ставити запитання свідкові обвинувачення, - або під час давання показань, або на пізнішому етапі (див. "Люді проти Швейцарії" (Ludi v. Switzerland), рішення від 15 червня 1992 року, Серія А, N 238, с. 21, п. 49). Обвинувачення не повинно ґрунтуватись виключно чи вирішальною мірою на тих показаннях, які сторона захисту не могла оскаржити (див., *mutatis mutandis*, "Дурсон проти Нідерландів" (Doorson v. the Netherlands), рішення від 26 березня 1996 року, Reports 1996-II, с. 472, п. 76).

39. Як неодноразово встановлював Суд (див., серед інших, зазначене вище рішення "Люді проти Швейцарії" (Ludi v. Switzerland), рішення від 15 червня 1992 року, Серія А, N 238, с. 21, п. 47), за деяких обставин необхідність посилання на показання, які дані на стадії досудового слідства, може бути виправданою. Якщо обвинуваченому була надана відповідна та належна можливість заперечувати такі показання - або під час їх надання, або на пізнішому етапі - прийнятність їх як доказів як така не суперечить вимогам пунктів 1 та 3 (d) статті 6. Відповідно, якщо засудження ґрунтується виключно або вирішальною мірою на показаннях свідків, яких обвинувачений не мав можливості допитати або вимагати їхнього допиту - як під час розслідування, такі під час судового розгляду, - право на захист настільки обмежене, що стає не сумісним з гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції (див. "Унтерпертінджер проти Австрії" (Unterpertinger v. Austria), рішення від 24 листопада 1986, Серія А, N 110, сс. 14-15, пп. 31-33; "Саїді проти Франції" (Saidi v. France), рішення від 20 вересня 1993, Серія А, N 261-C, сс. 56-57, пп. 43-44; "Лука проти Італії" (Luca v. Italy), N 33354/96, п. 40, 27 лютого 2001; та зазначене вище рішення Солаков, п. 57).

40. Стосовно показань свідків, яких неможливо допитати в присутності підсудного чи його адвоката, Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 в поєднанні з пунктом 3 вимагає від держав-

учасниць дій з надання підсудному реальної можливості допитати або вимагати допиту свідків обвинувачення (див. рішення у справі "Садак та інші проти Туреччини" (Sadak and Others v. Turkey), NN 29900/96, 29901/96, 29902/96 та 29903/96, п. 67, ECHR 2001-VIII). Однак за умов, коли державні органи не можна звинуватити у відсутності сумлінності в забезпеченні підсудному можливості допиту свідків, недопит свідків не обов'язково має привести до припинення провадження (див., зокрема, "Артнер проти Австрії" (Artner v. Austria), рішення від 28 серпня 1992, Серія А, N 242-А, с. 10, п. 21; "Щепер проти Нідерландів" (Scheper v. the Netherlands) (ухвала), N 39209/02, 5 квітня 2005; Маялі проти Франції" (Mayali v. France), N 69116/01, п. 32, 14 червня 2005; "Хаас проти Німеччини" (Haas v. Germany) (ухвала), N 73047/01, 17 листопада 2005 року). Пояснення, відібрані у свідків в умовах, коли права обвинуваченого не дотримуються у тій мірі, як цього вимагає Конвенція, мають бути досліджені надзвичайно уважно (див. "Віссер проти Нідерландів" (Visser v. the Netherlands), N 26668/95 п. 44, 14 лютого 2002 року, та "С.Н. проти Швеції" (S.N. v. Sweden), N 34209/96, п. 53, ECHR 2002-V). У будь-якому разі засудження обвинуваченого не може базуватись виключно на показаннях таких свідків (див., зокрема, зазначене вище рішення у справі "Маялі проти Франції" (Mayali v. France), N 69116/01, п. 32, 14 червня 2005 року).

41. Суд погоджується з існуванням труднощів, з якими національні органи могли зіткнутись у зв'язку з психічним станом потерпілого та потребою в очній ставці між ним та стверджуваними нападниками (див., *mutatis mutandis*, зазначене вище рішення у справі "Маялі проти Франції" (Mayali v. France), N 69116/01, 14 червня 2005 року). Суд бере до уваги, що заявник та інший обвинувачений розповіли свою версію подій, яка значно відрізнялась від тої, яку виклав потерпілий. Вони не заперечували факт їхньої бійки з паном С., і у справі була достатня база доказів яка підтверджувала цей факт. Сторони не дійшли згоди щодо причин цих подій та мотивів бійки. Однак національні суди повністю поклалися на версію, викладену потерпілим паном С. на досудовому слідстві, не заслухавши його особисто та не забезпечивши заявнику можливість спростувати його показання. Крім того, засудження заявника за змову у вчиненні вбивства, яке є тяжчим злочином, ніж озброєне пограбування, у вчиненні якого заявник також був визнаний винним, ґрунтувалось вирішальною мірою, якщо не цілком, на версії подій, яка була викладена потерпілим. Завданням Суду не є замінити національні суди в частині оцінки доказів чи запропонувати конкретний шлях вирішення проблеми балансу між інтересами сторін. Однак Суд зауважує, що національні суди не вчинили жодної спроби для того, щоб перевірити достовірність показань потерпілого, зробивши це, наприклад, у менш агресивний спосіб, ніж безпосередній його допит у залі судових засідань.

42. Суд не погоджується з тим, що заявнику була надана відповідна та належна можливість спростувати показання, на яких базувалось його засудження.

43. Таким чином, заявнику було відмовлено у справедливому судовому розгляді його справи. Відповідно було порушення пунктів 1 та 3 (d) статті 6 Конвенції.

Справа «Корнєв та Карпенко проти України», заява № 17444/04, рішення від 21 жовтня 2010 року

49. Заявник також скаржився, що кримінальне провадження було несправедливим, стверджуючи, зокрема, що він не мав змоги допитати свідка Щ. Він посилався на пункт 3(d) статті 6 Конвенції

...

В. Щодо суті

51. Заявник стверджував, що його засудження за збут наркотиків, що протиставлялось їх зберіганню, засновувалося головним чином на показаннях свідка Щ., які вона дала на стадії досудового слідства. Єдиним іншим доказом було його власне зізнання в тому, що він перебував на місці злочину, але це не можна було брати до уваги, оскільки на стадії судового розгляду справи він відмовився від свого зізнання і заявив, що воно було отримано в результаті застосування слідством тиску. Він вважав, що без показань свідка Щ. державні органи не змогли б домогтись його засудження за збут наркотиків, оскільки на місці злочину більше нікого не було. До того ж усі інші свідки — це працівники міліції, які не були безсторонніми і не були очевидцями стверджуваного злочину.

52. Заявник також зазначив, що у своїх показаннях він визнав, що у відповідний час і відповідному місці він зустрівся зі своєю однокласницею М., яку добре знав. Він не зустрічався з жодною іншою особою, тому дійшов висновку, що під вигаданим ім'ям «Щ.» як основний свідок діяла саме М. Той факт, що М. не допитали під час провадження у справі, незважаючи на чітку вимогу заявника, підтвердив його підозри. Тому заявник поставив під сумнів обґрунтованість заходів безпеки стосовно свідка Щ., якщо це насправді була М., яку він добре знав. У разі якщо Щ. і М. були дійсно двома різними особами, допит М. був також важливим, оскільки вона могла підтвердити його алібі. Однак, як уже було зазначено вище, національні суди не допитували ані Щ., ані М. У підсумку він зазначив, що такий недолік непоправно зашкодив справедливості провадження щодо нього.

53. Уряд погодився з тим, що заявник не мав можливості допитати свідка Щ. у судовому засіданні, оскільки до неї як до свідка було застосовано заходи безпеки, передбачені статтями 52-1 і 52-3 Кримінально-процесуального кодексу. Водночас Уряд зазначив, що Щ. була одним із шести свідків у кримінальній справі проти заявника і що показання, які вона дала на стадії досудового слідства, узгоджувались з показаннями п'ятох інших свідків, яких заявник мав змогу допитати в суді та дійсно робив це. Крім того, засудження заявника ґрунтувалось на сукупності доказів, а не виключно чи вирішальною мірою на показаннях свідка Щ. Уряд стверджував, що якби в цій кримінальній справі були процесуальні порушення, суди вищого рівня могли їх виправити; вони не виявили жодних процесуальних порушень і підтвердили, що рішення суду першої інстанції було правильним. У підсумку Уряд зазначив, що право заявника, передбачене пунктом 3(d) статті 6 Конвенції, порушено не було.

54. Суд повторює, що докази мають, як правило, подаватись у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. З цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту. Як загальне правило пункти 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше (див. рішення у справі «Люді проти Швейцарії» (*Ludi v. Switzerland*) від 15 червня 1992 року, серія А, № 238, с. 21, п. 49). Засудження не може ґрунтуватись виключно чи вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Дорсон проти Нідерландів» (*Doorson v. the Netherlands*) від 26 березня 1996 року, Reports 1996-II, ст. 472, п. 76).

55. Суд уже неодноразово зазначав (див., зокрема, згадане вище рішення у справі «Люді проти Швейцарії», ст. 21, п. 47), що за певних обставин може виникнути потреба послатись на показання, отримані на стадії досудового слідства. Якщо підсудному було надано відповідні й належні можливості заперечити такі показання, чи то при їх наданні, чи на пізнішому етапі, прийняття їх як доказів не суперечитиме саме по собі вимогам пунктів 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції. Але з цього випливає, що якщо засудження виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, допитати яку чи домогтись допиту якої підсудний не мав можливості ані під час досудового слідства, ані під час судового розгляду, права захисту виявляються обмеженими в тій мірі, що є несумісною з гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції (див. рішення у справах «Унтерпертінгер проти Австрії» (*Unterpertinger v. Austria*))

від 24 листопада 1986 року, серія А, № 110, сс. 14–15, пп. 31–33, «Саїді проти Франції» (Saïdi v. France) від 20 вересня 1993 року, серія А, № 261-С, сс. 56–57, пп. 43–44, «Лука проти Італії» (Luca v. Italy), № 33354/96, п. 40, від 27 лютого 2001 року, та згадане вище рішення у справі «Солаков проти «Колишньої Югославської Республіки Македонії», п. 57).

56. Суд зазначає, що у справі, що розглядається, до головного свідка обвинувачення було застосовано заходи безпеки і вона взагалі не з'являлась в національних судах. Суд не вважає за необхідне розглядати аргумент заявника щодо невинуватості застосування до свідка заходів безпеки, оскільки він знав, ким насправді була свідок Щ. Важливим є те, що її показання були вагомими для вирішення справи, оскільки вона була єдиною особою, яка безпосередньо брала участь у купівлі наркотиків у заявника і могла засвідчити, що він продав їй наркотики. Завданням Суду не є заміщення національних судів в оцінці доказів або в наданні конкретного вирішення питання щодо балансу інтересів сторін. Однак Суд зауважує, що заявникові та його захиснику не надали можливості допитати цього свідка на тому чи іншому етапі провадження, навіть як анонімного свідка, і самі національні суди ґрунтували свої висновки у справі на її письмових показаннях, які вона дала на етапі досудового слідства. Крім того, органи влади не заявляли про те, що існувала необхідність забезпечення балансу інтересів різних осіб, яких це стосувалося, і, зокрема, інтересів свідка Щ.

57. Суд не є переконаним в тому, що заявникові надали адекватну і належну можливість заперечити показання, на яких ґрунтувалось його засудження. Отже, мало місце порушення пункту 3(d) статті 6 Конвенції.

Справа «Жуковський проти України», заява № 31240/03, рішення від 3 березня 2011 року

30. Заявник скаржився за пунктами 1, 2 і підпунктами «b» та «d» пункту 3 статті 6 Конвенції про несправедливість провадження та ненадання йому можливості допитати свідків у його справі або вимагати, щоб їх допитали. Суд вважає, що з положень статті 6, на які послався заявник, за його скаргами відповідними положеннями є пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6.

...

34. Заявник вважав, що українські та російські органи влади діяли з обвинувальним ухилом, прагнучи визнати його винним. Він зазначив, що прокурор був присутній при допиті свідків у Російській Федерації, а його представника там не було. Він також не погодився з оцінкою сукупності доказів у його справі національними судами.

35. Уряд зауважив, що захисник заявника подав клопотання про допит свідків, які проживають в іншій країні, отже, він повинен був знати процесуальні права, які надаються стороні захисту в рамках двох відповідних міжнародних договорів - Мінської Конвенції та Європейської Конвенції. Проте з тверджень заявника або з наявних матеріалів не випливає, що захисник заявника будь-коли подавав клопотання про участь у допиті свідків відповідно до статті 48 Кримінально-процесуального кодексу України. Крім того, якби його клопотання було задоволено, захисник міг би взяти участь у допиті самостійно або доручити місцевому адвокату в Росії взяти участь у допиті свідків від його імені. Уряд стверджував, що суд першої інстанції не міг втручатись у це питання, влаштовуючи таку участь з власної ініціативи. Отже, Уряд вважав, що заявник не скористався засобом юридичного захисту, передбаченим міжнародними конвенціями про правову допомогу в кримінальних справах: зокрема, він не подав клопотання з проханням дозволити його захиснику взяти участь у процесі виконання судових доручень при допиті свідків, які проживають за межами України.

36. Крім того, Уряд стверджував, що у клопотанні про допит свідків, які проживають у Російській Федерації, захисник заявника послався тільки на загальні причини повторного

допиту свідків під час розгляду кримінальної справи щодо заявника в українському суді. Проте заявник не надав жодного підтвердження того, що його захисник намагався сформулювати будь-які чіткі питання, які треба було поставити свідкам, що проживають у Російській Федерації. Матеріали справи також не містять жодного клопотання захисника або заявника стосовно необхідності поставити свідкам конкретні питання.

37. Уряд вважав, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту, що вимагаються статтею 35 Конвенції, зокрема, він не скористався передбаченою міжнародними конвенціями про правову допомогу в кримінальних справах можливістю взяти участь у процесі виконання судових доручень або зазначити питання, які потрібно було поставити свідкам, що проживають за межами України.

38. Уряд також стверджував, що вирок щодо заявника не ґрунтувався виключно на спірних показаннях свідків, оскільки існували також матеріали справи, які стосувались речових доказів і слідчих дій, проведених у Росії за участю заявника до його виїзду в Україну.

39. Уряд зазначив, що в цій справі не можна говорити про те, що заявнику не дозволили брати участь у допиті свідків у Російській Федерації, оскільки заявник або його захисник не подавали клопотань про таку участь.

2. Оцінка Суду

(а) Застосовні принципи

40. Суд повторює, що питання щодо допустимості доказів у справі - це, насамперед, предмет регулювання національного законодавства і, як правило, саме національні суди мають давати оцінку наявним у справі доказам. Завдання Суду згідно з Конвенцією полягає не у вирішенні того, чи було належним чином прийнято показання свідків як докази, а у встановленні того, чи провадження в цілому, і, зокрема, спосіб отримання доказів, було справедливим (див. серед інших джерел рішення від 23 квітня 1997 р. у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» (*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*), Reports 1997-III, с. 711, п. 50, та рішення від 26 березня 1996 р. у справі «Доорсон проти Нідерландів» (*Doorson v. the Netherlands*), Reports 1996-II, с. 470, п. 67). Усі докази повинні зазвичай надаватися у відкритому судовому засіданні в присутності підсудного з метою забезпечення змагальних дебатів.

41. У цьому принципі є винятки, але вони не повинні порушувати право на захист. За загальним правилом пункт 1 і підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати показання свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше (див. згадане вище рішення у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» (*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*), с. 711, п. 51, та рішення від 15 червня 1992 р. у справі «Люді проти Швейцарії» (*Ludi v. Switzerland*), Series A, № 238, с. 21, п. 49). Вирок не може ґрунтуватись виключно або вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити (див. рішення від 27 січня 2009 р. у справі «А. Л. проти Фінляндії» (*A. L. v. Finland*), заява № 23220/04, п. 37).

42. Як вже зазначав у багатьох випадках Суд (див., серед інших джерел, наведене рішення у справі «Люді проти Швейцарії» (*Ludi v. Switzerland*) с. 21, п. 47), за певних обставин може виявитись необхідним послатися на показання, надані під час досудового слідства. Якщо підсудному було забезпечено відповідну та належну можливість заперечити показання або під час їхнього надання, або пізніше, їхнє прийняття в якості доказу само по собі не суперечить пункту 1 і підпункту «d» пункту 3 статті 6. Проте висновок щодо цього є таким: у разі, якщо вирок ґрунтується виключно або вирішальною мірою на показаннях особи, яку обвинувачений не мав можливості допитати або вимагати, щоб її допитали під час досудового слідства судового розгляду, права сторони захисту обмежуються такою мірою, яка є

несумісною з гарантіями, передбаченими статтею 6 (див. рішення від 20 вересня 1993 р. у справі «Саїді проти Франції» (Saïdi v. France), Series A, № 261 -C, с. 56-57, пп. 43-44; рішення від 27 лютого 2001 р. у справі «Лука проти Італії» (Luca v. Italy), заява № 33354/96, п. 40, та рішення у справі «Солаков проти "Колишньої Югославської Республіки Македонії» (Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia), заява № 47023/99, п. 57, ECHR 2001-X).

43. Суд також повторює, що національні органи влади повинні докласти «усіх розумних зусиль» для забезпечення явки свідка для безпосереднього допиту в суді першої інстанції. Що стосується показань свідків, яких, як виявилось, не було можливості допитати у присутності підсудного або його захисника, Суд наголошує на тому, що «пункт 1 статті 6 у поєднанні з пунктом 3 вимагає від Договірних Сторін вжити позитивних заходів, зокрема, для того, щоб дати обвинуваченому змогу допитати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали. Такі заходи є складовою сумлінності, з якою повинні діяти Договірні Сторони для того, щоб забезпечувати ефективне здійснення прав, які гарантуються статтею 6» (див. рішення у справі «Садак та інші проти Туреччини» (Sadak and Others v. Turkey), заяви № 29900/96, 29901/96, 29902/96 та 29903/96, п. 67, ECHR 2001-VIII; рішення від 4 грудня 2008 р. у справі «Трофімов проти Росії» (Trofimov v. Russia), заява № 1111/02, п. 33, та рішення від 5 лютого 2009 р. у справі «Макеєв проти Росії» (Makeyev v. Russia), заява № 13769/04, п. 36). Крім того, у випадку існування конкретної географічної перепони Суд також повинен вивчити, чи вжила держава-відповідач заходи, які достатньою мірою компенсували обмеження прав заявника (див., *mutatis mutandis*, рішення від 2 листопада 2010 р. у справі «Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia) [ВП], №21272/03, п. 10).

(b) Застосування вищезазначених принципів до фактів у справі

44. Суд зазначає, що важливість повторного заслуховування свідків у цій справі визнавалася національними судами у багатьох випадках і не заперечувалася в цьому Суді. Питання, яке стоїть перед цим Судом, полягає в тому, чи відповідали вимогам пункту 1 і підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції заходи, вжиті національними органами в цій справі для отримання показань свідків.

45. Суд зазначає, що національні органи вивчали різні способи отримання показань та обрали допит свідків у Російській Федерації за допомогою механізму міжнародної правової допомоги. Таке рішення, щодо якого не заперечувала сторона захисту, можна вважати розумним. Проте за обставин справи воно призвело до ситуації, за якої заявника засудили за особливо тяжкий злочин здебільшого на основі показань свідків, жоден з яких не був присутній під час судового розгляду кримінальної справи в Україні. Національні суди не заслуховували безпосередньо показань цих свідків, а у заявника не було можливості для їх перехресного допиту. Суд не переконаний у тому, що матеріали досудового слідства, в якому частково брав участь заявник, а також відеозаписи допитів могли компенсувати таку повну відсутність можливості для судів і для заявника безпосередньо допитати свідків. Окрім того, будучи обізнаним про труднощі у забезпеченні права заявника допитати свідків у цій справі, Суд вважає, що доступні сучасні технології могли б забезпечити більш інтерактивний спосіб допиту свідків з-за кордону, наприклад, з допомогою відеозв'язку.

46. Суд також зазначає, що, хоча заявник і його захисник не вжили жодних доступних їм кроків для того, щоб бути більш активно залученими у допити (це вони не заперечували), та не пояснили причини, чому вони так бездіяли, національні органи, зі свого боку, повинні були хоча б повідомити їх заздалегідь про дату та місце проведення допитів і про сформульовані ними питання. Така інформація могла б надати заявнику та його захиснику розумну можливість подати клопотання щодо з'ясування деяких питань або доповнення окремих питань, які б їм видавалися важливими. У світлі цих висновків Суд відхиляє заперечення Уряду щодо прийнятності цієї частини заяви.

47. Цих міркувань достатньо для висновку Суду про те, що право заявника на допит свідків було необґрунтовано обмежено, тоді як вирок щодо нього вирішальною мірою було обґрунтовано показаннями зазначених свідків.

Відповідно було порушення пункту 1 і підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Справа «Боєць проти України», заява № 20963/08, рішення від 30 січня 2018 року

65. Заявниця скаржилася на те, що її права, гарантовані пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції були порушені під час першого кримінального провадження щодо неї. Положення, на які вона посилалася, передбачають: ...

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

А. Скарга заявниці щодо відсутності в неї можливості допитати М.

66. Заявниця скаржилася на те, що у неї не було можливості допитати М., яка мала у провадженні процесуальний статус потерпілої.

1. Прийнятність

67. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

(i) Заявниця

68. Заявниця скаржилася на те, що в неї не було можливості допитати М. ні під час досудового слідства, ні у будь-який момент протягом судового розгляду її справи.

69. Вона стверджувала, що показання цього свідка, надані під час досудового слідства, які були визнані судом першої інстанції допустимим доказом, відіграли вирішальну роль у її засудженні. При цьому заявниця стверджувала, що у національних судів не було підстав віддавати перевагу версії подій, викладеній М., ніж версії заявниці, при тому, що свідок не з'явився у жодне судове засідання.

70. Заявниця також стверджувала, що органами влади не було докладено достатніх зусиль для встановлення місцезнаходження М. Вона зазначила, зокрема, що надала суду інформацію, отриману з райвійськкомату, згідно з якою син М., очевидно, продовжував проживати за тією ж самою адресою (див. пункт 32). Проте заявниця стверджувала, що цю інформацію не було перевірено.

(ii) Уряд

71. Уряд стверджував, що національними органами влади було зроблено все, що можна було обґрунтовано очікувати від них, для встановлення місцезнаходження М. та забезпечення її присутності в суді. Проте їхні зусилля не були вдалими.

72. Враховуючи сукупність доказів проти заявниці, у тому числі її власне зізнання, зроблене у присутності обраного нею адвоката (хоча зрештою вона вирішила відмовитися від нього), Уряд стверджував, що не було підстав ставити під сумнів показання М., надані під час досудового слідства.

73. У підсумку Уряд вважав, що неявка цього свідка у судове засідання не підірвала справедливості судового розгляду справи заявниці.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи

74. Суд нагадує, що гарантії підпункту «d» пункту 3 статті 6 є конкретними аспектами права на справедливий судовий розгляд, встановленого пунктом 1 цього положення, які повинні враховуватись при будь-якій оцінці справедливості провадження. Відповідно до практики Суду використання в якості доказів показань, відібраних на стадіях розслідування правоохоронними органами та судового слідства, саме по собі не є несумісним зі згаданими положеннями за умови, що дотримано право на захист (див. рішення у справі «Саїді проти Франції» («...»), від 20 вересня 1993 року, пункт 43, Серії А № 261-С). У цілому ці правила вимагають надання обвинуваченому адекватної та належної можливості поставити під сумнів показання свідка обвинувачення та допитати його, як під час надання ним показань, так і на подальших стадіях провадження (див. рішення у справі «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» [ВП] (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC]), заяви № 26766/05 та № 22228/06, пункт 118, ЄСПЛ 2011).

75. У згаданій справі «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom) (пункти 119-147) Великою палатою було роз'яснено принципи, які мають застосовуватись у випадку неявки свідка у відкрите судове засідання. Ці принципи можна узагальнити таким чином (див. також рішення у справах «Хорнкасл та інші проти Сполученого Королівства» (Horncastle and Others v. the United Kingdom), заява № 4184/10, пункти 131-135, від 16 грудня 2014 року, та «Сетон проти Сполученого Королівства» (Seton v. the United Kingdom), заява № 55287/10, пункт 58, від 31 березня 2016 року):

(i) у першу чергу Суд повинен розглянути попереднє питання щодо наявності поважної причини для оголошення показань свідка за його відсутності, враховуючи, що за загальним правилом свідки повинні надавати показання в судовому засіданні і для забезпечення їхньої явки мають бути докладені всі розумні зусилля;

(ii) типовими причинами неявки, як у згаданій справі «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom), є смерть свідка чи побоювання помсти. Проте існують інші законні підстави неявки свідка в судове засідання;

(iii) якщо свідка не було допитано на будь-якій попередній стадії провадження, оголошення показань свідка замість надання їх безпосередньо у судовому засіданні має бути крайнім заходом;

(iv) визнання допустимим доказом показань відсутніх свідків призводить до потенційно невігідних умов для обвинуваченого, який, у принципі, під час судового розгляду кримінальної справи повинен мати ефективну можливість оскаржити доказ проти нього. Зокрема, він повинен мати можливість перевірити точність і достовірність показань свідків шляхом їх допиту в усній формі у його присутності або під час надання показань свідком, або на певній пізнішій стадії провадження;

(v) відповідно до правила «єдиного або вирішального доказу», якщо визнання вини обвинуваченого виключно або переважно ґрунтується на показаннях свідків, яких обвинувачений не може допитати на будь-якій стадії провадження, його права на захист обмежуються неправомірно;

(vi) у цьому контексті слово «вирішальний» слід розуміти вузько як таке, що вказує на доказ такої значущості або важливості, який, вірогідно, може стати вирішальним для результату розгляду справи. Якщо неперевірені показання свідка підтверджуються іншими доказами, вирішення питання, чи є вони вирішальними буде залежати від сили

підтверджуючих доказів: чим більш вагомими будуть інші обвинувальні докази, тим менше вірогідність визнання показань відсутнього свідка вирішальними;

(vii) проте, оскільки пункт 3 статті 6 Конвенції слід тлумачити у контексті загальної оцінки справедливості провадження, правило єдиного або вирішального доказу не повинно застосовуватися жорстко;

(viii) зокрема у випадку, коли показання зі слів іншої особи є єдиним або вирішальним доказом проти обвинуваченого, визнання його допустимим доказом не призводить автоматично до порушення пункту 1 статті 6. При цьому, якщо засудження ґрунтувалося на єдиному або вирішальному показанні відсутнього свідка, Суд має піддати провадження найретельнішому аналізу. З огляду на загрози, пов'язані з визнанням таких показань допустимим доказом, він буде дуже важливим складником для встановлення балансу та вимагатиме достатніх урівноважуючих факторів, у тому числі існування вагомих процесуальних гарантій. У кожній справі питання полягає в наявності достатніх урівноважуючих факторів, у тому числі заходів, здатних забезпечити справедливу та належну оцінку достовірності такого доказу. Це дозволить обґрунтування засудження на підставі такого доказу лише за умови, що він є достатньо достовірним з урахуванням його важливості для справи.

76. Зазначені принципи отримали додаткове роз'яснення в рішенні у справі «Шачашвілі проти Німеччини» [ВП] (*Schatschaschwili v. Germany* [GC]) (заява № 9154/10, пункти 110-131, ЄСПЛ 2015), в якому Великою палатою було підтверджено, що відсутність поважних причин неявики свідка не може сама по собі бути вирішальним доказом несправедливості судового розгляду, хоча це залишається дуже важливим фактором, який слід брати до уваги під час оцінки справедливості судового розгляду в цілому та який може стати підставою для констатації порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6. Крім того, враховуючи, що він має встановити, чи було провадження справедливим у цілому, Суд повинен розглядати наявність достатніх урівноважуючих факторів не лише у справах, в яких показання відсутнього свідка були єдиною та вирішальною підставою для засудження заявника, а також у справах, в яких йому не вдалося встановити, чи були відповідні показання єдиними чи вирішальними, але Суд все одно був задоволений, що вони були достатньо вагомими, і визнання їх допустимим доказом могло створити перешкоди для сторони захисту. Обсяг урівноважуючих факторів, необхідних для того, щоб судовий розгляд вважався справедливим, буде залежати від вагомості показань відсутнього свідка. Чим важливішими є ці показання, тим вагомішими мають бути врівноважуючі фактори для того, щоб провадження в цілому могло вважатися справедливим (див. також згадане рішення у справі «Сетон проти Сполученого Королівства» (*Seton v. the United Kingdom*), пункт 59).

(ii) Застосування згаданих принципів до обставин цієї справи

77. Суд перш за все зазначає, що М., яка у кримінальному провадженні щодо заявниці мала статус потерпілої та на чий показання, надані в ході досудового слідства, робились посилання під час судового розгляду (див. пункт 35), має вважатись «свідком» для цілей підпункту «d» пункту 3 статті 6 (див. рішення у справі «Володимир Романов проти Росії» (*Vladimir Romanov v. Russia*), заява № 41461/02, пункт 97, від 24 липня 2008 року).

(a) Чи існувала поважна причина неявики М. у судові засідання

78. Суд зазначає, що причиною відсутності М. у судовому засіданні у справі заявниці було те, що її місцезнаходження не вдалося встановити (див. пункт 34).

79. Суд у своїй практиці доходив висновку, що той факт, що національним судам не вдалося встановити місцезнаходження свідка, або той факт, що свідок перебував за межами держави, на території якої здійснювалося провадження, самі по собі не є достатніми, щоб відповідати вимогам підпункту «d» пункту 3 статті 6, які вимагають, щоб Договірні Сторони

вживали позитивних заходів для надання обвинуваченому можливості допитати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали. Такі заходи є складовою сумлінності, яку мають виявити Договірні Сторони для того, щоб забезпечити ефективне здійснення прав, гарантованих статтею 6. В іншому випадку відсутність свідка ставиться в провину національним органам влади (див. згадане рішення у справі «Шачашвілі проти Німеччини» [ВП] (Schatschaschwili v. Germany [GC]), пункт 120, з подальшими посиланнями, та рішення у справі «Бен Мумен проти Італії» (Ben Moumen v. Italy), заява № 3977/13, пункт 44, від 23 червня 2016 року).

80. Згідно з подальшим висновком Суду його завдання не полягає у складанні переліку конкретних заходів, яких повинні були вжити національні суди з метою докладання всіх розумних зусиль для забезпечення явки свідка, місцезнаходження якого їм зрештою не вдалося встановити. Проте зрозуміло, що вони повинні були провести активні пошуки свідка за допомогою національних органів влади, зокрема міліції, та повинні були, як правило, скористатися міжнародною правовою допомогою, якщо свідок проживав за кордоном, і такі механізми були доступними (див. згадане рішення у справі «Шачашвілі проти Німеччини» [ВП] (Schatschaschwili v. Germany [GC]), пункт 121, з подальшими посиланнями).

81. Необхідність докладання всіх розумних зусиль з боку органів влади з метою забезпечення явки свідка у судове засідання також передбачає особливу ретельність з боку національних судів під час розгляду причин неможливості явки свідка у судове засідання, враховуючи конкретну ситуацію кожного свідка (див. згадані рішення у справах «Шачашвілі проти Німеччини» [ВП] (Schatschaschwili v. Germany [GC]), пункт 121, та «Бен Мумен проти Італії» (Ben Moumen v. Italy), пункт 48, обидва з подальшими посиланнями).

82. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що національними органами влади все ж таки було вжито певних заходів із метою встановлення місцезнаходження М., зокрема за допомогою міліції. Проте вбачається, що вони обмежилися інформацією про те, що М. продала свій будинок невстановленим особам у невстановлену дату в 2004 році, що місце її проживання більше не було зареєстроване на території області, та що вона, очевидно, виїхала до Росії (див. пункти 30 та 34). Немає пояснення, чому працівниками міліції не було встановлено подальші фактичні обставини, зокрема, щодо продажу М. свого будинку, або не було допитано нового власника із цього приводу. Слід зазначити, що заявниця надала органам влади деякі документальні докази того, що син М. і надалі був зареєстрований за останньою відомою адресою проживання його матері найпізніше у травні 2005 року, тобто більше, ніж через рік після того, як слідством востаннє було задокументовано зустріч з М. (див. пункти 24 та 32). Проте ця інформація ніколи не розглядалася та не перевірялася. Також органи влади не намагалися перевірити, чи дійсно М. виїхала до Росії, та, якщо так, встановити її місцезнаходження там за допомогою органів влади Росії (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Бен Мумен проти Італії» (Ben Moumen v. Italy), пункти 49-51, в якому Суд зазначив, що органи влади Італії не навели причин неможливості звернення за міжнародною правовою допомогою, щоб зв'язатися зі свідком, який, можливо, виїхав до Марокко, та дійшов висновку, що відсутність відомої адреси свідка не становила непереборної перешкоди, яка звільняла судову систему Італії від її обов'язку зробити спробу зв'язатися зі свідком через своїх колег у Марокко).

83. Отже, Суд не може дійти висновку, що органи влади України доклали всіх розумних зусиль для забезпечення явки М.

84. Проте як зазначено у пункті 76, хоча це залишається дуже важливим фактором, який слід брати до уваги при оцінці справедливості судового розгляду в цілому, відсутність поважної причини неявки М. сама по собі не може бути безумовним доказом несправедливості судового розгляду. Відповідно далі Суд розгляне, чи були її показання єдиною та вирішальною підставою засудження заявниці, та чи існували процесуальні гарантії,

спроможні врівноважити труднощі, з якими стикнулася сторона захисту (див. згадане рішення у справі «Бен Мумен проти Італії» (Ben Moumen v. Italy), пункт 52).

(β) Чи були показання відсутнього свідка М., єдиною та вирішальною підставою засудження заявниці

85. Суд доходить висновку, що національні суди не вважали показання свідка М. єдиним (тобто одним) доказом проти заявниці. Вони також не вважали її показання «вирішальним» доказом згідно з визначенням, наданим Судом у його згаданому рішенні у справі «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom) (див. пункт 131), тобто таким, що був настільки значущим, що, вірогідно, був вирішальним для результату розгляду справи. Таким чином, у вирокі містилось посилення на показання М. разом з іншими документальними та речовими доказами (див. пункт 35).

86. Здійснюючи власну оцінку вагомості показань свідка у світлі висновків національних судів, Суд має враховувати вагомість додаткових наявних обвинувальних доказів (див. згадане рішення у справі «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» [ВП] (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC]), пункт 131). Він зауважує, що у розпорядженні Київського районного суду були наступні додаткові докази щодо правопорушення: протокол огляду та виїмки від 07 лютого 2004 року; показання понятих, присутніх під час проведення слідчої дії; та висновок експерта, яким підтверджувалася наявність на вилученій банкноті номіналом 100 дол. США та на руках заявниці слідів однієї та тієї ж самої люмінесцентної рідини. Крім того, суд першої інстанції послався на показання самої заявниці, надані нею під час досудового слідства, незважаючи на те, що пізніше вона від них відмовилася (див. пункт 35).

87. Суд не може не зазначити, що всі ці докази без показань М. не були вирішальними для обвинувачень заявниці у шахрайстві та підбурюванні до спроби давання хабара.

88. Отже, Суд вважає, що показання відсутнього свідка М. були «вирішальними», тобто визначальними для засудження заявниці.

(γ) Чи існували достатні врівноважуючі фактори, здатні компенсувати недоліки, з якими зіткнулася сторона захисту

89. Також відповідно до третього етапу аналізу, викладеного в рішенні у справі «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom), Суд повинен встановити, чи існували достатні врівноважуючі фактори, здатні компенсувати недоліки, з якими зіткнулася сторона захисту у зв'язку з визнанням допустимим доказом вирішальних показань відсутнього свідка (див. згадані рішення у справах «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» [ВП] (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC]), пункт 147, та «Шачашвілі проти Німеччини» [ВП] (Schatschaschwili v. Germany [GC]), пункти 125-131).

90. Факт обережного ставлення національних судів до неперевіраних показань відсутнього свідка був розцінений Судом як важлива гарантія. Суди повинні були довести, що їм було відомо про те, що показання відсутнього свідка були менш вагомими. Суд врахував у цьому контексті, чи надали національні суди детальне мотивування, чому, дослідивши інші наявні докази, вони вважали ці показання достовірними. Додатковою гарантією може бути демонстрація у судовому засіданні відеозапису допиту відсутнього свідка на стадії слідства з метою надання суду, сторонам обвинувачення та захисту можливості спостерігати за поведінкою свідка під час допиту та скласти власне уявлення щодо достовірності його або її показань. Крім того, оцінюючи наявні врівноважуючі фактори, Суд розглядає: (а) чи був у судовому засіданні доказ, який підтверджував неперевірені показання свідка; (б) чи була надана заявниці або її захиснику можливість допитати свідка на стадії слідства; (с) чи надавалася стороні захисту можливість допитати свідка у непрямій формі, наприклад, у

письмовій, під час судового засідання; та (d) чи надавалася обвинуваченій можливість викласти власну версію подій та поставити під сумнів достовірність показань відсутнього свідка (див. згадане рішення у справі «Шчашвілі проти Німеччини» [ВП] (Schatschaschwili v. Germany [GC]), пункти 126-131, з подальшими посиланнями).

91. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що суд першої інстанції, судді якого ніколи особисто не бачили М., беззастережно надали перевагу її версії подій (див., а contrario, згадане рішення у справі «Бен Мумен проти Італії» (Ben Moumen v. Italy), пункт 58). Зокрема, Суд зауважує, що хоча М. зазначила, що в минулому вона вже зверталася до заявниці, вона нічого не повідомила про цей випадок у своїй заяві до міліції та у своїх подальших показаннях слідчому (див., зокрема, пункт 7). Ця обставина могла бути суттєвою для оцінки достовірності версії М. Проте суди не прокоментували її.

92. Насамкінець Суд зазначає, що заявниця була позбавлена можливості допитати М. як під час судового розгляду, так і протягом досудового слідства. Також вона не мала можливості поставити М. запитання у письмовій формі. Крім того, національні суди не приділили уваги тому факту, що М. не було заслухано судом або прокуратурою на жодній стадії провадження. Якби щонайменше був відеозапис її допиту, це дозволило б суду, сторонам обвинувачення та захисту в судовому засіданні спостерігати за поведінкою свідка під час допиту та скласти власне уявлення щодо достовірності його або її показань (див. пункт 90).

93. Загалом вбачається, що наявні фактори, здатні компенсувати недоліки, з якими зіткнулася сторона захисту внаслідок визнання показання М. допустимим доказом проти заявниці, є недостатніми.

(δ) Висновок

94. Зазначені міркування, а саме, нездатність органів влади України докласти всіх розумних зусиль для забезпечення явки М., важливість її показань для засудження заявниці та відсутність достатніх урівноважуючих заходів, які дозволили б провести справедливу та належну оцінку достовірності неперевіраних показань, змушують Суд дійти висновку, що відсутність у заявниці на будь-якій стадії провадження можливості допитати М. або вимагати, щоб її допитали, зробила судовий розгляд у цілому несправедливим.

95. Відповідно було порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Гарантії статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

Справа «Луценко проти України», заява № 6492/11, рішення від 3 липня 2012 року

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

49. Заявник скаржився за підпунктами «b» та «c» пункту 1 статті 5 Конвенції на те, що його затримання та тримання під вартою були свавільними та незаконними, повторюючи обґрунтування, викладене в його апеляції на постанову від 27 грудня 2010 року щодо взяття його під варту (див. пункт 33 вище). Заявник скаржився за пунктом 2 статті 5 Конвенції на те, що його не було негайно проінформовано про підстави його затримання. Далі заявник скаржився за пунктом 3 статті 5 Конвенції на те, що рішення про взяття його під варту було необґрунтованим і що його було покарано за те, що він користувався своїми конституційними правами не свідчити проти себе, вважатися невинуватим, доки вину не буде доведено, та вільно висловлювати свої погляди. Крім того, заявник скаржився на те, що йому не було

надано всі матеріали кримінальної справи, які використовувались для обґрунтування подання про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, та що апеляційний суд не взяв до уваги його доводи на користь звільнення. Насамкінець заявник скаржився за пунктами 1, 2 та підпунктами «а» та «б» пункту 3 статті 6 Конвенції на те, що він та його захисник не були завчасно повідомлені про предмет судового засідання щодо обрання йому запобіжного заходу та що йому не було надано достатньо часу та можливостей для підготовки свого захисту.

[...]

62. Суд наголошує, що стаття 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність, яке є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції. Кожен має право на захист цього права, що означає не бути позбавленим свободи або мати гарантії від продовження позбавлення свободи, крім випадків, коли таке позбавлення відбувалось за умов, встановлених у пункті 1 статті 5 Конвенції. Цей перелік винятків, встановлений у вищезазначеному положенні, є вичерпним і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме - гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (див. рішення від 14 жовтня 2010 року у справі «Хайредінов проти України» (*Khaytedinov v. Ukraine*), № 38717/04, пункт 26, з подальшими посиланнями). Будь-яке свавільне тримання під вартою не може відповідати пункту 1 статті 5 Конвенції. У цьому контексті термін «свавільність» розуміється ширше, ніж лише невідповідність національному законодавству. Як наслідок, законне позбавлення свободи за національним законодавством усе одно може бути свавільним і, таким чином, може порушувати Конвенцію, зокрема, коли з боку державних органів мала місце недобросовісність або введення в оману (див. рішення від 9 липня 2009 року у справі «Моорен проти Німеччини» (*Mooren v. Germany*) [ВП], заява № 11364/03, пункти 72,77 та 78, з подальшими посиланнями), або коли таке позбавлення свободи не було необхідним за конкретних обставин (див. рішення від 27 лютого 2007 року у справі «Нештак проти Словаччини» (*Nesta v. Slovakia*), заява № 65559/01, пункт 74).

63. Повертаючись до фактів справи, яка розглядається, Суд зазначає, що заявника було затримано в рамках другої кримінальної справи та доставлено до суду наступного дня. Проте, суд не розглядав питання законності затримання заявника і, як стверджував - фактично, наполягав - Уряд, не мав наміру цього робити. Відповідні факти також підтверджують, що органи прокуратури доставили заявника до суду лише для розгляду їх подання щодо взяття заявника під варту в рамках першої кримінальної справи та фактично заперечували проти будь-якого розгляду законності затримання заявника під час судового засідання 27 грудня 2010 року. Така поведінка національних органів свідчить про те, що метою затримання заявника було не допровадження його до компетентного судового органу в рамках тієї ж кримінальної справи, а забезпечення його присутності під час розгляду подання про зміну запобіжного заходу на взяття під варту в іншому кримінальному провадженні.

64. Крім того, затримання заявника не видається «необхідним запобігти вчиненню ... правопорушення чи ... втечі після його вчинення». Дійсно, постанова про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту серед підстав для її постановлення передбачала запобігання його ухиленню від участі в розслідуванні та продовженню його злочинної діяльності, проте державні органи не пояснили, як саме заявник, якого обвинувачували у зловживанні службовим становищем, міг продовжувати цей вид діяльності майже через рік після того, як він був звільнений з посади Міністра внутрішніх справ України. Щодо необхідності забезпечення участі заявника в подальших слідчих діях Уряд стверджував, що відновлення досудового слідства було необхідне для об'єднання двох кримінальних справ щодо заявника (див. пункт 25 вище). Проте Уряд не стверджував того, що будь-які слідчі дії в рамках першої кримінальної справи були необхідними або фактично були проведені. Що стосується ризику втечі, то заявник був під підпискою про невиїзд, яку він надав тому ж самому слідчому В., який затримав його та який начебто не мав жодних попередніх скарг щодо дотримання заявником вказаної підписки.

65. Отже, Суд доходить висновку, що затримання заявника було здійснене з іншою метою, ніж та, що передбачена пунктом 1 статті 5 Конвенції і, таким чином, було свавільним та таким, що суперечило цьому положенню. Отже, мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції щодо цього.

ii. Подальше тримання заявника під вартою

66. Встановивши, що затримання заявника суперечило пункту 1 статті 5 Конвенції, Суд далі розглядатиме відповідність подальшого досудового тримання заявника під вартою вимогам цього положення. У зв'язку з цим Суд повторює, що тримання під вартою відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції має задовольняти вимогу пропорційності (див. рішення від 18 березня 2008 року у справі «Ладент проти Польщі» (*Ladent v. Poland*), заява № 11036/03, пункт 55). Наприклад, у рішенні від 4 травня 2006 року у справі «Амбрушкєвич проти Польщі» (*Ambroszkiewicz v. Poland*, заява № 38797/03, пункти 29-32) Суд розглядав питання, чи було взяття заявника під варту конче необхідним для забезпечення його присутності в суді, та чи могли інші, менш суворі заходи, бути достатніми для досягнення цієї цілі.

67. У справі, яка розглядається, рішення національних судів щодо взяття заявника під варту ґрунтувалось на підставах, які, на думку Суду, є самі по собі сумнівними. У зв'язку з цим Суд зазначає, що основними підставами, наведеними органами прокуратури для позбавлення заявника свободи, були: незадоволення слідчого поведінкою заявника під час його ознайомлення з матеріалами справи, інтерв'ю заявника засобом масової інформації, його небажання давати показання та визнавати свою вину, а також обвинувачення у вчиненні тяжких злочинів.

68. Що стосується способу, у який заявник ознайомлювався з матеріалами справи, який потенційно міг би вплинути на тривалість провадження, Суд, перш за все, нагадує про свою усталену практику, яка визначає поведінку сторін судового провадження як один із ключових факторів в оцінці розумності тривалості такого провадження (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Фрідлендер проти Франції» (*Frydlender v. France*) [ВП], заява № 30979/96, пункт 43, ECHR 2000-VII). Зокрема, якщо заявник скаржитися на надмірну тривалість провадження, Суд зазвичай не враховує період, під час якого відповідальність за затримку може бути покладено на заявника (див., наприклад, рішення у справах «Смірнова проти Росії» (*Smirnova v. Russia*), заяви №№ 46133/99 та 48183/99, пункт 81, ECHR 2003-IX (витяги); та «Релігійна громада Свідків Єгови в м. Москві проти Росії» (*Jehovah's Witnesses of Moscow v. Russia*), заява № 302/02, пункт 198, від 10 червня 2010 року). З іншого боку, будь-яка така затримка може вплинути на інтереси інших сторін і державні органи повинні мати засоби для дисциплінування винних осіб. Проте, Суд не впевнений, що позбавлення свободи в такій ситуації є адекватним вирішенням проблеми затримки в ознайомленні з матеріалами справи. Крім того, обставини справи, яка розглядається, вказують на те, що слідчий вирішив застосувати такий суворий захід щодо заявника після лише десяти днів ознайомлення з матеріалами справи.

69. Далі Суд зазначає, що твердження заявника на національному рівні та повторені в цьому Суді, а саме про те, що ця підстава для взяття його під варту суперечила положенням національного законодавства, яке передбачало, зокрема, що ознайомлення з матеріалами справи є правом обвинуваченого, а не його обов'язком, і що обвинуваченого не можна обмежувати в часі, необхідному йому для ознайомлення з матеріалами справи (статті 142 та 218³ Кримінально-процесуального кодексу України, див. пункт 42 вище). Проте, національні суди не розглядали ці твердження та не оцінювали якою мірою спосіб, у який слідчий пред'явив заявнику матеріали справи, відповідав вимогам вищезазначеної статті 218⁴ Кодексу.

³ Редакцію пункту було змінено 1 серпня 2012 року: замість «248» зазначено «218».

⁴ так само.

70. Наступною підставою для взяття заявника під варту був стверджуваний тиск на свідків через надання заявником інтерв'ю засобам масової інформації. Уряд стверджував, що захист свідків був найважливішим фактором при обранні заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Проте Суд зазначає, що ані національні органи, ані сам Уряд не пояснили, як саме загрожували свідкам публічні твердження заявника і чому взяття під варту можна вважати адекватною реакцією на такі твердження. Як видається, ця підстава була наведена слідчими органами в більш широкому контексті їхнього незадоволення викладення заявником засобам масової інформації своєї точки зору стосовно порушеної щодо нього кримінальної справи. Суд вважає, що від заявника, який був відомим політичним діячем, можна було очікувати висловлення його точки зору щодо цього, та що це зацікавило як його прихильників, так і його опонентів.

71. Хоча свобода вираження поглядів не є абсолютною та може бути обмежена, будь-які такі обмеження мають бути пропорційними. У зв'язку з цим Суд повторює, що засудження до покарання у вигляді позбавлення волі за правопорушення в інформаційній сфері буде відповідати праву на свободу вираження поглядів, гарантованому статтею 10 Конвенції, лише у виняткових випадках, а саме, якщо буде серйозно порушено інші основоположні права, як, наприклад, в справах щодо виступу, що розпалює ненависть, або підбурювання до насильства (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Махмудов та Агазаде проти Азербайджану» (*Mahmudov and Agazade v. Azerbaijan*), заява № 35877/04, пункт 50, від 18 грудня 2008 року, та «Кумпана та Мазаре проти Румунії» (*Cumpana and Mazare v. Romania*) [ВП], заява № 33348/96, пункт 115, ECHR 2004-XI). Суд вважає, що за обставин справи, яка розглядається, не було підстав позбавляти заявника свободи за користування своїм правом на свободу слова, яке не становило будь-якого порушення.

72. Інші підстави для взяття заявника під варту, а саме відмова від надання показань та визнання своєї вини, за своїм характером суперечать такому важливому елементу концепції справедливого суду як право не свідчити проти себе та презумпції невинуватості. В контексті вибору, чи застосовувати запобіжний захід у вигляді взяття під варту, чи ні, наведення таких підстав видається таким, що викликає особливе занепокоєння, оскільки вони вказують на те, що особу може бути піддано покаранню за користування своїми основними правами на справедливий суд. Суд також стурбований тим фактом, що національні суди погодились з такими підставами під час прийняття постанови про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та залишення її без змін.

73. Насамкінець, прийняття постанови про продовження тримання під вартою без встановлення жодних строків було визнано практикою Суду таким, що суперечить вимогам підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення від 10 лютого 2011 року у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява № 40107/02, пункт 98).

74. У світлі вищевикладеного Суд доходить висновку, що подальше тримання заявника під вартою також становило порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

2. Пункт 2 статті 5 Конвенції

а. Зауваження сторін

75. Заявник скаржився, що в момент затримання його не було повідомлено про підстави затримання та що йому не було дозволено прочитати постанову про порушення кримінальної справи щодо нього. Заявник також наголосив, що він не ставив свій підпис на постанові про порушення кримінальної справи, оскільки вважав, що його затримання не відповідало відповідним процесуальним нормам. Заявник стверджував, що слідчий не повідомив його про

підстави позбавлення його свободи, не дозволив йому подзвонити своєму захиснику та не склав належним чином протокол затримання. За твердженнями заявника, слідчий зробив це умисно для того, щоб він не зміг скористатись своїм правом оскаржити законність його затримання до суду.

76. Уряд стверджував, що 26 грудня 2010 року заявника було затримано о 12:45 і менш ніж за годину йому було вручено копію постанови слідчого від 24 грудня 2010 року про порушення другої кримінальної справи щодо нього. За твердженнями Уряду, заявник відмовився від підписання протоколу вручення копії вищезазначеного документу, що було засвідчено двома понятими. Уряд дійшов висновку, що заявника було повідомлено про підстави його затримання без невинуватеної затримки.

в. Оцінка Суду

77. Суд повторює, що пункт 2 статті 5 Конвенції містить первинну гарантію того, що будь-яка затримана особа повинна знати, чому її позбавляють свободи. Згідно з цим положенням кожна затримана особа має бути повідомлена простою, непрофесійною, зрозумілою для неї мовою про основні юридичні та фактичні підстави її затримання, щоб вона мала можливість, якщо вважатиме за потрібне, звернутися до суду з оскарженням законності затримання (див., серед нещодавніх джерел, рішення від 28 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04, пункт 208). У випадку проведення декількох окремих розслідувань державні органи мають надати відповідній особі хоча б мінімум інформації про кожне з них, якщо матеріали цих розслідувань дають підстави для взяття її під варту (див. рішення від 15 грудня 2009 року у справі «Лева проти Молдови» (Leva v. Moldova), заява № 12444/05, пункт 61).

78. Повертаючись до обставин справи, яка розглядається, Суд зазначає, що сторонами оспорується той факт, чи було заявника повідомлено про офіційні підстави його затримання та в якому обсязі. Проте Уряд не оспорує той факт, що на момент затримання заявника 26 грудня 2010 року його не було повідомлено про існуюче подання ГПУ від 25 грудня 2010 року щодо обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Суд вважає, що саме ця обставина стосувалась взяття заявника під варту і зрештою стала підставою для тримання його під вартою. Фактично заявник дізнався про подання прокурора від 25 грудня під час судового засідання, яке відбулось 27 грудня 2010 року, більше ніж через двадцять годин після його затримання.

79. Вищезазначених міркувань достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку, що державні органи не дотримались свого обов'язку за пунктом 2 статті 5 Конвенції. Отже, було порушення цього положення.

3. Пункт 3 статті 5 Конвенції

[...]

в. Оцінка Суду

і. Перегляд законності затримання заявника

85. Суд повторює, що однією з вимог пункту 3 статті 5 Конвенції є те, що судовий контроль за триманням під вартою має бути автоматичним. Він не може залежати від попереднього клопотання затриманого. Така вимога змінить не лише природу гарантії, передбаченої пунктом 3 статті 5 Конвенції, яка відрізняється від тієї, що передбачена пунктом 4 статті 5 Конвенції, що гарантує право на ініціювання судового провадження щодо перегляду судом законності тримання під вартою. Вона може навіть скасувати підставу гарантії, передбаченої пунктом 3 статті 5 Конвенції, що полягає в захисті особи від свавільного тримання під вартою, шляхом забезпечення того, що постанова про взяття під варту підлягає

незалежному судовому розгляду (див. рішення у справі «Аквіліна проти Мальти» (Aquilina v. Malta) [ВП], заява № 25642/94, пункт 49, ECHR 1999-III).

86. За обставин справи, яка розглядається, слід зазначити, що після затримання заявника його було доставлено до суду. Цей суд, незважаючи на скарги заявника щодо незаконного затримання, не розглядав законність взяття заявника під варту та, як стверджується Урядом, не мав цього робити. Крім того, з матеріалів справи та тверджень Уряду не видається, що державні органи мали будь-який намір забезпечити заявнику автоматичний судовий контроль за його триманням під вартою, як цього вимагає пункт 3 статті 5 Конвенції. На думку Суду, рішення національних судів, на які посилається Уряд (див. пункти 43-45 та 51 вище), не стосуються ситуації заявника. Отже, Суд доходить висновку, що заявника було позбавлено важливої гарантії цього положення Конвенції.

87. У зв'язку з вищевказаними підставами, заперечення Уряду, яке ґрунтувалось на тому доводі, що заявник мав сам звертатись з клопотанням про перегляд законності його затримання, має бути відхилене.

88. Відповідно Суд відхиляє заперечення Уряду та доходить висновку, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

ii. Постанова про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту

89. Суд зазначає, що у справі, яка розглядається, тримання заявника під вартою підпадає під дію підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції. У ситуації, коли розглядається законність тримання під вартою під час досудового та судового провадження, зазвичай вимагається проведення усного слухання. Крім того, судове провадження має бути змагальним і завжди забезпечувати принцип рівності сторін - прокурора та особи, яка тримається під вартою. Це означає, зокрема, що особа, яка тримається під вартою, повинна мати доступ до матеріалів слідства, які є необхідними для оцінки законності тримання цієї особи під вартою. Особа, яка тримається під вартою, повинна мати можливість прокоментувати доводи органів прокуратури (див. рішення від 25 жовтня 2007 року у справі «Лебедев проти Росії» (Lebedev v. Russia), заява № 4493/04, пункт 77, з подальшими посиланнями).

90. За обставин справи, яка розглядається, Суд вже встановив, що заявник та його захисник не були заздалегідь повідомлені про предмет судового засідання (див. пункт 77 вище). Далі Суд зазначив, що суд першої інстанції в своєму рішенні про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту не розглядав належним чином необхідність позбавлення заявника свободи (див. пункти 66-74 вище). Крім того, національний суд не розглядав можливість застосування іншого запобіжного заходу, ніж взяття під варту, хоча захисник заявника звертався з клопотанням про взяття на поруки. Додатково до цих недоліків заявнику було без жодного обґрунтування відмовлено у задоволенні його клопотання про надання достатнього часу для ознайомлення з матеріалами, які були пред'явлені органами прокуратури, та для підготовки свого захисту. Суд не може прийняти аргумент Уряду про те, що заявнику не потрібно було ознайомлюватись з матеріалами, які підтверджували подання прокурора, оскільки він був обізнаний з описаними у вказаному поданні фактами. Саме заявник та його захисник, а не державні органи, мали вирішувати, чи потрібно їм ознайомлюватись з матеріалами, які були пред'явлені на підтвердження затримання заявника. Така поведінка національних органів серйозно вплинула на принцип рівності сторін.

91. Отже, Суд доходить висновку, що судове провадження стосовно зміни обраного заявнику запобіжного заходу не відповідало вимогам пункту 3 статті 5 Конвенції, і що у зв'язку з цим було порушення цього положення.

4. Пункт 4 статті 5 Конвенції

[...]

95. Суд нагадує, що пункт 4 статті 5 Конвенції передбачає право осіб, яких затримано або взято під варту, на перегляд процесуальних і матеріально-правових умов, які з точки зору Конвенції є суттєвими для забезпечення «законності» позбавлення їх свободи. Це означає, що компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, на підставі якої здійснено затримання, та легітимність мети, з якою особу затримано та потім узято під варту (див. рішення у справах «Буткявічюс проти Литви» (*Butkevicius v. Lithuania*), № 48297/99, пункт 43, ECHR 2002-II, та «Соловей і Зозуля проти України» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), заяви №№ 40774/02 та 4048/03, пункт 70, від 27 листопада 2008 року).

96. Вимога процесуальної справедливості за пунктом 4 статті 5 Конвенції не встановлює єдиного незмінного стандарту, що застосовується незалежно від контексту, фактів і обставин. Хоча не завжди є необхідність у тому, щоб процедура за пунктом 4 статті 5 Конвенції супроводжувалась такими самими гарантіями, які вимагаються статтею 6 Конвенції у кримінальному чи цивільному судочинстві, вона повинна мати судовий характер і забезпечувати гарантії, які є належними при цьому виді позбавлення свободи. Отже, судові провадження має бути змагальним і завжди забезпечувати принцип «рівності сторін» (див. рішення у справі «А. та інші проти Сполученого Королівства» (*A. and Others v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 3455/05, пункти 203-204, ECHR 2009-..., з подальшими посиланнями). Принцип рівності сторін не буде забезпечено, якщо стороні захисту відмовлено в доступі до тих документів, які є необхідними для ефективного оскарження законності тримання під вартою, про яке йдеться (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Фодале проти Італії» (*Fodale v. Italy*), заява № 70148/01, пункт 41, ECHR 2006-VII). Також може бути необхідним, аби відповідна особа мала не лише можливість бути особисто заслуханою, але й мати ефективну допомогу свого захисника (див. рішення від 29 лютого 1988 року у справі «Буамар проти Бельгії» (*Boamar v. Belgium*), пункт 60, Series A № 129).

97. У справі, яка розглядається, заявник подав апеляцію на постанову про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, де він виклав численні скарги як щодо справедливості провадження в суді першої інстанції, так і щодо підстав його затримання, наведених органами прокуратури та підтверджених цим судом (див. пункт 33 вище). У своїй ухвалі від 5 січня 2011 року апеляційний суд м. Києва відмовив у задоволенні апеляції заявника без надання належної відповіді на його доводи, які, на думку Суду, здаються доречними та вартими належного розгляду та відповіді по суті. Апеляційний суд також не надав адекватної відповіді на клопотання, підписане народними депутатами та підтримане Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, щодо передачі заявника на особисту поруку. Однак національний суд обмежився повторенням висновків суду першої інстанції та відмовою в задоволенні клопотання заявника як необґрунтованого.

98. Суд також зазначає, що своєю постановою від 21 квітня 2011 року той же апеляційний суд продовжив строк тримання заявника під вартою, хоча заявник вже закінчив ознайомлюватись з матеріалами справи, що було основною підставою, наведеною органами слідства для позбавлення заявника свободи.

99. Вищезазначених міркувань Суду достатньо, щоб дійти висновку, що заявника не було забезпечено належним судовим переглядом законності взяття його під варту.

Відповідно мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

ІІ. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 18 КОНВЕНЦІЇ У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 5

100. У своїх поданнях до Суду заявник скаржився, що судові провадження щодо нього та його затримання були використані державними органами для усунення його від політичного життя та участі в майбутніх парламентських виборах. Заявник не посилався на жодне

положення Конвенції. Суд вважає, що ця скарга має розглядатись за статтею 18 Конвенції, яка передбачає:

«Обмеження, дозволені згідно з [цією] Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені».

А. Зауваження сторін

101. Уряд вважав, що це положення не підлягає застосуванню у справі, яка розглядається, оскільки позбавлення заявника свободи було здійснене виключно в рамках цілей статті 5 Конвенції. Далі Уряд зазначив, що заявник не посилався на статтю 18 Конвенції у своїй заяві до Суду, та що про можливий політичний тиск він стверджував лише один раз у своєму клопотанні про розгляд заяви в першочерговому порядку. Уряд зазначив, що заявник лише в загальному зауважив про ймовірний тиск на нього, і тому це питання не може розглядатись Судом. Далі Уряд повторив, що статус політика не може надавати особі імунітет від кримінального переслідування. Уряд зазначив, що заявника було позбавлено свободи у зв'язку з кримінальним провадженням щодо нього. Злочини, у вчиненні яких заявника обвинувачували, були передбачені відповідними положеннями Кримінального кодексу України. Органи прокуратури проводили слідство у зв'язку з підозрою у вчиненні заявником тяжких злочинів, за результатами якого більше ніж сорок сім томів кримінальної справи, разом з обвинувальним висновком, були направлені органами прокуратури до суду. 23 травня 2011 року суд провів попереднє судове засідання в кримінальній справі щодо заявника. Крім того, поведінка заявника в період його перебування на свободі давала достатні підстави вважати, що він намагався вплинути на хід слідства та перешкоджати встановленню істини у справі. Отже, Уряд вважав, що цілями позбавлення заявника свободи були виключно ті, що передбачені підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

102. Уряд повторив, що факт активної політичної діяльності заявника та його твердження про численні порушення процесуального законодавства, які, як стверджується, були допущені національними органами під час провадження щодо нього та наведені ним у своїй заяві до Суду, не можуть самі по собі свідчити про обмеження його прав, передбачених Конвенцією, для цілей інших, ніж ті, для яких вони встановлені. Уряд зазначив, що окрім вищезазначених фактів у цій справі немає жодних доказів того, що підставою для взяття заявника під варту була його діяльність в якості політичного діяча та члена партії, яка перебуває в опозиції до уряду, а не існуюча підозра у вчиненні ним злочину. Таким чином, Уряд вважав цю скаргу необґрунтованою у зв'язку з відсутністю доказів того, що під час прийняття рішення про позбавлення заявника свободи національні органи керувались політичними мотивами.

103. Заявник стверджував, що останні двадцять років він був професійним політиком. Він вважався одним із двох найбільш відомих опозиційних лідерів. Пред'явлені йому обвинувачення стосувались його політичної діяльності на посаді Міністра внутрішніх справ України та не вказували на отримання ним будь-якої особистої вигоди за результатами його дій. Заявник зазначив, що засоби масової інформації були переповнені зображеннями, де він тримається за ґрати, що було зроблено для того, щоб вселити суспільству думку, що він небезпечний злочинець. Заявник також посилався на переслідування опозиції тими, хто перебуває при владі, про що було зазначено багатьма національними та міжнародними спостерігачами.

В. Оцінка Суду

104. Спочатку Суд розглядатиме заперечення Уряду. Суд зазначає, що обставини справи наводять на думку, що незабаром, після зміни влади, заявника, який був одним з колишніх міністрів уряду та лідером популярної політичної партії, було обвинувачено у зловживанні владою та притягнуто до відповідальності. Це відбулось в контексті, який зовнішні спостерігачі охарактеризували як політично мотивоване переслідування опозиційних лідерів.

Справа заявника, разом зі справою колишнього Прем'єр-міністра Тимошенко, привернула як національну, так і міжнародну увагу. За цих обставин твердження заявника на початковій стадії щодо можливого політичного тиску на нього перед майбутніми виборами, а також його скарга про те, що однією з підстав для взяття його під варту було його спілкування з представниками засобів масової інформації та його публічне заперечення проти пред'явлених йому обвинувачень, є достатніми підставами для розгляду питання взяття заявника під варту з точки зору статті 18 Конвенції. Отже Суд доходить висновку, що у своїх поданнях щодо фактів та щодо права заявник, по суті, заявив скаргу про те, що його затримання та тримання під вартою мали інші цілі.

105. Щодо цього Суд зазначає, що стаття 18 Конвенції не має самостійного значення і може бути застосована лише в поєднанні з іншими статтями Конвенції (див. рішення у справі «Гусинський проти Росії» (*Gusinskiy v. Russia*), заява № 70276/01, пункт 75, ECHR 2004-IV). У світлі вищевказаного Суд буде розглядати твердження заявника за статтею 18 Конвенції у поєднанні з його вищезазначеною скаргою за статтею 5 Конвенції.

106. Суд повторює, що вся структура Конвенції ґрунтується на презумпції добросовісності дій органів державної влади країн-учасниць. Дійсно, будь-яка державна політика чи окремий захід може мати «прихований мотив», а презумпція добросовісності є спростовною. Однак заявник, який стверджує, що його права і свободи були обмежені з неналежних підстав, повинен переконливо довести, що справжня ціль державних органів була не такою, як її було проголошено (або яка може обґрунтовано припускатись, виходячи з контексту). Простої підозри про те, що державні органи користувались своєю владою для іншої цілі, ніж та, що передбачена Конвенцією, недостатньо, щоб довести порушення статті 18 Конвенції. Крім того, високий політичний статус не надає імунітету (див. рішення від 31 травня 2011 року у справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), заява № 5829/04, пункти 255 та 258).

107. Коли має місце твердження за статтею 18 Конвенції, Суд застосовує дуже суворий стандарт доведення. Результатом цього є те, що існує лише декілька справ, в яких було встановлено порушення цього положення Конвенції. Так, у вищезазначеному рішенні у справі «Гусинський проти Росії» (*Gusinskiy v. Russia*, пункти 73-78) Суд погодився, що свободу заявника було обмежено, *inter alia*, для іншої цілі, ніж та, що передбачена статтею 5 Конвенції. Суд у цій справі ґрунтував свої висновки на угоді, яка була підписана між особою, яка трималась під вартою, і Федеральним Міністром у справах друку та інформації. З цієї угоди явно вбачалось, що заявника було взято під варту для того, щоб примусити його продати державі свою медіа-компанію. У рішенні від 13 листопада 2007 року у справі «Чеботарі проти Молдови» (*Cebotari v. Moldova*, 35615/06, пункт 46 *et seq.*) Суд встановив порушення статті 18 Конвенції за обставин, коли затримання заявника було явно пов'язане із заявою, яка перебувала на розгляді Суду.

108. Суд зазначає, що, коли йдеться про твердження щодо політичних або інших прихованих мотивів у контексті кримінального переслідування, важко розмежувати досудове тримання під вартою від кримінального провадження, в рамках якого таке тримання було застосовано. Проте, обставини справи, яка розглядається, вказують на те, що затримання заявника та тримання його під вартою, які були застосовані після закінчення досудового слідства щодо заявника, мали свої власні видимі ознаки, які дозволяють Суду розглядати це питання окремо від більш загального контексту політично мотивованого переслідування лідера опозиції. У цій справі суд вже встановлював, що підстави, наведені державними органами для позбавлення заявника свободи, суперечили не тільки вимогам пункту 1 статті 5, але й суті Конвенції (див. пункти 66-73 вище). У цьому контексті Суд зазначає, що особа заявника, який був одним з лідерів опозиції та спілкувався з представниками засобів масової інформації, явно привертала велику увагу суспільства. Також можна визнати, що заявник, якого було обвинувачено в зловживанні службовим становищем, мав право відповісти на таке обвинувачення через засоби масової інформації. Органи прокуратури, які прагнули затримати

заявника, прямо вказали на спілкування заявника із представниками засобів масової інформації, як на одну з підстав для його затримання, та звинуватили його у спотворенні суспільної думки про вчинені ним злочини, дискредитації органів прокуратури та у здійсненні впливу на майбутній судовий процес з метою уникнення кримінальної відповідальності (див. пункт 26вище).

109. На думку Суду, таке обґрунтування органів прокуратури явно демонструє їх спробу покарати заявника за публічне висловлення незгоди з пред'явленими йому обвинуваченнями та відстоювання своєї невинуватості, на що він мав право. За таких обставин Суду нічого не залишається, як встановити, що обмеження свободи заявника, дозволене за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, застосовувалось не лише з метою допровадження його до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні ним правопорушення, а й з інших причин.

110. Відповідно мало місце порушення статті 18 у поєднанні зі статтею 5 Конвенції.

Справа «Гарькавий проти України», заява № 25978/07, рішення від 18 лютого 2010 року

49. Заявник скаржився, що його тримання під вартою в Україні було незаконним. Суд як контролююча інстанція з юридичної характеристики фактів у справі вирішив розглядати питання, порушені заявником за статтею 5 Конвенції, відповідні положення якої передбачають таке:

...

62. Стаття 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність. Це право є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції (див. рішення у справах «де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), 18 червня 1971 року, п. 65, Series A no. 12, та «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), 24 жовтня 1979 року, п. 37, Series A no. 33).

63. Кожен має право на захист цього права, що означає, що особа не може бути позбавлена або не може позбавлятися свободи (див. рішення у справі «Вікс проти Сполученого Королівства» (*Weeks v. the United Kingdom*), 2 березня 1987 року, п. 40, Series A no. 114), крім випадків, встановлених у пункті 1 статті 5. Цей перелік винятків є вичерпним (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [GC], № 26772/95, п. 170, ECHR 2000-IV, і «Куїнн проти Франції» (*Quinn v. France*), 22 березня 1995, п. 42, Series A no. 311), і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме — гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (див. рішення у справах «Енгель та інші проти Нідерландів» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 8 червня 1976 року, п. 58, Series A no. 22, і «Амур проти Франції» (*Amuur v. France*), 25 червня 1996 року, п. 42, Reports 1996-III).

64. Суд нагадує що, коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Отже, неодмінна вимога полягає в тому, що умови, за яких має здійснюватися позбавлення свободи, мають бути чітко сформульовані в національному законі і що застосування самого цього закону має бути передбачуваним і відповідати в цьому відношенні нормі «законності», яку встановлює Конвенція і згідно з якою всі закони мають бути сформульовані з достатньою чіткістю, що дозволяє громадянину — при потребі за допомогою одержання відповідної консультації — передбачити достатньою за даними обставинами мірою наслідки, до яких може призвести дана дія (див. «Барановський проти Польщі» (*Baranowski v. Poland*), № 28358/95, пп. 50–52, ECHR 2000-III).

65. Суд також зазначає, що органи державної влади повинні дотримуватися вимог, встановлених національним законодавством щодо тримання під вартою (див. рішення у справах «Ван дер Леер проти Нідерландів» (*Van der Leer v. the Netherlands*), 21 лютого 1990 року, пп. 23–24, Series A no. 170-A; «Вассінк проти Нідерландів» (*Wassink v. the Netherlands*), 27 вересня 1990 року, п. 27, Series A no. 185-A; і «Еркало проти Нідерландів» (*Erkalo v. the Netherlands*), 2 вересня 1998 року, п. 57, 1998-VI).

66. Для органів державної влади, зокрема судів, першочерговим завданням є тлумачення та застосування національного права. Однак, оскільки згідно з пунктом 1 статті 5 Конвенції недотримання вимог національного законодавства становить порушення Конвенції, Суд, таким чином, може і повинен користуватися повноваженнями розглядати таку скаргу (див. рішення у справі «Бенхам проти Сполученого Королівства» (*Benham v. the United Kingdom*), 10 червня 1996 року, п. 41, Reports 1996-III).

(b) Застосування загальних принципів у цій справі

(i) Період з 28 січня до 3 лютого 2006 року

67. Суд зазначає, що сторони не погодилися щодо обставин першого затримання і тримання

заявника під вартою у період з 28 січня по 3 лютого 2006 року. Однак твердження заявника про те, що він був заарештований працівниками Київського УБОЗу на підставі міжнародного ордеру на арешт, підтверджуються офіційними документами. Незважаючи на той факт, що адміністративний арешт на підставі судового рішення підпадає під дію пункту 1(а) статті 5 Конвенції, Суд у своїй практиці визнав, що іноді необхідно за зовнішніми ознаками та використаними формулюваннями побачити реальну ситуацію (див. справу «Кафкаріс проти Кіпру» (*Kafkaris v. Cyprus*) [GC], по. 21906/04, п. 116, ECHR 2008-..., з додатковими посиланнями). Суд уже розглядав ситуації, в яких адміністративний арешт, який формально підпадає під дію пункту 1(а) статті 5, використовувався для забезпечення перебування особи під вартою для інших цілей (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Доронін проти України» (*Doronin v. Ukraine*), № 16505/02, пп. 54–56, 19 лютого 2009 року). Суд вважає, що обставини справи свідчать про те, що у цій справі заявник перебував у такій самій ситуації. На думку Суду, такі дії органів державної влади не сумісні з принципом юридичної визначеності, вони є свавільними і суперечать принципу верховенства права.

68. Крім того, за інформацією заявника, Уряд не надав жодних пояснень щодо підстав його затримання після спливу строку адміністративного арешту о першій годині ночі 2 лютого 2006 року, доки його не було заарештовано працівниками Київського УБОЗу 3 лютого 2006 року о 19 годині 30 хвилин.

69. Отже, Суд доходить висновку, що в зазначений період мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

(ii) Період з 3 лютого 2006 року до 16 червня 2006 року

70. Суд також зазначає, що тримання заявника під вартою у період з 3 лютого 2006 року було здійснено з метою його екстрадиції. 7 лютого 2006 року строк тримання заявника під вартою було продовжено до 40 днів українським судом відповідно до Європейської конвенції про видачу правопорушників, незважаючи на те, що він як громадянин України не міг бути виданий, оскільки національне законодавство чітко і однозначно встановлює заборону на видачу громадян України (див. для порівняння рішення у справі проти Росії, де існує подібна заборона на видачу громадян: «Гарабаєв проти Росії» (*Garabayev v. Russia*), № 38411/02, пп. 88–91, 7 червня 2007 року, ECHR 2007-... (витяги)); більше того, Україна зробила відповідне застереження до вищезгаданої Конвенції.

71. 14 березня 2006 року той самий суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 30 днів відповідно до Конвенції про міжнародну чинність кримінальних вироків, незважаючи на те, що у той самий час Міністерство юстиції Чеської Республіки формально

подало запит до Міністерства юстиції України щодо розгляду справи заявника за Європейською конвенцією про передачу проваджень у кримінальних справах. Крім того, Європейська конвенція про міжнародну чинність кримінальних вироків дозволяє затримання строком виключно на 18 днів і не може застосовуватися у відносинах двох цих країн, оскільки Чеська Республіка не є учасницею цієї Конвенції.

72. Суд також зазначає, що Уряд не надав жодних документів на підтвердження своїх тверджень про наявність судового рішення, яким санкціонується затримання заявника у період з 14 квітня 2006 і до 16 червня 2006 року — дати винесення рішення апеляційним судом м. Києва.

73. Крім того, Суд зазначає, що Уряд не навів жодних законодавчих положень, чи то Кримінально-процесуального кодексу, чи то інших нормативно-правових актів, які б передбачали, навіть шляхом посилання, процедуру щодо тримання особи під вартою з метою екстрадиції або застосування інших міжнародно-правових заходів правової допомоги у кримінальних справах.

74. Суд вважає, що обставини справи свідчать про те, що затримання заявника протягом зазначеного періоду не було належним чином законодавчо обґрунтовано.

75. Таким чином, Суд доходить висновку, що в зазначений період також мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

(iii) Період з 16 червня 2006 року

76. Суд зазначає, що 16 червня 2006 року апеляційний суд м. Києва, розглянувши справу, перекваліфікував запит органів державної влади Чехії щодо передачі кримінального провадження у справі заявника за Європейською конвенцією про передачу провадження у кримінальних справах на запит щодо виконання вироку Міського суду м. Праги від 30 березня 2004 року за Конвенцією про передачу засуджених осіб та Протоколом до неї, хоча жодних клопотань про це не надходило і положення цієї Конвенції і Протоколу не могли бути застосовані до осіб, рішення у справах яких було винесене *in absentia*. Верховний Суд України залишив вказане рішення без змін.

77. Суд не вважає, що таке рішення, прийняте національними судами, відповідає вимогам передбачуваності і законності. Відповідно Суд встановлює, що тримання під вартою заявника з 16 червня 2006 року порушує пункт 1 статті 5 Конвенції.